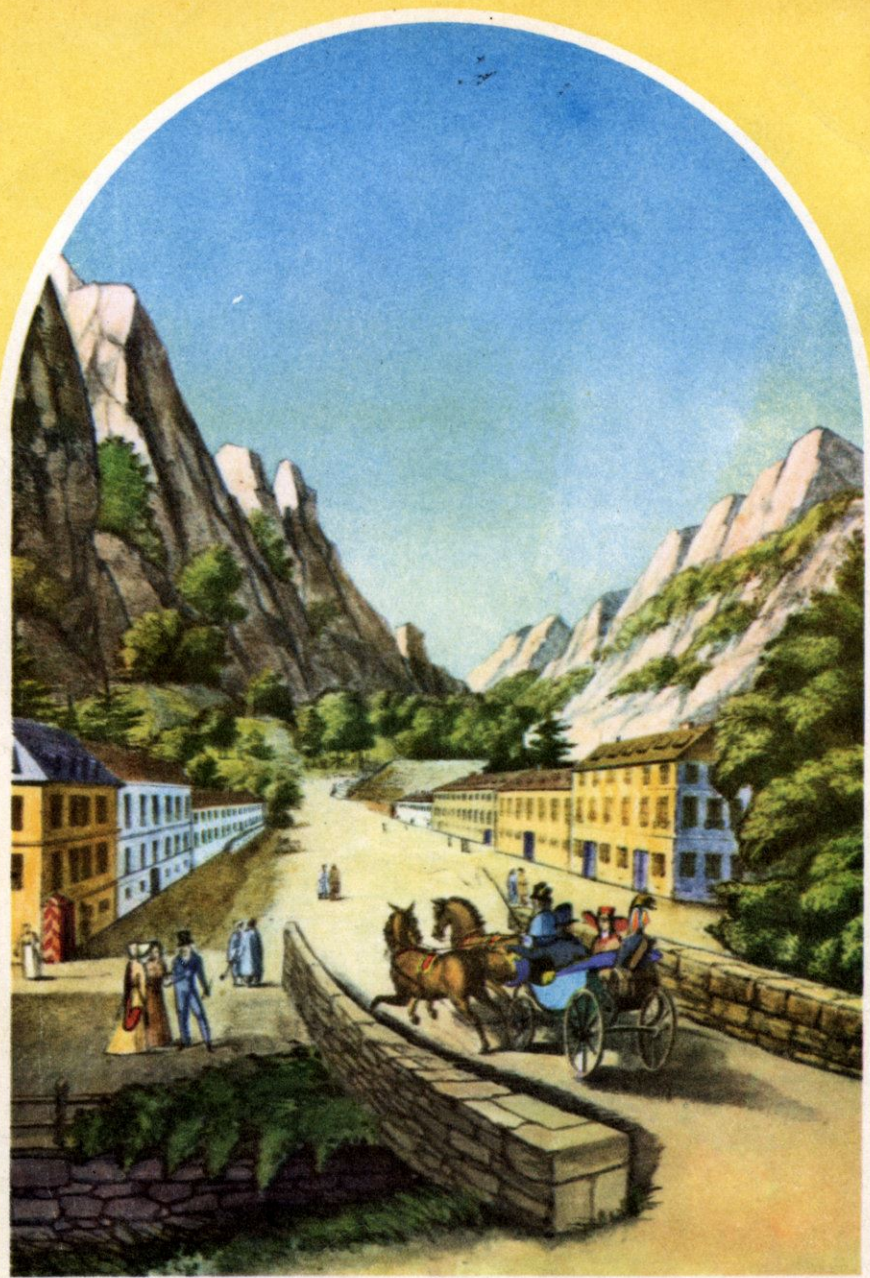
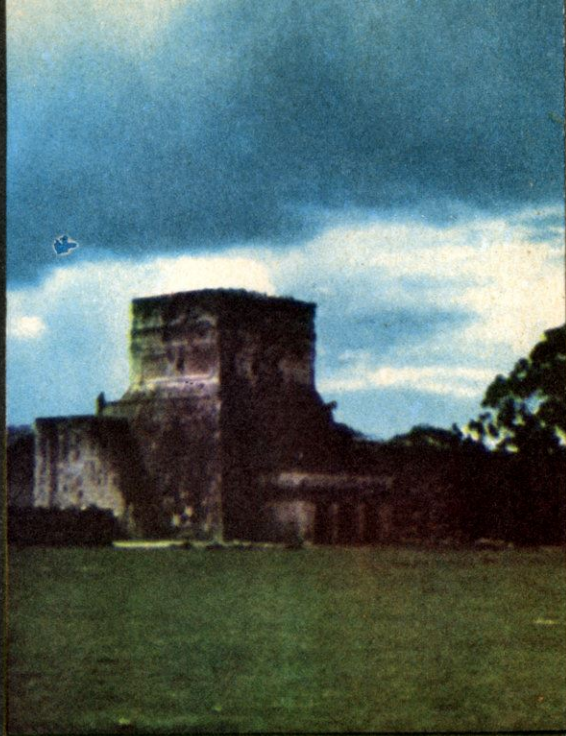
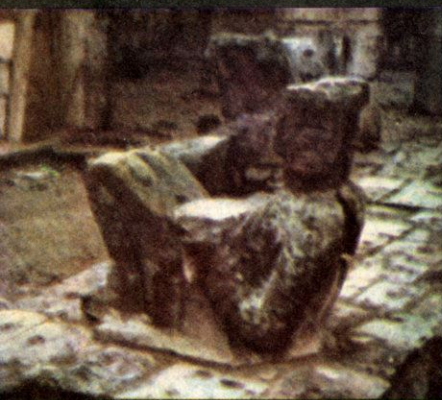

magazin istoric

ANUL XV Nr. 11 (176) NOIEMBRIE 1981

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XV

Nr. 11 (176)

noiembrie 1981

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

①

④

②

③

SUMAR

Permanențe milenare ale poporului român (II): <i>Ilie Ceaușescu</i>	2
1859-1862. Recunoașterea deplinei alegeri: <i>Marta Anineanu</i>	5
Cronicari și iluminiști sași despre Mihai Viteazul: <i>Thomas Năgler</i>	8
Congresul III al P.S.D.M.R. — 1895	12
Jertfa celor cinci comuniști: <i>S. Culișteanu</i>	14
Acasă la istoricii mexicani și suedezi: <i>Nicolae Minei, Cristian Popișteanu</i>	16
Atatürk și istoria: <i>Mihai Măxim</i>	21
Bătălia de la Maloiaroslaveț: <i>P.A. Jilin</i>	24
Festivitatea nu a mai avut loc: <i>Leon Eșanu</i>	31
Mihail Kogălniceanu — istoric: <i>V.N. Vinogradov</i>	33
Însemnări politice: <i>Grigore Gafencu</i>	35
Un principe luminat — Constantin Mavrocordat: <i>Matei D. Vlad</i>	40
Drumul orezului: <i>Fernand Braudel</i>	45
Canadienii în război: <i>Ralph Allen</i>	47
Armeni și români de-a lungul veacurilor: <i>Eugen Panighianț</i>	51
Tabloul lui Hugo și ceasul lui Barilț: <i>Mircea Gherman, Titus N. Hașdeu</i>	54
În București, acum 50 ani: <i>Valeriu Buduru, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu</i>	56

● Concursul Magazin istoric, ediția II/1981... 11 ● Cărți
sosite la redacție... 55 ● Poșta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① Mehadia și...

④ ... (de sus în jos) Porțile de Fier, Zimnicea, Brăila și Galați, etapele dunărene ale călătoriei lui V. Alecsandri, în litografii din sec. XIX (Recunoașterea deplinei alegeri, p. 5)

② Vestigii maya: Chichen Itsa în peninsula Yucatan (Acasă la istoricii mexicani, p. 16)

③ Ornamente dintr-un evangheliar (sec. XIV) aflat la muzeul Episcopiei armenie din București (Armeni și români de-a lungul veacurilor, p. 51)

Permanențe milenare
ale poporului român

BUNĂ VECINĂTATE, OSPITALITATE, AJUTOR PRIETENESC (II)

Dr. ILIE CEAUȘESCU

Începînd din sec. XIX, legăturile cu mișcările naționale și democratice din imperiile vecine și din celelalte state limitrofe țării noastre, sprijinul politic și militar acordat acestor mișcări a constituit o permanență de bază în politica românească. Deosebit de puternice au fost raporturile întreținute cu emigrația și mișcarea revoluționară bulgară, care s-a constituit în țările române. Lupta emigrației bulgare a început prin parti-

cipări modeste și apoi din ce în ce mai puternice la războaiele ruso-turce. Ea a luat parte și a sprijinit Eteria și revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu împotriva împăririi străine, pășind apoi la o treaptă superioară și încercînd, în 1841-1843, din proprie inițiativă, trecerea unor cete înarmate peste

Dunăre, pentru dezlănțuirea unei răscoale generale anti-otomane. În cadrul desfășurării Revoluției din țările române de la 1848, revoluționari

bulgari au militat, împreună cu cei români, pentru realizarea programului social și de eliberare națională.

Casă deschisă

După realizarea unității statale românești, prin unirea Moldovei cu Țara Românească în 1859, pe teritoriul nostru național și-au desfășurat activitatea numeroase comitete bulgare de organizare armată împotriva Imperiului otoman, comitete care au beneficiat de acoperirea și concursul autorităților românești. Elocventă în acest sens este aprecierea făcută în 1865 de revoluționarul bulgar Gheorghe Sava Rakovski că „România, conservându-și viața politică și drepturile sale, a fost pentru națiunea bulgară un azil liber și inviolabil, iar casa săteanului român a fost deschisă bulgarului cu cea mai mare ospitalitate”. Pe aceiași coordonate s-a înscris și aprecierea făcută de revista democratică rusă *Delo*, în 1872, că „bulgarii și sîrbii care trăiesc în Moldova și Țara Românească... au cele mai strînse legături cu aceștia [cu ro-

mânii]”. Semnificativ pentru sprijinul dat de români vecinilor lor de la sud este și faptul că numeroase cete care urmau să treacă Dunărea și să răscolească poporul bulgar au fost pregătite pe teritoriul României; în 1864, de exemplu, două detașamente de voluntari au fost organizate de Gheorghe S. Rakovski, care s-a bucurat de sprijinul direct al lui Alexandru Ioan Cuza. Cînd, după înlăturarea acestuia, în anul 1866, s-a ivit pericolul unei intervenții militare otomane și trupele române au ocupat linia Dunării, s-a constituit un detașament de voluntari bulgari, condus de Ivan Kasabov, iar numeroși emigranți bulgari, sîrbi, muntenegreni, albanezi și greci au format unități de voluntari, pentru a-l sprijini la nevoie pe militantul bulgar. În același an, la inițiativa revoluționarului pașoptist muntean C.A. Rosetti, a luat ființă, la București, „Sacra coaliție”, concepută inițial ca o alianță bilaterală româno-bulgară, careia însă urmau să i se adauge ulterior și alte state balcanice interesate în alungarea asupritorului otoman și stăvilirea expansiunii marilor puteri în sud-estul Europei. Tot pe teritoriul românesc, în primii ani de domnie ai lui Carol I, au fost organizate și înarmate detașamentele de voluntari bulgari ale lui Panaiot Hitov, Filip

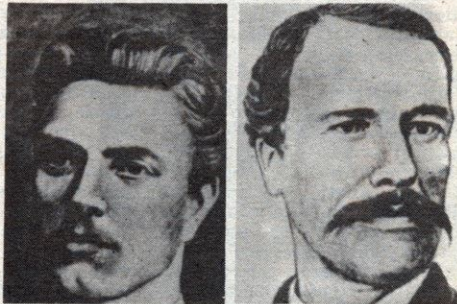
Totiu și Hagi Dimităr, care au dus apoi acțiuni în sudul Dunării împotriva Porții.

Capitala României a devenit, în deceniile șapte și opt ale veacului trecut, centrul cel mai important al mișcărilor de eliberare națională a popoarelor balcanice, în special a celui bulgar. Activitatea desfășurată aici de principalii lideri revoluționari bulgari Gheorghe Sava Rakovski, Vasil Levski, Liuben Karavelov și înflăcăratul Hristo Botev, militanți neobosiți pentru trezirea spiritului național, a mîndriei patriotice a poporului bulgar, s-au bucurat de sprijinul direct al statului român, cît și al unor personalități marcante ale vieții politice românești, ca Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, I.C. Brătianu și alții, care aveau și sprijineau mișcarea națională eliberatoare bulgară, vîzînd în dezlănțuirea unei revoluții în Imperiul otoman o condiție externă prielnică realizării dezideratului intern al deplinei independențe a României.

În acest climat, deosebit de favorabil, au putut să apară pe teritoriul României, pînă în 1877, în tipografiile românești sau bulgărești, peste 50 periodice bulgare. Deși aceste publicații chemau poporul bulgar la luptă pentru scuturarea jugului otoman într-o vreme în care statul român era încă sub suzeranitatea Porții, guvernul de la București nu le-a făcut nici

Magazin istoric, nr. 11/1976.

Patru conducători de seamă ai mișcării de eliberare bulgare care au activat la București: Sofronie din Vrața, Hristo Botev, Vasil Levski și Gheorghe Sava Rakovski (de la stînga la dreapta); în centru: tipărituri bulgărești cu conținut revoluționar editate în România

cea mai mică dificultate. Această presă a jucat un rol decisiv în declanșarea marilor acțiuni naționale ale poporului vecin, care au contribuit la trecerea la noua fază a „crizei orientale”.

Concomitent, pe teritoriul României au fost create și și-au desfășurat activitatea numeroase comitete bulgare, burghezo-liberale, radicale sau cu caracter revoluționar, cum au fost: Societatea de binefacere — 1862, Comunitatea bulgară — 1869, Comitetul Central Revoluționar Bulgar — 1870. Mai mult, aceste organizații au beneficiat de posibilitatea de a forma și trece peste Dunăre, în repetate rânduri, cu toate că pentru aceasta guvernul român era nevoit să suporte amenințările Porții și acuzațiile altor mari puteri, ca Anglia și Franța, interesate în menținerea Imperiului otoman. Cu toate aceste presiuni din exterior, poporul român, care lupta pentru obținerea independenței sale depline, a continuat să-și manifeste puternic solidaritatea cu popoarele din Balcani, sprijinind efectiv poporul vecin bulgar să-și recapete libertatea și să-și constituie statul său național. Este adevărat că de atunci a trecut mult timp și unele din aceste fapte incontestabile s-au mai uitat ori au fost date uitării. Istoria le-a consemnat însă pentru vecie în letopiseșul ei.

Simpatia cea mai vie

Tentativa insurecțională din septembrie 1875, de la Stara Zagora, a întrunit caldă adăziune a opiniei publice românești. Deputatul Vasile Boerescu a exprimat în Parlamentul țării, la 25 noiembrie, simpatiile cele mai vii și mai sincere pentru „populațiile creștine de peste Dunăre”. Atât aceasta cât și marea răscoală din aprilie 1876 au fost pregătite și declanșate de conducătorii revoluționari bulgari aflați pe teritoriul României. În aceste împrejurări, Hristo Botev și-a putut organiza trupa sa de voluntari, în rândul căreia se pare că s-au înrolat și români, pe care în luna mai 1876 a trecut-o peste

Dunăre. În acel moment, parcă pentru a-și lua rămas bun, marele revoluționar se adresa astfel românilor: „Frați români, pe noi ne leagă de voi simpatia cea mai vie, care nu a fost niciodată încălcată de o singură neînțelegere”.

Insurecția populară bulgară din aprilie 1876 a avut un puternic ecou în România. Întreaga presă, indiferent de nuanțe, a urmărit cu deosebită atenție evoluția evenimentelor, le-a relatat și comentat, dând glas sentimentelor de solidaritate ale unor largi păături sociale românești cu cauza nobilă și dreaptă a luptătorilor bulgari. În timp ce în presa română, personalități politice și culturale, largi păături sociale își exprimau deplina solidaritate cu lupta dreaptă a insurgenților, bulgarii stabiliți în România constituiau comitete de asistență pentru familiile ce se refugiau la nordul Dunării, pregăteau noi cete pentru a trece peste Dunăre. Noul comitet bulgar, înființat în iunie 1876 la București, sub denumirea de Comunitatea bulgară de binefacere, a intrat în legătură cu generalul rus Stoilev, de la care a obținut asentimentul pentru crearea unor formațiuni militare bulgare independente, care să lupte alături de armatele rusești. Așa au luat naștere detașamentele de voluntari bulgari de sub comanda generalului Stoilev.

În războiul din 1877-1878, voluntarii bulgari au primit tot sprijinul din partea autorităților românești pentru ca procesul organizării și instruirii lor — în tabăra de lângă Ploiești — să se desfășoare sub cele mai bune auspicii și în deplină siguranță.

Acest trecut istoric fertil în domeniul relațiilor de prietenie și bună vecinătate dintre cele două popoare au determinat conducători ai Bulgariei prietene să facă aprecieri elogiouse, recunoscătoare la adresa poporului român. Astfel, Gheorghe Dimitrov, sosit în fruntea unei delegații guvernamentale la București, declara la 14 ianuarie 1948: „Poporul nostru recunoscător ține minte și niciodată nu va uita ajutorul prețios pe care poporul român i l-a dat în trecut în lupta sa de eliberare

națională împotriva Imperiului otoman. El cinstește memoria glorioasă a fiilor români, căzuți la Grivița pentru eliberarea națională a Bulgariei de sub blestematul jug turcesc, care a durat cinci veacuri [s.n. — I.C.]”.

De asemenea, tovarășul Todor Jivkov, secretar general al C.C. al P.C. Bulgar, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria, sublinia la 20 ianuarie 1975, cu ocazia mitingului de prietenie româno-bulgar, desfășurat la București: „Bulgaria socialistă se pregătește să aniverseze centenarul celei mai eroice răscoale populare din istoria sa — răscoala din aprilie 1876 împotriva jugului otoman, precum și centenarul războiului de eliberare din 1877-1878. Nu există bulgar care să nu știe că nepieritoarea cauză a luptătorilor din aprilie a fost inițiată aici, pe pământul României, de către titații revoluției noastre de eliberare națională — Karelavov, Levski și Botev, de către discipolii și adepții lor. Aici a fost scris Statutul Comitetului Central Revoluționar Bulgar — legea de oțel a revoluției de eliberare națională. Pe întinsul pământului României au răsunat pașii armatei eliberatoare ruse. Și împreună cu ea au trecut Dunărea eroii români, a căror memorie o cinștim pînă în ziua de astăzi la Grivița și Plevna”.

Ultima parte a veacului trecut și primele decenii ale sec. XX au fost caracterizate prin diversificarea și adîncirea relațiilor dintre cele două națiuni prietene în lupta pentru înfăptuirea sau desăvîrșirea aspirațiilor lor de libertate, unitate, suveranitate și progres social.

În anii construcției socialiste, relațiile româno-bulgare au dobîndit un conținut nou, s-au ridicat pe o treaptă superioară, găsindu-și suport trainic, indestructibil, în comunitatea orînduirii sociale, a țelurilor și aspirațiilor fundamentale ale celor două popoare, în lupta comună pentru edificarea socialismului și comunismului în patriile lor suverane și independente.

Dubla alegere a lui Alexandru I. Cuza a fost urmată de o vie activitate diplomatică pentru recunoaşterea actului istoric de la 24 ianuarie 1859, realizat prin voinţa poporului român, împotriva prevederilor Convenţiei de la Paris. Misiunile diplomatice trimise de domnitor, încă din luna februarie 1859, la Poartă şi la celelalte puteri garante au urmărit nu numai recunoaşterea dublei alegeri, ci şi definitivarea Unirii. Cele mai grele sarcini au fost încredinţate lui Costache Negri, agent al ambelor principate la Poartă, şi lui Vasile Alecsandri, ministrul afacerilor străine al Moldovei în această perioadă, trimis la Paris, Londra şi Torino (capitala regatului Piemontului, simburele unităţii Italiei). Situaţia era dificilă, deoarece, cum se ştie, nu toate puterile garante ne erau favorabile.

În urma celor trei conferinţe de la Paris (aprilie-septembrie 1859) dubla alegere a lui Cuza a fost unanim recunoscută. Cu toate acestea, domnitorul trebuia să conducă ţara cu sistemul administrativ impus de Convenţia de la Paris, adică cu două guverne, cu două Camere, cu o Comisie centrală la Focşani. Această guvernare s-a dovedit a fi foarte dificilă. Mulţi dintre colaboratorii săi doreau realizarea imediată a deplinei Uniri. Cuza însă, sfătuit şi de emisarii lui în străinătate, a manifestat mult tact şi răbdare. În acest scop, Vasile Alecsandri a desfăşurat o laborioasă activitate diplomatică în cele două misiuni încredinţate de domnitor. În prima, în 1859, Alecsandri a fost trimis la împăratul Napoleon III şi la Victor Emmanuel II pentru a le explica cum s-a ajuns la dubla alegere a lui Cuza. În cea de-a doua, în 1861-1862, diplomatul român a susţinut necesitatea unirii instituţionale a Principatelor Unite. În această misiune, prin tactul său diplomatic, Alecsandri a reuşit să aplice şi un incident delicat: cinci vase italiene, încărcate cu arme şi plecate din Genova urmau să ajungă la revoluţionarii unguri, prin principate. Genovezii au acţionat fără ştirea domnitorului. Cu toate că domnitorul sprijinea lupta poporului maghiar pentru emancipare naţională, el a trebuit să acţioneze cu prudenţă ţinând seama de situaţia specială în care se găsea poporul român. Cuza, cu toate riscurile, a apănat conflictul, admiţând înapoierea armelor pentru a nu fi confiscate de autorităţile austriace.

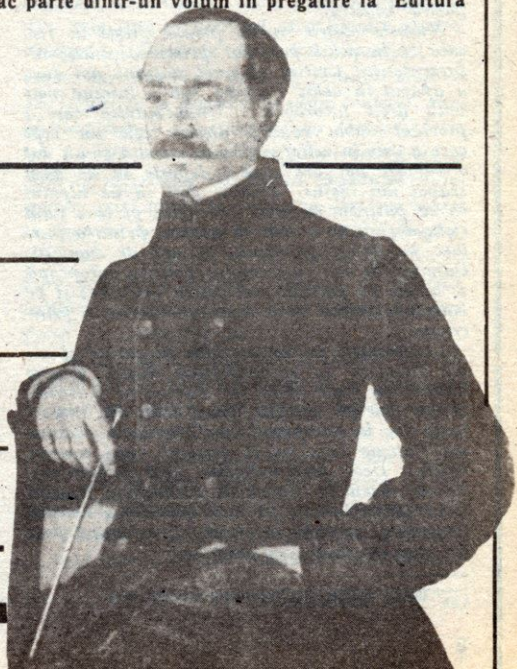
În ambele sale misiuni, Vasile Alecsandri a încercat să cîştige bunăvoinţa lui Napoleon şi Victor Emmanuel pentru unirea administrativă a cărei realizare întârzia din pricina dificultăţilor create de Poartă. Numai sub ameninţarea „că dacă nu obţinem unirea — cum a cerut-o prinţul prin memoriul său [din iunie 1860], vom fi forţaţi să ne-o acordăm noi înşine”, guvernul otoman s-a hotărât să convoace, în septembrie 1861, conferinţa puterilor garante, care a acceptat nolle cerinţe ale românilor. La 11/23 decembrie, Cuza a proclamat în mod oficial Unirea definitivă, proclamatie la care au „aderat” şi puterile garante, dovedind prin această formulare că, şi acum, poporul român îşi impusese voinţa. Ambele adunări au fost convocate la Bucureşti, la 24 ianuarie/5 februarie 1862, şi astfel s-a încheiat o luptă diplomatică la care Vasile Alecsandri şi-a adus o contribuţie importantă — aşa cum rezultă şi din scrisorile sale, redactate în limba franceză către domnitor.

Reproducem mai jos cîteva fragmente din ele. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar intervenţiile explicative ale redacţiei Magazin istoric prin paranteze drepte. Menţionăm că, cu excepţia misioniei datată Paris, 27 aprilie 1861 şi publicată în Tribuna de la Arad, în 1909, celelalte scrisori apar pentru prima oară în româneşte şi fac parte dintr-un volum în pregătire la Editura Minerva.

1859-1862

RECUNOAŞTEREA DEPLINEI ALEGERI

MARTA ANINEANU

Iubite prințe,

Sosesc din Torino unde am fost să duc scrisoarea voastră contelui Cavour [primul ministru al Sardiniei]. Această nouă cursă, destul de obositoare, mi-a luat vreo douăsprezece zile, dar nu regret oboselile pe care le-am suferit la trecerea Alpilor; căci am izbutit foarte bine în această parte a misiunii mele. Regele Victor Emmanuel, ca și toți miniștrii săi, m-au primit cum mi-o puteam dori mai bine, în interesul demnității voastre personale și în cel al viitorului fărăi noastre. Am găsit peste tot o adâncă simpatie pentru succesul cauzei noastre și sintem tratați în Italia ca frați. Maiestatea Sa regele m-a însărcinat să transmit Altelei Voastre salutări afectuoase și a părut foarte sensibil la omagiile pe care i le-am adus din partea voastră.

Numele vostru, iubite prințe, crește în fiecare zi în ochii puterilor prietene; sinteți reprezentantul legitim al unei națiuni noi care a apărut în ochii Europei sub o lumină mai mult decât favorabilă. Unanimitatea care a prezidat dubla voastră alegere este un fapt care a pus în relief naștina noastră și i-a dat o valoare de care sintem departe să ne dăm seama noi înșine. Trebuie deci să ne luptăm ca să păstrăm cu grijă prestigiul pe care l-am câștigat și vom ajunge la aceasta printr-o purtare pe cât de prudentă, pe atât de energică. Oamenii de stat care conduc politica europeană se bazează pe patriotismul vostru inteligent și pe hotărârea voastră de a menține ordinea în principate...

Conferințele se vor deschide în curînd și nu mă îndoiesc de recunoașterea dublei voastre alegeri, cu toate obiecțiile Turciei și Austriei. Aceste obiecții, dealtfel, pierd mult din importanța lor în comparație cu gravitatea chestiunii italiene care va fi obiectul unui congres special. Deci, fără neliniște, fără descurajare. Să ne vedem în liniște de gospodăria noastră și să facem în așa fel încît atitudinea noastră liniștită și socotită să poată să vorbească pentru noi în sinul Conferințelor.

! Toate datele sînt conforme stilului nou.

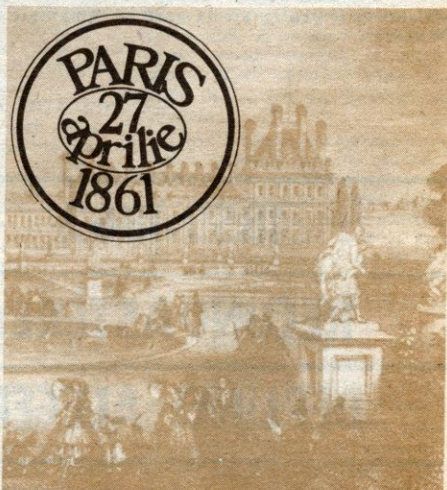
Vă felicit, iubite prințe, pentru alegerea pe care ați făcut-o în persoana lui Ion Ghicu pentru postul de ministru de interne. Este un om solid, cu o mare experiență administrativă, priceput în afaceri și de un patriotism luminat. Ați avut, de asemenea, o mină fericită numind pe [Ion] Bălăceanu prefect de poliție la București...

Nu cunosc celelalte numiri pe care le-ați făcut la București, căci, de la plecarea mea din Moldova, nimeni nu m-a ținut la curent cu lucrurile de la noi...

Sederea mea aici se va prelungi pînă după Conferințe. Prințul Napoleon [Jérôme — vărul împăratului], pe care l-am văzut azi dimineață, m-a îndemnat să rămîn încă pînă cînd chestiunea dublei voastre alegeri va fi rezolvată. S-ar putea să fie nevoie de lămuriri exacte asupra felului în care s-au petrecut lucrurile la noi și trebuie să fiu aici pentru a combate calomniile răspîndite de dl. Mussurus [ambasadorul Porții la Londra]. Fratele meu a fost agreat de împărat ca agentul vostru oficios la Paris, lucru care mă încîntă cu adevărat. Iancu este un om serios, discret, activ și inteligent. Trebuie să aveți în el încredere deplină. L-am pus în legătură cu contele Cavour și în două zile îl voi prezenta prințului Napoleon, care, la rîndul său, îl va prezenta împăratului. Nu ați putea avea un prieten mai devotat, de aceea bine ar fi să dați poziției sale semioficiale cea mai mare importanță posibilă. Succesul negocierilor sale pe lîngă persoanele care înconjoară pe împărat va avea mult mai mulți sorți de izbîndă, cînd se va prezenta cu titlul de aghiotant al prințului Cuza.

Vechiul și devotatul vostru prieten,

V. ALECSANDRI

Iubite prințe,

Sosirea mea la Paris a fost mult întîrziată de încetinile navigației pe Dunăre la începutul primăverii. Am făcut 15 zile de la Galați la Viena! Asta spune tot; dar în sfîrșit am

ajuns la Paris și mi-am îndeplinit misiunea cu bine. Prințul Napoleon și dl. Thouvenel m-au primit foarte bine și au ascultat cu multă atenție ceea ce le-am spus despre Unire, mai întâi, apoi despre arme...

Unirea definitivă a principatelor preocupă toate mințile din Franța și socotesc că îndeplinirea acestei mari idei politice de către prințul României va aduce numelui său un glorios răsunet în Europa. E drept că dl. Thouvenel mi-a vorbit de răbdare, sprijinindu-se pe veștile din Constantinopol care îi anunță acordul guvernului turc la cererile expuse în memoriul vostru. El m-a asigurat de bunele intenții ale guvernului împăratului în privința noastră. La rîndul său, prințul Napoleon, după ce a luat cunoștință de scrisoarea voastră, mi-a declarat că simpatiile sale sînt cîștigate de partea României și a prințului său domnitor, dar toate aceste frumoase cuvinte nu-mi sînt îndeajuns pentru a mă lămuri asupra situației de față și viitoare a țării mele, de aceea am intenția să cer o audiență împăratului de îndată după întoarcerea mea de la Torino...

Tot ceea ce pot să vă asigur pentru un moment este că avem în continuare prieteni în Franța. Presa ne este binevoitoare și oamenii de stat nu ne sînt potrivnici, cu toate micile intrigi ale lui Bibescu [fostul domnitor] și Co.

Putem, deci, să mergem înainte avînd drept deviză: ajută-te și Dumnezeu te va ajuta.

Mi-am dat silința să reduc la adevăratele lor proporții problemele armelor... Am declarat că, pentru a scăpa cele două vase sarde, rîvnite de turci și de austriaci, ați lăsat să se înfuleagă că debarcarea armelor ar putea să se facă la Galați — astfel încît autoritățile locale să le confişte ca pe o marfă de contrabandă. Era un mijloc de a da adăpost acestor arme pe un teren apărînd de propria sa autonomie. După aceea, planul vostru era de a le restitui proprietarilor lor legitimi, deci firmelor din Genova care le trimisese în Moldova și care avuseseră neîndemnarea să o facă în fața și cu știrea lumii întregi.

Mi s-au cerut explicații despre intervenția lui Sir Henri Bulwer [ambasadorul englez la Constantinopol] în această afacere. Am răspuns că Sir Henri pretinsese ca armele să fie date în minile turcilor și că față de refuzul vostru categoric a admis proiectul vostru și că chiar a spus că va pune un vas englezesc la dispoziția proprietarilor legitimi ai acestor arme. [Nava „Banshee” de la Constantinopol a venit deci să servească drept vas de transport și aceasta cu știrea tuturor consulilor din București...

Plec mîine la Torino și vă voi scrie deîndată ce voi îl vedea pe contele Cavour și ce voi avea onoarea să fiu primit de Maiestatea Sa regele Italiei.

Vechiul vostru prieten,

V. ALECSANDRI

După ce am terminat prima parte a misiunii mele la Paris, așa după cum am avut onoarea să informez pe Alteța Voastră prin scrisoarea mea din 27 aprilie, m-am dus numaidecît la Torino. A doua zi după sosirea în capitala Piemontului, l-am văzut pe dl. conte Cavour, cu care am avut o foarte lungă convorbire despre armele expediate la Galați și a trebuit să combat unul cîte unul toate falsele rapoarte care îi fuseseră făcute despre această afacere. Bănuiesc pe dl. Cerutti, cum și pe Comitetul unguresc de la Genova, de a fi autorii insinuirilor prin care s-a încercat să se arunce asupra Voastră răspunderea nereușitei expediției armelor, dar, din orice parte ar fi venit, cred că am izbutit să le dezvălui în ochii contelui, restabilind faptele în adevărata lor lumină. Contele Cavour a terminat prin a-mi mărturisi că atribuie nefericitul rezultat al expediției înfrizierilor unei anumite persoane care nu sosise la timp în principate pentru a vă da de știre. [Cavour] a adăugat că dorește să stabilească între cele două națiuni, italiană și română, legături mai strînse în vederea intereselor reciproce ale viitorului lor...

Trei zile după vizita mea la contele Cavour Maiestatea Sa regele a binevoit să mă primească în audiență particulară și m-a întâmpinat cu aceste cuvinte: „V-am văzut acum doi ani. Mi-ați adus salutările prințului Cuza”. „Da, Sire, am răspuns. Am avut onoarea să fiu prezentat Maiestății Voastre în primele zile ale războiului [austro-franco-italian, în 1859] și, ca și atunci, îi aduc în acest moment omagiile

(Continuare în p. 44)

Sași au avut, în secolele XV-XVIII, o istoriografie foarte bogată. Cele 400 scrieri¹ cu conținut istoric din perioada menționată (numărul lor incluzând și lucrări nepublicate, încă nu a fost stabilit cu exactitate) au desigur o valoare diferită, cuprinzând de la cronici cu caracter local despre o perioadă mai lungă sau mai scurtă, până la opere vaste care tratează evenimente din întreaga Transilvanie, dar și din Țara Românească, Moldova, ca și din alte țări mai apropiate. Amplu relevate, în cronicile săsești, sînt perioadele ce marchează o intensificare a legăturilor dintre cele trei principate românești, în mod deosebit anii 1599-1600, cînd Mihai a realizat marele ideal al unirii românilor.

Relațiile lui Mihai Viteazul cu sași din Transilvania au stat mai puțin în atenția cercetării istorice recente. Deși, în comparație cu acelea

stabilite cu nobilimea maghiară, ori cu secuii, aceste relații au fost mai restrînse, ele au avut ponderea lor — îndeosebi pe plan economic și financiar — pondere care nu poate fi neglijată.

Colaborarea economică de la începutul domniei lui Mihai s-a înscris firesc pe făgașul legăturilor stabilite de sași cu românii de la sud de Carpați chiar de la încheierea Țării Românești ca stat feudal de sine stătător. Relațiile politice s-au bizuit, de asemenea, pe vechi tradiții. Numeroși sași au luat parte direct, cu arma în mînă, la lupta pentru neatinare pornită de Mihai. După victoria de la Călugăreni, de exemplu, în situația concretă de atunci, printru forțele sosite din Transilvania în ajutorul viteazului domn român s-au aflat și contingentele săsești comandate de judele regal al Sibului, care au participat la luptele pentru eliberarea orașelor Tîrgoviște și Giurgiu.

MIHAI VITEAZUL ÎN CONȘTIINȚA CRONICARILOR ȘI ILUMINIȘTILOR SAȘI

Dr. THOMAS NÄGLER

Soliile lui Marcus Schunckabunck

Alți sași l-au slujit pe Mihai vodă pe cale diplomatică, aportul lor manifestîndu-se mai ales în relațiile domnitorului cu Habsburgii. Printre diplomații pe care Mihai Viteazul i-a luat în serviciul său a fost și Marcus Schunckabunck din Brașov, un cetățean de vază al acestui oraș, care în 1598 a fost membru al consiliului orașenesc, iar între 1604-1606 jude inferior (*vilicus, Stadthann*). Cunosbind obiceiurile curții imperiale habsburgice și limba germană, Schunckabunck a efectuat două călătorii diplomatice la Praga (reședința de atunci a împăratului), pentru a trata cu Rudolf II, prima dată fiind însoțit de către banul Mihalcea.

Ulterior, Marcus Schunckabunck a scris o cronică despre misiunile sale din 1597, operă continuată de membrii familiei sale.

„În anul 1597, 2 ianuarie — notează el — m-a trimis, din Alba Iulia Măria Sa Prințiară Mihai voievod, principele Valahiei, cu banul Mihalcea, boierul său, în ambasadă la împăratul romanilor², Rudolf II. La 12 februarie am avut, cu banul Mihalcea, la Praga, audiență la împăratul în persoană și [am vorbit] numai singur, deoarece eu am relatat în limba germană literară legația [solia] lui Mihai voievod, întreaga sa nevoie și am solicitat împăratului ocrotirea țării Valahiei... Lui Mihai voievod [împăratul] i-a aprobat, la solicitarea noastră, solda a 4 000 de luptători pe

timp de șase luni în Valahia, iar pentru vara următoare încă 20 000 florini pentru [plata a] 4 000 de oameni. În 25 octombrie ale acestui an, 1597, Măria Sa Prințiară Mihai voievod m-a trimis iarăși curier la împăratul romanilor... Mihai voievod a scris împăratului o scrisoare de credință, așa încît Maiestatea Sa să-mi acorde o asemenea credință, ca și cum el ar fi în persoană acolo... A patra zi după sosirea mea la Praga am fost primit în audiență la împărat, iar împăratul m-a ascultat cu totul îngăduitor, cînd eu am ținut cuvîntarea mea în limba germană, care după lungimea ei și după memoria mea proastă a sunat așa:

„Înalte, creștine, Alteță și neînvins împărat, domnule milostiv!

Domnul meu milostiv, Mihai voievod, principele Valahiei, Vă comunică Maiestatei Voastre imperiale serviciul său...

¹ Imperiul habsburgic se intitula oficial Sfîntul Imperiu roman de națiune germană.

² Magazin istoric, nr. 12/1977.

Biserica fortificată de la Prejmer, imagine exterioară (folotea Muzeului Brukenthal — colecția Josef Fischer) și portrete de sași (imagini din albumul Trachtenkabinett Siebenbürgische — Biblioteca Academiei R.S.R.)

Domnul meu și cu întreaga țară mulțumește supus Maiestății Voastre imperiale pentru milostivirea pe care i-ați arătat-o la cea mai mare nevoie pentru întreținerea acolo a celor 4 000 de oameni și pentru bogata lor soldă. Cu această, cu ajutorul lui Dumnezeu, domnul meu i-a întâmpinat pe tătari, care îl atacaseră, și i-a respins pînă la Cetatea Albă... Pentru ca domnul meu să poată opune rezistență în continuare acestui dușman, el și întreaga țară transmit rugămintea către Maiestatea Voastră imperială să nu sistați ajutorul milostiv acordat, ci s-o întrețineți [armata] acolo și anul viitor. Cu acest ajutor al Maiestății imperiale, domnul meu speră să fie de folos întregii creștinătăți, căci acum era gata să treacă Dunărea în Bulgaria pentru folosul creștinilor*.

În termenii diplomatiei obișnuite ai vremii (ceea ce nu înseamnă cîtusi de puțin o știrbire a demnității și autorității voievodului), Schunckabunck prezenta, în continuare, o serie de solicitări ale voievodului:

„Sosește la Maiestatea Voastră imperială și supusa rugă-

minte a domnului meu milostiv, să apreciați serviciul său fidel pe care l-a făcut pentru creștinătate, pentru care a fost distrusă și devastată întreaga sa țară etc...

Rugămintea sa supusă este ca Maiestatea Voastră imperială să dea o scrisoare de grațiere, pentru ca nimeni să

nu aibă pretenții [de ordin financiar] nici față de el, nici de urmașii săi sau de boierii valahi.

[De la împărat] am adus de data aceasta lui Mihai voievod pomenita scrisoare cu privire la datorii, care au fost făcute pe vremea [dominației] turcilor, atît de către alți domnitori, cit și cele făcute de el pentru țara Valahiei, ca asemenea datorii să nu mai fie plătite niciodată, nici de către Mihai voievod, nici de către urmașii săi sau de către boieri. În scrisoare, de la care am și eu o copie, se mai spune că [în] întreg Imperiu roman nici un om, fie el creștin sau păgîn, nu are puterea de a-i chema în fața judecării, nici pe Mihai voievod, nici pe urmașii săi și, totodată, nici pe boierii valahi.

Eu i-am predat și 20 000 [florini], fiindu-i promise pentru toate lunile din vara următoare [1598] cite 20 000 florini. Și dacă [Mihai] l-ar fi rugat pe împărat, după cum îl sfătuisem, ar fi primit, lîngă Bratislava, [castelele] Bassim și Szent Györg, amîndouă castele frumoase, care aveau un venit anual de 60 000 florini...

Cele două misiuni diplomatice, duse la bun sfîrșit de către Marcus Schunckabunck, i-au fost de mare folos lui Mihai Viteazul, ajutorul mediat de demnitarul brașovean fiindu-i util, voievodului, în obținerea strălucitei lor victorii antiotomane.

„Primit cu dragă inimă”

Se știe că în bătălia de la Șelimbăr, sașii au luptat în tabăra lui Andrei Báthory. De îndată ce au înțeles însă că Mihai le va asigura, pe viitor, toate drepturile de care se bucurau din vechime, sașii l-au admis ca domn pe Mihai Viteazul. Dealtfel, acceptînd — ca și celelalte stări ale Transilvaniei — unirea cu Țara Românească, ei nu au avut decît de cîștigat, putîndu-și desface mai ușor produsele de breaslă la sud de Carpați, lucru de care erau conștienți în 1600, așa cum vor fi conștienți și la marea unire din 1918.

La început, sașii l-au ajutat pe Mihai Viteazul pe plan financiar, fără să fie necesare demersuri deosebite. Cheltuielile necesitate de înfăptuirea unirii — marea operă la care voievodul român se angajase cu întreaga sa energie — erau însă tot mai mari. Ca atare, nevoile sale financiare crescînd, forul administrativ suprem al sașilor, Universitatea săsească¹, s-a văzut în fața unor dificultăți pricinuite nu atît de cuantumul sumelor, ci în primul rînd de inegalitatea ce domnea în sinul comunității săsești. Conform obiceiului, toate impozitele, atît cele ordinare cît și cele extraordinare, nu erau plătite după avere, ci pe numărul curților din fiecare localitate, ceea ce însemna că un țaran oarecare sau un meșteșugar de rînd plătea la fel ca un mare comerciant sau ca starostele de breaslă. În aceste condiții, în vreme ce sașii bogați, practic, nu aveau de suferit, unele gospodării de rînd erau ruinăte. De aceea, în anul 1600 o serie de țărani și chiar sate întregi au refuzat să mai plătească impozite noi considerate a fi inegale. Fiind silit de împrejurări, Mihai Viteazul a recurs la unele mijloace de constrîngere. Asemenea măsuri energice nu vizau în mod deosebit o populație sau alta — cum, iarăși, unii istorici s-au grăbit să aprecieze. Dimpotrivă, putem spune că dacă se vorbește de jertfele făcute în această direcție, se cuvine arătat că pentru marele act istoric înfăptuit de Mihai Viteazul și-a dat singele și a suferit în primul rînd marea masă a țărănimii române de pretutindeni.

Importante pagini din cronicile săsești medievale sînt rezervate marii ridicări la luptă a românilor transilvăneni împotriva nobilimii, ridicare prilejuită de intrarea lui Mihai în principatul Transilvaniei.

¹ Termenul Universitate derivă din latinescul *universus*, semnificînd întreaga lume săsească. Așadar Universitatea săsească era compusă din reprezentanții tuturor categoriilor acestei populații, din scaunele și districtele săsești autonome, nefiind cuprinși și cei din comitatele nobiliare.

Răsfoind cronicile săsești din perioada lui Mihai Viteazul nu reiese de nicăieri că românii, care locuiau împreună sau în sate vecine cu sașii, s-ar fi ridicat împotriva acestora din urmă. Astfel, într-o cronică anonimă din Prejmer, districtul Brașovului, se menționează doar următoarele: „În ziua de 28 [octombrie 1599] a avut loc bătălia, în care din partea valahă au rămas [morți] 2 040, maghiari 3 027 și sași 350. Mulți țărani au fugit spre Sibiu, fiind trași înăuntru cu frînghiile peste ziduri. Cîrînd după încheierea victoriei lui [Mihai Viteazul] valahii noștri transilvăneni s-au strîns în cete și au atacat în mod deschis domeniile și curțile nobililor [s.m. — T.N.], omorînd pe mulți dintre stăpînii lor”.

Din această însemnare, ca și din multe altele, nu rezultă nimic despre vreo ciocnire între românii și sașii din Transilvania, ridicarea românilor producîndu-se împotriva stăpînilor lor feudali, ca fiind, așadar, urmarea situației lor sociale și nicicum a unor divergențe etnice, cum au apreciat o seamă de istorici mai vechi. Dealtfel, conviețuirea multiseculară româno-săsească crease, mai cîrînd, clima-tul unei munci și lupte comune împotriva nobilimii exploatare — indiferent de originea ei etnică.

Dacă în cronicile săsești contemporane lui Mihai sînt redade evenimente și întîmplări fără o analiză și interpretare în perspectiva istoriei, într-un mod cu totul diferit sînt prezentate faptele în scrierile ulterioare. De pildă, în tratatul său *Încercare de istorie românească* Johann Filistich (1684-1743) cîntărește faptele în conexiunea întregii Europe de Sud-Est: „Țar Mihai vodă, lăsînd munții în urmă, își așază tabăra în Țara Birsei, în cîmpii Brașovului, unde [i] se înfățișează solii cetății cu multe daruri, ca să se supună și să se închine domnului, care lucru fu primit cu dragă inimă. Și ca să poată năpădi mai iute asupra lui [Andrei] Báthory și să fie mai încredințat de biruință

Mihai vodă scrise de acolo lui Radu Buzescu, pare-se Voni-fatie, zis Udrea, care erau atunci la Craiova, ca să cu-leagă din tot acel banat¹ mul-țime de oșteni, cu carii să iasă pe la Turnu Roșu și să sporească, la Sibiu, oastea va-lahă... Într-așa chip dobîndi Mihai Țara Transilvaniei, cu toate cetățile, ținuturile, tir-

¹ Oltenia fiind condusă de un ban, Fiștic li dă denumirea de banat.

gurile și satele, cu atît mai lesne cu cît trase de partea lui mai mulți dintre secui, care nădăjduiau că vor primi de la el vechea lor slobozie, de care secui ajutat fiind, putu să se războiască așa cum vru cu ungurii... Afîind de intrarea nemților în Transilvania, ce pătimise îndeajuns, unii, ca să nu mai pată [pătească] și această mare pagubă, sămă-nară cu vicleșug sămînța ziza-niei și neprieteniei între ita-lianul Basta și valahul Mihai,

după știuta zicală a politici-lor: «dezbină și stăpîni-vei».

Scrierile contemporane și ul-terioare ale sașilor din Tran-silvania probează că evenimen-tele din timpul domniei lui Mihai Viteazul și îndeosebi marea unire realizată de el la cumpăna veacurilor XVI și XVII au avut un puternic ecou în rîndul populației să-sești, care, în multe din aceste momente, a înțeles necesitatea de a colabora și de a sprijini fapta viteazului voievod.

CINE? UNDE? CÎND?

Seria a II-a de întrebări

1) Ce reprezintă aceas-tă imagine (detaliu)?

- a) stîlp de pridvor ro-mănesc
- b) coloana infinitului
- c) elementele unui colier din tezaurul de la Hinova

2) Cînd a fost tipărit **Manifestul Partidu-lui Comunist?**

- a) 1848
- b) 1862
- c) 1896

3) Ce plantă cerealieră a fost introdusă în agricultura românească în timpul domniei lui Constantin Duca (1693-1695)?

- a) grîul
- b) porumbul
- c) orzul

4) Identificați această construcție bucureșteană de la începutul sec. XIX.

- a) Palatul domnesc
- b) Turnul Colței
- c) Foișorul de foc

5) La ce dată scria ziarul sovietic **Pravda**: „Îeșirea României din război înseamnă pră-bușirea Germaniei“?

- a) 28 august 1944
- b) 31 august 1944
- c) 5 septembrie 1944

6) Cine a semnat, în iunie 1920, Tratatul de pace de la Trianon, care consfințește pe-plan internațional unirea Transilvaniei cu România?

- a) I.G. Duca
- b) Take Ionescu
- c) Nicolae Titulescu

7) Cum se numea prima revistă românească ilustrată, apărută în 1860?

- a) Ilustrațiunea
- b) Realitatea Ilustrată
- c) România Ilustrată

8) Cînd a avut loc inaugurarea acestui cu-noscut monument pari-zian?

- a) 2 septembrie 1914
- b) 15 iunie 1900
- c) 31 martie 1889

9) Cîte dinastii și-au avut capitala (sec. XI î.e.n.-sec. X e.n.) în străvechiul oraș chinez Xian?

- a) 5
- b) 11
- c) 8

10) Ce oraș a găzduit prima expoziție uni-versală (mai-octombrie 1851)?

- a) Paris
- b) New York
- c) Londra

1895
(4-5 aprilie)

CONGRESUL DELEGAȚI PARTICIPANȚI

La congres au luat parte 89 delegați din partea a 18 organizații politice și profesionale ale partidului, dintre care 74 reprezentanți ai cluburilor muncitorești din București (30), Iași (10), Ploiești (10), Galați (8), Craiova (6), Brăila (5), Bacău (3), Giurgiu (2). 2 delegați ai Cercului de studii sociale și unul al Clubului social-democrat german (ambele din Capitală), precum și 12 reprezentanți ai unor sindicate și societăți profesionale (Grupul lucrătorilor tipografi socialiști — 2, Societatea „Egalitatea” a lucrătorilor de încălziminte — 2, Societatea „Înfrățirea” a lucrătorilor croitori — 1, Societatea „Tinerimea” — 2, Societatea femeilor „Ajutorul” — 2, toate din București); Ploiești: Societatea constructorilor (1) și Societatea brutarilor (1); Galați: Societatea „Înfrățirea” (1). S-au identificat, pe baza împuternicirilor primite de

la organizațiile locale ale partidului, a stenogrammei lucrărilor congresului, a unor publicații de epocă și a altor documente, numele următorilor 38 delegați la congres:

BUCUREȘTI: I. Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, Al. Ionescu, Al. Georgescu, A. Bacalbașa, I. T. Banghereanu, I. Tabacovici, Emil Fagure, Iacob Țăranu, Tache Georgescu, D. Z. Dulceanu, G. Diamandy, C.D. Anghel, Al. Riside, L. Samuil, C. Teodoru, G. Eteneanu, M. Pădurăreanu, N. Iancu, I. Beck, Gr. Ionescu, I. Căruntu, S. Blum.

IAȘI: Gh. Petrovici, N. Quinez, L. Ghelerter, Max Vecsler, V. I. Speranță.

PLOIEȘTI: Al. G. Radovici, C. Ștefănescu, Carol Krivda.

GALAȚI: I. C. Atanasie, D. A. Țăranu, Gh. N. Darie, Niță Ionescu.

CRAIOVA: G. D. Pencioiu.

BACĂU: A. Grosman.

Au fost identificate fotografiile următorilor 20 participanți la congres:

an Nădejde	C. Dobrogeanu-Gherea	Constatin Mille	Alexandru Ionescu	Anton Bacalbașa
				
Diamandy	I. G. Atanasie	Tache Georgescu	D. A. Țăranu	Iacob Țăranu
				

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

III AL P.S.D.M.R.

LA CONGRES

Ordinea de zi a congresului

1. Dare de seamă a Consiliului General al P.S.D.M.R., cu privire la activitatea partidului în intervalul dintre congrese (raportor: **I. Nădejde**).

2. Rapoarte de activitate ale cluburilor muncitorești din București, Iași, Brăila, Ploiești, Craiova, Galați, ale organizațiilor sindicale din București („Egalitatea”, „Înfrățirea”, „Ajutorul”, „Tinerimea”, Sindicatul lucrătorilor brutari, Grupul lucrătorilor tipografi socialiști), Bacău („Înfrățirea”), Galați („Înfrățirea”), precum și ale Cercului de studii sociale, Societății de ajutor a Clubului muncitorilor și Clubului social-democrat german (toate din București).

3. Ziarul cotidian al partidului (Lumea nouă).

4. Tactica electorală a partidului.

5. Organizarea internă a partidului.

6. Alegerea noului Consiliu General al P.S.D.M.R.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte provizoriu (până la alegerea organelor de conducere): **Gh. Petrovici** (țăran socialist).

Secretariat provizoriu: **C. D. Anghel, C. Teodoru**.

Președinte ales al congresului: **Al. G. Radovici**.

Vicepreședinte ales al congresului: **I. C. Atanasiu**.

Secretariat ales al congresului: **C. D. Anghel, C. Teodoru**.

Consiliul General al P.S.D.M.R. ales la Congresul III: **I. Nădejde, I. C. Atanasiu, G. D. Pencioiu, I. T. Banghereanu, I. Speranță, Al. Ionescu, C. D. Anghel, I. Tabacovici, D. A. Tăranu**; membri supleanți: **Gh. N. Darie, M. Pădurăreanu, G. Eteneanu, N. Quinez**; Comitetul Permanent al Consiliului General al P.S.D.M.R.: **I. Nădejde, C. D. Anghel, I. T. Banghereanu**.

Alexandru Georgescu

Al. G. Radovici

I. T. Banghereanu

G. D. Pencioiu

I. Tabacovici

Emil Foguș

L. Ghelester

Max Vecsler

C. D. Anghel

G. Eteneanu

Noiembrie 1941

JERTFA CELOR CINCI COMUNIȘTI

Dr. S. CUTIȘTEANU

În 1941, cea de-a doua conflagrație mondială era în plină desfășurare. După ce coteriseră un șir de țări europene, hitleriștii au atacat Uniunea Sovietică, călcând în picioare tratatul de neagresiune ce-l încheiaseră cu aceasta în august 1939. Acest nou moment din desfășurarea războiului a afectat în mod grav și România, care, împotriva voinței poporului român, a fost împinsă de cirmuitoarii antonescieni în războiul antisovietic.

Poporul român a dezaprobat de la început războiul de coterpire hitlerist, iar comuniștii, în fruntea forțelor patriotice, democratice și antifasciste, făcându-se ecoul năzuințelor de

pace ale poporului, au chemat la acțiuni menite să scoată țara din grava situație în care se afla. Prin Circulara din 8 iulie, declarația-manifest de la sfârșitul lunii iulie, cea din august și apoi prin Platforma-program din septembrie 1941¹, Partidul Comunist Român și-a exprimat cu claritate atitudinea sa de condamnare a războiului hitlerist, apreciat ca un act potrivnic intereselor vitale și permanente ale poporului, chemind la unirea tuturor forțelor democratice, patriotice într-un front unic național, care să albe ca țel alungarea ocupanților hitleriști din țară, răsturnarea regimului antonescian și ieșirea din războiul antisovietic.

Deci urmăriți la tot pasul și imputați ca număr, o mare parte dintre ei fiind aruncați în temnițe sau internați în lagăre, comuniștii au desfășurat o amplă activitate în rindul maselor, pentru a demasca caracterul antinațional al războiului, arătând căile și mijloacele ce urmau a fi folosite împotriva lui și trecind la sabotarea și distrugerea mașinilor de război fasciste. Fabricile de armament și muniții, alte stabilimente care lucrau pentru necesitățile frontului hitlerist, convoaiele feroviare trebuiau distruse.

Punerea în practică a acestor misiuni era condiționată, printre altele, de doi factori: procurarea unor mijloace explozive și inflamabile și mobilizarea de oameni curajoși și competenți profesional. Unul din primele grupuri însărcinate de partidul comunist să producă materialele necesare sabotării războiului hitlerist a fost cel de la București, organizat la puțin timp

după declanșarea agresiunii hitleriste împotriva Uniunii Sovietice. El era compus din doi bărbați și trei femei. Cine au fost acești temerari, care — conștienți că-și pun în joc viața — n-au ezitat nici un moment să se arunce în lupta împotriva ciumei brune? Se cuvine amintit în primul rând Francisc Panet, inginer chimist de excepție, dotat cu vaste cunoștințe de specialitate; fusese o vreme în corespondență cu Albert Einstein, descoperitorul teoriei relativității, pe care-l cunoscuse la Politehnica din Brno (Cehoslovacia). Fr. Panet s-a născut în 1907, la Tg. Mureș, și era membru al Partidului Comunist Român din fragedă tinerețe. Într-o recentă evocare, Valter Roman arăta că „Francisc Panet a avut o înclinare deosebită pentru cercetarea științifică, pentru știința fundamentală. Își petrecea multe ore, peste programul obligatoriu, în laboratoarele bine dotate ale Politehnicii din Brno, precum și multe nopți, cu studierea unor probleme teoretice. Îl pre-

ocupau în mod cu totul deosebit problemele privind efectul fotoelectric, problema particulelor elementare, pornind de la fotonul lui Einstein, legătura dintre fizică și chimie ș.a.”

El își asumase răspunderea de a improviza un laborator pentru prepararea materialelor explozibile, în locuința sa din Splaiul Independenței nr.8. Alături de el s-a aflat soția și tovarăsa sa de luptă, Lili Panet, în vîrstă de numai 30 ani, licențiată a Facultății de litere și filozofie din București. Un alt membru al grupului, și, de fapt, conducătorul acestuia, a fost medicul Adalbert Kornhauser, născut la 12 iunie 1898, la Hida-Cluj, un comunist cu experiență, călit în închisori, de unde fusese eliberat în urmă cu abia un an. Grupul mai cuprindea încă un om de specialitate, chimista Ada Marinescu, născută la 30 ianuarie 1905, la Moinești-Bacău, legată și ea de mișcarea comunistă de mai mulți ani. Compenentă a grupului a fost și

¹ Magazin istoric, nr. 9/1981.

Francisc Panet

Lili Panet

Adalbert Kornhauser

Ada Marinescu

Elisabeta Naghi

Elisabeta Naghi, muncitoare din București, născută în 1912 într-o comună din județul Satu-Mare, care avea la activ mulți ani de luptă în organizațiile revoluționare.

Prima etapă, aceea de a înzestra laboratorul din casa soților Panet cu cele trebuincioase, a fost realizată cu succes, în ciuda imenselor greutăți întâmpinate. Ei au reușit să procure cantități de clorat de potasiu, dextrină, acid sulfuric, nitril de amidă, nitroglicerină, precum și aparate de distilare, refrigerent, biuretă, tuburi de sticlă și altele necesare producerii și asamblării materialelor explozibile și inflamabile.

La puțin timp după aceea, laboratorul a început să funcționeze și să pună la dispoziție comuniștilor bucureșteni preparate ce au servit la efectuarea unor acte de sabotaj antihitleriste. Pentru a asigura securitatea laboratorului, în afara soților Panet, ceilalți membri ai grupului nu cunoșteau unde fusese instalat acesta. Legăturile se făceau pe străzi, unde membrii grupului își transmiteau în mod discret flacoanele sau pachetele.

Acțiunile de sabotare a mașinii de război fasciste în Capitală au alertat organele represive antonesciene, care au început să urmărească și pe unii membri ai grupului. Procesele verbale ale Corpului detectivilor din Direcția generală a Poliției și Siguranței semnalau, de pildă, la 5 și, respectiv, 25 septembrie 1941, că Ada Marinescu și dr. Kornhauser s-au infiltrat pe stradă cu persoane cărora le-au pre-

dat pachete. Ei menționau că muncitorul căruia Ada Marinescu i-a predat coletul a plecat cu un taxi, pierzându-se urma. La 9 octombrie, agenții raportau că-l urmăresc pe Francisc Panet, despre care deținem informația că nu este străin de acțiunea de sabotaj desfășurată de elementele comuniste din Capitală.

Descinderea din noaptea de 31 octombrie 1941 la locuința soților Francisc și Lili Panet a dus la descoperirea laboratorului, a materialelor aflate aici și a unui număr de 140 încărcături explozive pregătite de cei doi. Arestăți, cei cinci membri ai grupului au fost anchetați timp de două zile și două nopți prin cele mai bestiale metode, schingiuiți până la desfigurare. Dar călăii de la Siguranță n-au scos de la ei nici un nume, nici o adresă, asumându-și pe seama lor activitatea patriotică împotriva hitleriștilor. Apoi cei cinci patrioți au fost predați Curții marțiale a Capitalei.

Procesul n-a fost decît o formalitate. Desfășurat în ziua de 5 noiembrie, la Curtea marțială a Comandamentului militar al Capitalei, el s-a încheiat în aceeași zi, prin condamnarea la moarte a tuturor membrilor grupului. Avocații apărării, Petre Pandrea și Ion C. Raiciu, n-au putut face practic nimic în condițiile brutale în care s-a „judecat” procesul. La încercările lor de a găsi o modalitate de a le salva viața sau măcar de a amîna dezbaterile, președintele completului de judecată a replicat: „Trebuie să-i condamnăm din ordin”.

Respingîndu-li-se cererile de grațiere cu aceeași grabă cu care fuseseră judecați și condamnați, curajoșii luptători antifasciști au fost executați în ziua de 7 noiembrie 1941 la închisoarea Jilava. Iată cum descrie ultimele clipe ale vieții lor militantul comunist Vasile Vaida, care se afla și el în detenție: „În dimineața zilei de 7 noiembrie 1941, au fost transportați cu duba la Jilava. Noi așteptam mașina, care urma să sosească, pentru a ne transporta și pe noi la Curtea marțială. În timp ce așteptam să vină duba, și-a făcut apariția un pluton de infanterie. Unii din soldați aveau asupra lor și frînghii cu care urmau să fie legați de copaci cei ce vor fi executați. Așteptau și ei duba. După scurt timp, la distanță s-a văzut mașina. La sosire a coborît grupul Panet. Tovarășii au fost aduși pentru a fi executați.

Ne-am îmbrățișat cu ei și ne-am despărțit pentru totdeauna. În acele clipe, plutonul de execuție i-a preluat și au pornit spre pădurea unde aveau loc execuțiile. Ne-am uitat după ei, știind că nu-i vom mai vedea niciodată. Iar noi am fost imbarcați în aceeași dubă și duși la Curtea marțială. În aceeași zi, după-amiază, am fost readuși la Jilava. Aici am stat de vorbă cu sergentul care făcea de pază pe coridor. El a participat la execuția grupului. Mi-a povestit cum s-au purtat cei care au fost executați... Au fost legați de copaci și inginerul (adică Francisc Panet) a dat tonul și au cîntat *Internaționala* . În timp ce se cînta *Internaționala* , s-a dat comanda să se tragă”.

ACASĂ

LA ISTORICII MEXICANI...

NICOLAE MINEI

ndeobște, obiceiurile de aici au o mare asemănare cu cele din Spania. Și, pe măsură ce-ți dai seama că și aici domnesc aceleași rânduieli, te izbește uimitoarea civilizație a unui popor barbar, care nu are legături cu popoarele cizelate și care se află atât de departe de cunoașterea lui Dumnezeu cel adevărat“.

Cel care, în urmă cu peste patru secole, scria aceste rinduri admirative se numea Hernan Cortés¹, de profesie conquistador al popoarelor „barbare“ și de vocație promotor al genocidului în numele lui Dumnezeu cel adevărat. Cei ce-i stirniseră această admirație erau aztecii², despre a căror Capitală, Tenochtitlan, spaniolul spunea că este una dintre cele mai frumoase din lume. Ceea ce nu avea să-l împiedice să ocupe Capitala în 1521, să nimicească, în decurs de numai câțiva ani, civilizația în fața căreia se extaziasă.

Vorbind despre conquistadori, o cronică aztecă relatează: „Cu fețele lucind de lăcomie, ei înșfacă aurul ca și cum ar fi niște maimuțe. Se vede limpede că li mîină o foame nesătioasă de aur, că sînt în stare să moară de dragul lui, să se îndoape cu el ca porcii. De cîte ori pun mîna pe un obiect de aur, îl pipăie înnebuniți, îl scutură, îl strîng la piept, bîgîind cuvinte neînțelese, ca niște bolnavi zdruncinați de friguri“.

Nu numai aur au jefuit din Mexic Hernan Cortés și firtații săi. La 300 kilometri nord-est

de Capitală, lângă orașul Guanajuato, mina Valenciana a produs, vreme de peste 300 ani, un sfert din argintul extras de pe întregul glob pămîntesc. Conquistadorii veniți de peste Atlantic au răpit țării nenumărate alte bogății. Dar, încă și mai grav decît atît, au nimicit inutil culturi și civilizații avansate, au ucis în luptă sau printr-o muncă extenuantă, de robie, milioane de locuitori ai Lumii Noi.

Au mai rămas 11 ani pînă la împlinirea unei jumătăți de mileniu de cînd Cristofor Columb a descoperit America. Pentru istorie, o jumătate de mileniu este un tronson relativ scurt. Pentru o țară însă, cum este Mexicul, el reprezintă un răstimp important, mai ales atunci cînd, în cea mai mare parte a lui, acest interval este marcat de suferința exploatare. Exploatare colonialistă din partea invadatorilor, apoi exploatare feudală din partea moșierilor localnici, apoi (și simultan) exploatare monopolistă din partea puternicului vecin de la nord — exploatare de toate soiurile și la cel mai mare grad de intensitate. Nu este de mirare că, pînă în ziua de astăzi, la peste șapte decenii de la izbucnirea revoluției democratice din 1910 și de la declanșarea unui lung și complex proces de dobîndire a unei autentice independențe, Mexicul poartă încă durerile stigmate ale veacurilor de exploatare crîncenă.

Într-o țară căreia nu îi lipsește practic nici una dintre resursele naturale de care dispune planeta noastră — de la petrol pînă la uraniu, de la porumb pînă la ananas, de la vite din rasele cele mai nobile pînă la peștii oferiți de adîncurile a două oceane — aproape jumătate din cei 70 milioane de locuitori suferă de subnutriție. Șomajul total sau parțial afectează 40 la sută din populație. Fiecare

¹⁻² Magazin istoric, nr. 6/1973; 4/1978, 6/1979.

a cincea locuință din cele peste două milioane pe care le numără Capitala este lipsită de apă și canalizare și 320 000 din cei 17 milioane de locuitori ai orașului vegetează în colibe de carton asfaltat și de paie. Rata inflației depășește 25 la sută pe an.

mpotriva acestor grele consecințe ale unui trecut de jaf și împilare se încordează toate forțele unui popor. Un popor pe drept cuvânt mândru de potențialul și capacitățile sale, pe drept cuvânt încrezător în

perspectivele sale. La începutul secolului, Mexicul număra 13,6 milioane de locuitori. Pentru sfârșitul secolului se anticipează un total de 151,8 milioane. Pentru călătorul poposit pe meleagurile mexicane aceste cifre nu au nimic surprinzător: încă de la prima ieșire pe o stradă a Capitalei, văzându-i trecătorii, m-a frapat uriașa proporție a copiilor, adolescenților și tinerilor. Pe umerii lor, încă fragili, apasă destinul viitorului imediat și îndepărtat al acestei țări de legendă.

Eforturile sînt gigantice. În toate domeniile, dar, mai cu seamă, în lupta împotriva întunericului și ignoranței lăse moștenire de trecut. Peste nouă milioane de elevi sînt cuprinși în școlile elementare și secundare. Universitățile și institutele de învățămînt superior sînt frecventate de aproape 822 000 studenți. Dintre aceștia, aproape 340 000 sînt înscrși la *Universitatea Națională Autonomă a Mexicului* (U.N.A.M.), din capitala țării, unde predau 25 000 cadre didactice, repartizate în nu mai puțin de o sută de facultăți.

Am avut prilejul să vizitez unul dintre complexurile (sau *campus*-urile, cum le spun mexicanii) acestui colos universitar, poate cel mai mare din lume. În discuțiile purtate cu rectorul U.N.A.M., profesorul doctor Guillermo Soberón Acevedo, am aflat amănunte despre amploarea pe care o are strădania Mexicului de a deschide tineretului său drumul spre cele mai înalte culmi ale științei și culturii. Un singur exemplu printre multe altele: în 1973, bugetul acestei universități era de 1 486 109 000 pesos; în 1980, el atingea 11 366 000 000 pesos. Nu, nu este o greșală de transcriere sau de

tipar: e vorba de unsprezece miliarde trei sute șazeci și șase de milioane de pesos!

Desigur, cea mai mare parte a acestei fantastice sume este canalizată pe făgașele în care societatea mexicană are neapărată nevoie de cadre pentru a se dezvolta rapid și a ridica nivelul de trai al membrilor săi: construcții de mașini și petrochimie, industrie extractivă și agricultură, economie și finanțe, medicină și electronică. Dar nici fondurile alocate studiului istoriei nu sînt deloc neglijabile. Despre marea preocupare a societății de astăzi față de trecutul poporului mexican și de civilizațiile strămoșilor săi mi-a vorbit pe larg prorectorul pentru științe umaniste al Universității, prof. dr. Diego Valades. Am aflat astfel că țara este împinzită de o densă rețea de șantiere arheologice, în activitatea cărora sînt angajați zeci de mii de specialiști, unii dintre ei oaspeți din alte părți ale Americii Latine, din Europa și chiar din Japonia, Australia și Singapore. Excavațiile se fac după metodele cele mai moderne, așa cum și studiile de laborator, de la datarea cu carbon radioactiv pînă la procedeele de reconstituire a obiectelor descoperite, se efectuează conform celor mai noi tehnici.

maginea cu privire la investigația istoriografică mi-a fost completată de prof. univ. Roberto Moreno de los Arcos, directorul *Institutului de cercetări istorice al Universității Naționale Autonome a Mexicului*,

institut la care lucrează un personal științific de peste opt sute de oameni. Profilul muncii lor îl formează exclusiv istoria Mexicului. Cu atît mai mare și mai plăcută mi-a fost surpriza atunci cînd am constatat că prof. de los Arcos și colaboratorii săi, ca și cadrele didactice ale Facultății de istorie, sînt însuflețiți de un viu interes pentru țara noastră. Răsună încă puternice ecourile celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, ținut la București, în august 1980. În cercurile de specialiști se cunoaște interesul poporului nostru pentru propria sa istorie, dar și pentru istoria altor țări și popoare, se cunoaște interesul pentru istorie pe care îl manifestă constant conducerea de partid și

de stat a României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu personal.

Mărturisesc că, cel puțin în cursul primelor întrevăderi avute cu istoricii de la U.N.A.M., mă încerca bănuiala că dorința lor de a afla detalii despre predarea și cercetarea istoriei în țara noastră nu este decât expresia unei amabilități — a unei amabilități în stil mexican, adică plină de căldură și de dorință de a face ca oaspetele să se simtă cât mai bine. O suspiciune legitimă atita vreme cât schimbările de păreri și de informații aveau loc în jurul unei mese de birou, inevitabil îngustă. O suspiciune care s-a spulberat însă atunci când am fost solicitat să mă adresez, în aceste probleme, direct cadrelor didactice și studenților, în ansamblul lor. Treabă care s-a întâmplat nu o singură dată, ci de trei ori și, în ordinea în care s-au desfășurat, expunerile au avut ca teme: „Istoria României — parte integrantă a istoriei europene”; „Statul lui Burebista — mărturie a străvechii civilizații dacice” și „Vechime și continuitate a poporului român pe meleagurile sale”.

Drept mărturie a interesului pe care l-au stîrnit aceste subiecte stă faptul că la audierea lor au participat în total câteva sute de profesori, conferențieri și asistenți și peste 5 000 studenți. Care nu s-au mulțumit să asculte, ci au pus, de fiecare dată, nenumărate întrebări, iscind dezbateri ce s-au prelungit ore de-a rîndul. În treacănt fie spus, nu este vorba de un fenomen care se cantonează exclusiv pe tărîmul lumii universitare. Imensul prestigiu de care se bucură România socialistă, largă adeziune pe care o înfățișează în cele mai diferite categorii socio-profesionale ale populației politice de pace și cooperare internațională, promovată de președintele Nicolae Ceaușescu, interesul pentru istoria noastră, care prezintă multe analogii cu cea a Mexicului, fac din vizitatorul român în Mexic obiectul unor insistente solicitări din partea tuturor mijloacelor de comunicare în masă — presa, radioul și televiziunea.

În cele două săptămîni cît a durat șederea în Mexic, cotidienele *El Nacional* (cu un tiraj zilnic de 1 100 000 exemplare), *El Dia* (780 000 exemplare), *El Heraldo de Mexico*, *Novedades de Yucatan*, *Diario de Sureste* și *Diario de Yucatan* au publicat articole despre civilizația dacică, tezaurul de la Hinova, Vlad Tepeș, relațiile culturale româno-mexicane etc. Două emisiuni la posturile de televiziune și șase la cele de radio au avut teme istorice sau de actualitate, ca „România — factor de stabilitate și pace în Europa de

Sud-Est și în lume”, „Românii — un străvechi popor european”, „Istoria — o preocupare majoră a poporului român” etc., etc.

în interes la fel de puternic față de trecutul și prezentul țării noastre l-am înîntînit și la istoricii altor două importante instituții de învățămînt superior — *Colegio de Mexico* și *Universitatea din Yu-*

catan. Cel dintîi, aflat în Capitală, se consacră cercetării științifice și pregătirii licențiaților care sînt în curs de a-și elabora tezele de doctorat. Acolo l-am înîntînit, printre alții, pe Bernardo Garcia Martines, redactor-șef al revistei *Historia mexicana*, editată de Centrul de studii istorice de pe lîngă Colegiu. A fost din nou un prilej pentru a afla care sînt preocupările istoricilor mexicani și pentru a vorbi despre cele ale colegilor lor din România. A fost din nou un prilej pentru a prezenta cercetărilor de la această instituție o expunere despre istoria României socialiste. A fost din nou un prilej pentru a auzi pe amfitrionii mexicani definind țara noastră drept „un factor civilizator, care-și exercită de milenii influența benefică asupra Europei de Răsărit și care astăzi, mai mult ca oricînd, aduce o imensă contribuție la pacea și dezvoltarea continentului și a întregii lumi”.

Acceasi atmosferă de prietenie plină de prețuire am înîntînit-o și la Merida, capitala statului Yucatan, vechi lăcaș de înflorire a mayașilor¹ și sediul Universității acestuia. Și aici se păstrează foarte vie amintirea vizitei pe care președintele Nicolae Ceaușescu a făcut-o în 1975, cu prilejul călătoriei în Mexic. Lucrările secretarului general al partidului nostru — în românește și în numeroasele traduceri în care au apărut, în diferite țări ale lumii — se află la loc de cinste în biblioteca Universității.

Țară în plin avînt demografic, economic, social și cultural, țară cu o străveche și bogată istorie, țară cu un lung trecut de pămîiri și care lăută pentru un viitor luminos, Mexicul se dezvăluie călătorului de peste mări ca o țară ce-și prețuiește istoria și care găsește în ea repere și criterii pentru contemporaneitate.

¹ Magazin istoric, nr. 6/1968.

... ȘI SUEDEZI

CRISTIAN POPIȘTEANU

Un drum în nordul european m-a adus în contact direct nu numai cu ansamblul unei întregi peninsule — ultima parte a continentului scăpată de sub ultima eră glacia — ci mai ales cu realitatea citorva entități național-statale distincte: Suedia, Norvegia, Danemarca. Apropiate prin limbă și origine, prin situare geografică și numeroase înrudiri și în-crucișări ale drumurilor lor istorice, ca și prin numeroasele interferențe ale vieții lor contemporane, Suedia, Norvegia și Dane-marca mi-au dezvăluit nu numai oameni cu firi și temperamente diferite, ci și un respect cu totul deosebit pentru istoria fiecăreia dintre cele trei națiuni. Din numeroasele întâlniri avute cu istoricii și oamenii de cultură, am desprins nu numai un atașament cu totul particular pentru punerea în valoare a întregului potențial al istoriei naționale (evident în cadrul dezvoltării Scandinaviei și al legăturilor intra și extra-europene), ci și în ultimii ani, o adevărată pasiune pentru amănuntul istoric (de aici o expansiune vădită a cercetărilor și interesului pentru istoria locală).

La început, Suedia a însemnat pentru mine orașul Lund, unde oficiile de gazdă, pe cât de îndatoritoare pe atât de erudite, le-a împilnit patriarhul romanisticii suedeze, academicianul Alf Lombard, unul dintre savanții de renume ai Europei. Un Lund, unde, urmându-l pe profesorul Lombard, am „descoperit” două biblioteci românești cu mii și mii de volume, din secolele trecute și pînă la zi. Cea de la Institutul de romanistică și cea per-

sonală din casa academicianului, pe care am găsit-o instalată într-o adevărată cameră românească. Un Lund, unde s-a născut nu numai o întreagă operă dedicată gloriei limbii românești și cinstirii ei, cum este cea a lui Alf Lombard, dar unde, în ultimii ani, savantul — în colaborare cu N. Gârdei, traducătorul cel mai prolific al literaturii suedeze la noi — a elaborat cel dintîi *Dicționar morfologic*. Apărută prin îngrijirea editurii universitare din Lund și a Editurii Academiei Republicii Socialiste România, lucrarea se anunță un eveniment nu numai în țara noastră și în Suedia, ci și pe plan mondial. Un Lund, în care Alf Lombard mi-a spus: „Sînt îndrăgostit de 50 de ani de limba română și de România, de pe vremea cînd urmaam cursurile marelui Nicolae Iorga. Și nu poți studia limba unei țări fără a-i cunoaște istoria. Fiecare vizită la București și în România este o încîntare. Fiecare vizită îmi aduce ceva nou pe un plan sau altul. E prea tîrziu să mai spun că iubesc România. Ea face parte din ființa mea”.

Un Lund în care din aproape 80 000 locuitori, un sfert sînt studenți. Un Lund, unde am înțilnit o mare admirație pentru țara noastră, de care oamenii de acolo se simt apropiați și pentru că, după îndelungata sa ședere în țările române, nefericitul în celebritate Carol XII și-a alcătuit ultima tabără militară în acest străvechi centru al puterii suedeze.

Descins din sud cu o asemenea deschidere, aveam să găsesc la Uppsala și la Stockholm noi mărturii și noi imbolduri pentru apropiieri istorice româno-suedeze. Ca și Lund, cetatea medievală a Uppsalei se mîndrește cu un trecut multicentenar, cu tradiția de a fi fost cînd-

va prim oraș al țării cu universitățile, catedralele și bibliotecile lor, cu monumentele ei runice, cu muzeele în care-și găsește locul, plin de respect, tot ceea ce a contribuit la istoria poporului suedez, de la navigație la tehnică, de la industrie la artă, de la agricultură la știință. Profesorul Carlsson de la Universitatea din Uppsala, președintele societății istoricilor suedezi, mi-a subliniat — în această ordine de idei — că „progresul omului și al culturii în Suedia s-a făcut plecând din sud spre nord, din regiunile de coastă spre interior și el poate apărea așadar ca o vastă epopee, desfășurându-se de-a lungul mileniilor”. Într-un mai slab contact cu alte popoare și civilizații, altele decât cele nordice, o perioadă destul de îndelungată, Suedia păstrează tradiții persistente ce se resimt și azi.

Oriunde m-am aflat, s-a insistat asupra specificului istoriei suedeze, subliniindu-se, de pildă — cum a făcut-o prof. Birgitta Odé — rolul țărânimii suedeze, care, în cea mai mare parte a rămas liberă tot timpul evului mediu (la mijlocul secolului XVII țărânimia liberă deținea încă peste jumătate din suprafața pământurilor cultivate).

La Stockholm, prof. H. W. Brattström a scos în relief rolul deosebit al puternicului proletariat suedez, care a impus Partidul Social-Democrat Muncitoresc, după primul război mondial și mai ales din 1940, ca principal partid al țării, cu majoritate în parlament, și care a determinat ca partidul comunist să-și mențină tot timpul reprezentanți în parlament.

la Ministerul de externe, instalat într-un auster palat din sec. XVII, situat în fața Operei și a reședinței familiei regale, am avut o lungă conversație cu prof. Wilhelm Carlgren, directorul general al Arhivelor. Istoric de aleasă reputație, prof. Carlgren mi-a evocat „raporturile pe care Suedia le-a întreținut cu războiul și cu pacea, cu spiritul de cucerire și cu acela de neutralitate pașnică”. Prof. Carlgren va fi prezent în curând în paginile revistei noastre cu o înedită rela-

tare a contactelor româno-suedeze la începutul primului război mondial.

Faptul că Suedia nu a mai participat, după 1814, la nici un conflict armat european face parte dintre trăsăturile specifice cele mai des relevate de către interlocutorii mei. Acești aproape 170 ani de pace nu au rămas fără efecte, dintre cele mai îmbucurătoare pentru întreaga dezvoltare economică, politică, socială, culturală, științifică a țării.

Dacă vrei să constăți atenția ce se acordă astăzi istoriei naționale în Suedia trebuie neapărat să vizitezi expoziția-gigant consacrată vikingilor, la Muzeul de istorie antică, expoziție itinerantă și în alte capitale. În aceleași săli care au găzduit anul trecut expoziția despre civilizația geto-dacă, se înfățișează acum vizitatorilor — în coplesitoarea majoritate scandinavă — traseele strămoșilor călători care au lăsat în urma lor, în doar 250 ani — între 800-1050 — atâtea vestigii (o hartă panoramică indică peste 350 000) și atâtea mistere. Prof. O. Isakson, directorul muzeului de pe Narvavägen 42, îmi dă — între multe altele — o informație cuprinzătoare. Ziarul muzeului — *Nouăți istorice* — consacrat exclusiv descoperirilor arheologice — este tipărit de obicei în tiraje de 5 000 exemplare. La expoziția vikingilor, el a apărut în 100 000 exemplare.

Un român — mai ales un istoric — nu poate trece prin Stockholm fără un popas la Centrul cultural românesc și la Galeriile române. Admirabil situate pe Drottningatan, Centrul și Galeriile aduc o permanență românească multiplu ilustrată în viața culturală a capitalei suedeze, așa cum face, de altfel, și Asociația de prietenie Suedia-România.

Tot în aceeași ordine de preocupări trebuie să situez și romanul istoric apărut și la Paris sub titlul *Mesure d'une ombre* (Măsura unei umbre) în care scriitorul suedez de origine română Paul Lahovary reînvie chipurile voievodului jertfit pentru independența și libertatea țării, Vlad Tepeș, și a meșterului jertfit pentru credința strămoșască, Manole, din Curtea de Argeș.

ATATÜRK

ȘI MAREA LUI DRAGOSTE — ISTORIA

MIHAI MAXIM

În fiecare an, la 10 noiembrie, orele 9.05 dimineața, pe cuprinsul întregii Turcii încețază pentru câteva clipe lucrul și toată suflarea păstrează un moment de reculegere în memoria fondatorului și primului președinte al Republicii Turcia, Mustafa Kemal, supranumit Atatürk¹, „părintele turcilor” (1881-1938).

Pe patul de moarte din Palatul Dolmabahçe, ultima reședință a sultanilor, unde fusese primit odinioară cu toate onorurile și Alexan-

dru Ioan Cuza, Kemal Atatürk ceruse să i se aducă revista *Belleten*, editată de Societatea turcă de istorie, ambele înființate cu concursul său material și moral. În testamentul său, marele om de stat, de la a cărui naștere s-au împlinit, în acest an, o sută de ani, lăsa moștenire o parte din averea sa societății academice amintite. Iată câteva indicii, edificatoare prin ele însele, ale interesului major purtat studiilor istorice de către marele reformator.*

Curajul adevărului

Acest interes datează foarte de timpuriu, încă de pe băncile școlii. Dar, mai înainte de a avea răgazul să se ocupe de felul cum se scria istoria în țara sa, Mustafa Kemal a

trebuit să facă istorie. După primul război mondial, se puneau atâtea probleme urgente în fața tinărului stat național — probleme de ordin economic, financiar, politic, militar —, încît chestiunea reorganizării studiilor istorice a fost aminată pentru cîțiva ani.

În 1928, fiica adoptivă a lui Atatürk, Afet (Inan), i-a arătat președintelui un manual francezesc de geografie, în care turcii erau prezentați drept o rasă inferioară, „secondaire”. Acesta pare să fi fost elementul declanșator al deciziei președintelui de reorganizare a cercetărilor isto-

¹ *Magazin istoric*, nr. 6/1972.

rice, încă din 1929 — sosise acum și momentul prielnic unei atari întreprinderi — Atatürk a început să se ocupe personal și sistematic de cercetările istorice.

Misiunea sa reformatoare era ușurată de bogatele tradiții ale istoriografiei turco-osmane, numărând peste 500 autori, dar mai ales de noul grup de peste 30 istorici, între care personalități marcante, ca acelea ale lui Ahmed Refik și Mehmed Fuad Köprülü, reușiți în jurul Comisiei de istorie otomană. Înființat în 1910, acest organism edita *Revista*

Comisiei de istorie otomană, denumită, din 1922, *Revista Comisiei de istorie turcă*. Această publicație, care, până în anul 1931, înregistra 101 numere, edita documente originale din bogatele arhive turcești, căutând să pună în valoare, prin studiile și cercetările publicate, contribuția elementului turc la civilizația universală.

Noua orientare, în spirit național, era promovată și de secția de istorie, din cadrul așa-ziselor Cămine turce, conduse vreme de două decenii de către Hamdullah Suphi

Tanrıöver, personalitate marcantă a vieții culturale turcești, cel care avea să fie aproape 15 ani ambasador al Turciei la București, contribuind, alături de Titulescu, la stringerea fără precedent a relațiilor româno-turce pe multiple planuri și la promovarea unei politici de pace, independență și securitate în Balcani.

Spre deosebire de vechea istoriografie, de curte, patronată și plătită de dinastia otomană și care proslăvea faptele sultanilor, noua istoriografie de la *Revista Comisiei de istorie turcă* și de la Căminele turce se străduia să pună în lumină luptele și suferințele poporului turc, aportul său la civilizația islamică și mondială și să combată imaginea europenilor despre turci, prezentați doar ca soldați fanatici și distrugători.

Paralel, se elaboraseră traduceri din opere europene și se publicaseră prețioase instrumente de lucru în domeniul istoriei, de pildă, *Protocollele otomane*, în patru volume (1890-1895) de Mehmed Süreyya, și *Autori otomani* (1913-1924), de Mehmed Tahir.

Dar, în ciuda acestor încercări și realizări, mai mult cu caracter personal, era nevoie, în concepția lui Atatürk, de măsuri radicale, sistematice, cu caracter oficial, de stat, care să îmbrățișeze, într-un mod coordonat și unitar, nu numai cercetarea istorică însăși, cu cadrul organizatoric adecvat și cu un program pe termen lung, ci și învățămîntul de specialitate, muzeele, arhivele, toate urmînd să servească intereselor majore ale tinărului stat național.

Din 1929, cu binecunoscuta sa energie, Mustafa Kemal a trecut la lucru. A început prin a cere să i se aducă cele mai noi publicații în domeniul istoriei și prin a strînge în jurul său pe toți cei care se ocupau de istorie în Turcia. Apoi a pus în fața istoricilor sarcina de a cerceta și a pune în lumină rădăcinile civilizației turce, trecutului populațiilor anatoliene anterioare (mergînd pînă la hitiți), legăturile dintre aceste

Una din comorile Muzeului Topkapı, înființat de Atatürk: miniatură din sec. XVI, reprezentîndu-l pe sultanul Selim II (1566-1574)

populații și turcii moderni, locul și rolul turcilor în istoria și civilizația universală. Era astfel formulat un întreg program prioritar de cercetare, numit în mod curent „teza istorică a lui Atatürk”.

Formulând aceste teme de cercetare, Atatürk nu fixa a priori și rezultatul lor (nu pleca deci de la concluzii spre documente), nu sugera și nu patrona o răstălmăcire a adevărului, impunând concepte prefabricate. El cerea selecția și respectarea riguroasă a documentelor, care să constituie temeiul solid al oricărei cercetări: „Înainte de toate — spunea el istoricilor —, sprijiniți-vă pe documente”. Istoricii trebuiau să aibă curajul adevărului („noi sîntem oameni care căutam adevărul și, de îndată ce l-am găsit și sîntem convinși că l-am găsit, cutezăm să-l și exprimăm”), dar să manifeste o maximă atenție la forma lui de redare, căci consecințele puteau fi imprevizibile, îi avertiza predecesintele. „A scrie istorie este la fel de important ca a face istorie. Dacă cel care o scrie nu rămîne fidel celui care a făcut-o, atunci adevărul, care (în sine) nu se schimbă, ia o formă ce poate duce umanitatea la rătăcire”.

În anii următori, Atatürk a urmărit personal elaborarea unui *Compendiu de istorie turcă* care, începînd din 1930, a cunoscut mai multe ediții și variante, inclusiv în limbi străine, devenind manual pentru licee și ghid oficial al istoriei turce încadrată în cea universală. Este cu totul remarcabil faptul că Atatürk a citit pagină cu pagină textul celei dintîi ediții și a făcut marginal numeroase propuneri de suprimare, adăugire sau aprofundare a unor aspecte.

Totodată, pentru coordonarea și stimularea cercetărilor istorico-arheologice la scară națională, Atatürk a înființat, la 15 aprilie 1931, Societatea turcă de istorie, care a început să editeze periodicul *Bellelen* (ajuns acum la 170 numere), apărut sub un titlu (textual: „cel care comunică”, „cel care face cunoscut”) propus de Atatürk personal, pe baza unei

străvechi etimologii turcești. Societatea, organizată după modelul academiilor străine, a inițiat, de asemenea, publicarea unor serii de lucrări, care aveau menirea să releve lumii științifice rezultatele cercetărilor istorico-arheologice din Turcia și contribuția turcilor la civilizația universală. S-au publicat, bunăoară, hărțile Americii de Nord din 1513 și 1528, tratatul maritim, *Cartea mării* ale navigatorului și cartografului otoman Piri-Reis¹, s-au popularizat operele marelui arhitect din veacul XVI, Sinan, precum și alte contribuții turcești în domeniul civilizației universale.

Societatea turcă de istorie a organizat, încă în timpul vieții lui Atatürk, în 1932 și 1937, două congrese de istorie, devenite ulterior o glorioasă tradiție. Atatürk a manifestat un mare interes și pentru săpăturile arheologice, care au beneficiat de un sprijin substanțial din partea sa. Drept rezultat, marile săpături de la Boğazköy, Alacahöyük, Pazarlı și altele au devenit celebre în întreaga lume, relevînd splendorile unei civilizații, care încă astăzi pe vizitatorul Muzeului hitit din Ankara.

Cea mai rentabilă investiție

Paralel, s-a trecut la reorganizarea învățămîntului pe baze laice, naționale și moderne, în vederea pregătirii cadrelor adecvate. În 1933, s-a reorganizat vechea Universitate din Istanbul, unde deja se pregăteau istorici în cadrul Facultății de litere, iar în anul următor s-a înființat Facultatea de filologie și geografie-istorie, în imina Anatoliei, la Ankara, unde, în 1936, avea să fie deschisă oficial Universitatea, pe al cărei frontispiciu au fost gravate cuvintele lui Atatürk: „*În viață, cel mai bun sfătuitor este știința*”. În cele două universități, de la Istanbul și Ankara, s-au constituit secții de sumerologie, hititologie și altele, care fac astăzi gloria învățămîntului superior turc.

Între timp, s-a trecut la reorganizarea muzeelor existente și la fondarea altora noi. Astfel, au luat ființă rînd pe rînd sau au fost reorganizate Muzeul de arheologie (Muzeul hitit) din Ankara, muzeul din Edirne și cel din Antalya (1923), Muzeul Palatului Topkapı din Istanbul (1924), splendidul Muzeu de etnografie din Ankara (1925), muzeele din Konya (1926), Izmir (1927) și numeroase altele.

Tot în vremea lui Atatürk a început și reorganizarea bogatelor arhive turcești. Pînă atunci se dăduse dovadă de nepăsare față de soarta documentelor de arhivă, de care Istanbulul era suprasaturat. S-a trecut la clasificarea fondurilor arhivistice, însumînd numai la Istanbul aproximativ 90 milioane de documente.

Rezultatul acestor eforturi pe multiple planuri a fost nașterea unei școli moderne de istoriografie, în spirit european, sever, critic. În climatul și cadrul organizatoric creat de Atatürk, aveau să se formeze, mai ales în jurul profesorului Mehmed Fuad Köprülü, viitorii turcologi de renume mondial: Halil İnalcık, Mustafa Akdag, Osman Turan și alții.

Köprülü, care predă lecții la Sorbona, nu s-a prosternat orbește în fața culturii occidentale și nici nu a imitat fanatic modelele arabo-persane. El, care cunoștea atît de bine araba, persana și civilizația islamică, a rămas înainte de toate turc și s-a străduit să pună în lumină trecutul, — indeosebi pe plan spiritual — al poporului său.

La moartea părintelui Turciei moderne, mare animator al studiilor istorice, care a fost Mustafa Kemal Atatürk, o altă personalitate prestigioasă, contemporană lui, un mare scriitor de istorie, dar și participant activ la făurirea ei — l-am numit pe Nicolae Iorga — avea să evoce „puterea în veșnică izbire cu orice greutăți, energia neistovită” și „firea uriașă” ale ilustrului dispărut, care „nu s-a gîndit decît pentru a ridica”, adică pentru a construi viitorul poporului său.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1970, 4/1973.

1812

BĂTĂLIA DE LA MALOJAROSLAVEȚ

P. A. JILIN

Napoleon și prințul Kutuzov

12 iunie 1812. Napoleon începe campania împotriva Rusiei. Fără declarație de război, în fruntea unei armate de peste 600 000 oameni. Înștiințat despre invazie, țarul Aleksandru I, în mina cărula se află conducerea trupelor, încearcă să reglementeze conflictul pe cale pașnică: îl trimite la împăratul francez pe ministrul Poliției, A.D. Balasov, cu propuneri de pace. Bonaparte refuză. Zărurile sînt aruncate.

În prima parte a războiului, Marea armată (a lui Napoleon) nu obține însă rezultatele scontate; înregistrează pierderi, aproape 150 000 oameni. La 18 iulie, Napoleon e nevoit să dea ordin de oprire a armatei sale pentru odihnă, pe timp de șapte-opt zile. Tempoul ofensivei sale scade. Rușii folosesc situația nou creată și trec la atac. La 26 iulie, Armata 1 și Armata 2 declanșează ofensiva, care se desfășoară însă incoerent, în condițiile unor acute diferențe între comandanți. Acțiunea rămîne fără urmări. În același timp, francezii amenință să ocupe Smolenskul și să taie căile de comunicație cu Moscova. Trupele rusești încep o retragere grăbită. La 16 august, în cursul unei crîncene bătălii pentru Smolensk, ele părăsesc orașul. Rușii își cruță forțele. Napoleon continuă înaintarea spre Moscova.

Invazia Marii armate stîrnește, încă de la începutul ei, împotrivirea populației rusești, care pleacă în păduri, se organizează în detașamente de partizani și vine în sprijinul trupelor regulate.

În rindul ofițerilor și soldaților ruși, abandonarea Smolenskului și retragerea îndelungată provoacă nemulțumire și proteste. Divergențele dintre comandanții de armate se adâncesc. Generalul Bagration, aflat la conducerea Armatei 2, susține că Smolenskul putea fi menținut și-l învinuiește pe Barclay de Tolly, comandantul suprem al armatei ruse, că dirijează dușmanul direct spre Moscova. Tot mai insistent se aud voci ce vor la cîrma armatei un conducător de oști încercat, care să se bucure de încrederea și dragostea țării. Sub presiunea acestor cereri și călcîndu-și pe inimă, Aleksandru I îl numește comandant suprem al armatei ruse pe prințul Mihail Ilarionovici Kutuzov, feldmareșal, pe atunci în vîrstă de 67 ani. Numirea acestui talentat și experimentat luptător, participant la războaiele ruso-turce din 1768-1774 (în timpul cărora a fost grav rănit la timplă și ochiul drept), 1787-1791 și 1806-1812, conducător al unei armate ruse în confruntarea de la Austerlitz (1805) cu Napoleon, rafinat diplomat, reprezintă o ultimă încercare a țarului de a salva Rusia, în situația critică din vara lui 1812. Kutuzov știe că are o tabără ostilă, în spatele căreia ghicește permanent prezența nevăzută a țarului, cel care i-a acordat pînă atunci doar posturi de mina a doua și care i-a respins pe nedrept un plan de acțiune împotriva lui Napoleon, în bătălia de la Austerlitz. Dar, deocamdată, inamicul nr. 1 este Napoleon.

Prima înfruntare cu el are loc la Borodino, la 110 km vest de Moscova, în 26 august (stil vechi). O bătălie încheiată nedecis, dar care uzează forțele franceze. Deși Kutuzov obține un oarecare succes, situația strategică nu-i permite să treacă la contraofensivă. În continuare, vrînd să-și păstreze armata, Kutuzov îi cedează lui Napoleon Moscova. Trupele sale părăsesc Capitala și, cu ele, pleacă și o jumătate din populație (100 000 persoane). Din prima zi cînd intră în oraș, 2 septembrie, Napoleon îl incendiază. Focurile nu se sting pînă la 6 septembrie. Francezii distrug două treimi din case, magazine și fabrici.

Ieșind din Moscova, Kutuzov se stabilește la Krasnaia Pahra, pe drumul Kalugăi. Grație operațiilor abile ale ariergărzii generalului Miloradovici, această manevră rămîne necunoscută comandamentului francez. Apoi, Kutuzov își dispune trupele în tabăra de la Tarutino, la 80 km sud de Moscova, acoperind astfel zonele de sud ale țării, bogate în resurse alimentare. El organizează aici largi acțiuni de partizani, care țin sub control toate drumurile ce duc spre Moscova, unde se află dușmanul, și furnizează comandantului suprem informații de cercetare. Kutuzov pregătește minuțios viitoarea contraofensivă.

Din cartea Ghibel napoleonskoi armii v Rossii (Pleirea armatei napoleoneene în Rusia), apărută în 1974, a generalului P.A. Jilin, unul dintre cei trei vicepreședinți ai Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, reproducem un fragment despre o perioadă crucială a războiului din 1812: trecerea la contraofensivă, marcată de bătălia de la Maloiaroslavei.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Florentina DOLGHIN

Împotrivire față de țar

La 4 septembrie 1812, adică a doua zi după cedarea Moscovei, Kutuzov îl înștiința pe țar, într-o notă privind hotărârea sa de a deplasa armata de pe direcția Riazan pe direcția Kaluga: „Voi putea intercepta acum, cu trupele mele, întreaga linie de comunicații a inamicului, întinsă de la Smolensk pînă la Moscova... Sper să-l silesc [pe Napoleon — P.J.] să iasă din Moscova și să-și modifice întreaga linie de operațiuni“. Deci prințul urmărea ca Napoleon să părăsească Moscova forțat nu de o ofensivă directă, ci de condiții insuportabile, care să-i facă imposibilă rămînerea mai departe în oraș: acțiuni directe ale detașamentelor de partizani și o strînsă blocadă.

În zdrobirea inamicului, rolul decisiv revenea forțelor principale ale armatei ruse, dizlocate în tabăra de la Tarutino. Aceste trupe trebuiau să nu permită armatei lui Napoleon pătrunderea spre sud — deci să acopere temeinic sudul Rusiei dinspre Moscova — și să-i blocheze toate drumurile spre zonele nepustuite încă de război. Numai printr-o simplă apărare într-o tabără întărită, ca cea de la Tarutino, nu se putea îndeplini misiunea de nimicire a inamicului. De aceea, încă în perioada acțiunilor defensive, Kutuzov ordonase ca o parte a trupelor sale, împreună cu detașamentele de partizani, să acționeze în permanență pe căile de comunicații ale francezilor, imobilizînd forțele lor principale, să-i lipsescă de posibilitatea de a-și manevra rezervele și de a-și aduce întăriri, să le nimicească soldații și ofițerii și să le distrugă mijloacele materiale, creînd astfel condiții favorabile pentru trecerea ulterioară la contraofensivă. În această etapă a luptei, trebuiau să intre în acțiune trupele generalilor Ciceagov și Wittgenstein, care, apropiindu-se de principală direcție strategică, urmau să ajungă în spatele inamicului și să-l întîmpine pe căile lui de retragere.

Planul trecerii la contraofensivă prevedea deci participarea la înfrîngerea armatei napo-

leoneene a tuturor armatelor și folosirea — în cursul ofensivei — a unei forme de luptă complexe: încercuirea. După concepția lui Kutuzov, încercuirea și completa nimicire a inamicului aveau să se desfășoare pe căile de comunicații apropiate ale inamicului, pe drumul lui de retragere spre Smolensk.

La două zile după ce s-au expediat dispozițiunile de luptă lui Ciceagov și Wittgenstein, de la Krasnaia Pahra, Cartierul general al comandantului suprem, a sosit aghiotantul imperial, colonelul Cernîșev, care a prezentat feldmaresalului Kutuzov proiectul planului de operațiuni militare elaborat la Petersburg, cu participarea țarului Aleksandru I. Întocmit înaintea cedării Moscovei, planul nu preconiza o manevră de învăluire, rolul principal revenind trupelor lui Ciceagov și Wittgenstein. Erau, de asemenea, detaliat descrise misiunile corpurilor și armatelor care acționau pe direcții secundare. Planul cu girul Palatului nu corespundea de fel realităților. Pornea de la presupunerea neîntemeiată că, după înfrîngerea sa la Borodino, armata franceză se va retrage pe calea Smolenskului. Totodată, el nu acorda nici cel mai mic răgaz forțelor principale ale armatei ruse pentru a se repune în ordine, subapreciînd-le, de fapt, rolul în nimicirea inamicului.

Kutuzov nu putea respinge fără proiectul Petersburgului. De aceea, prințul a fost obligat să-l accepte, cu scopul însă de a-l menține și a-l aplica pe al său. El a raportat țarului cu diplomație: „Pînă în prezent, am dat dispozițiuni generalilor Tormasov și Ciceagov potrivit liniei mele de operațiuni, dispozițiuni pe care le anexez în copie, cu rugămintea de a lua seama la unele mici deosebiri față de noul plan, primit din partea Maiestății Voastre Imperiale...“ În același raport, Kutuzov își exprima, în mod subtil, dezacordul său față de ideea de bază a planului, deplasarea centrului de greutate pe acțiunile armatei lui Ciceagov și corpului lui Wittgenstein. „Trebuie spus — scria el — că acțiunile de diversiune des-

fășurate departe de teatrul principal de operațiuni al războiului nu pot influența asupra lui într-o măsură egală cu cele ce se execută în imediată sa apropiere; cu atît mai mult, cu cît pot apărea greutăți în îndeplinirea integrală a misiunii lui Ciceagov“. Totuși, amestecul țarului Aleksandru I în treburile comandantului suprem a adus grave prejudicii evoluției războiului. Prin dispozițiunile date lui Ciceagov și Wittgenstein, peste capul comandantului suprem, țarul îndemna, de fapt, pe comandanții acestor trupe la pasivitate și producea dezordine în conducerea armatelor. Ca urmare, Ciceagov și Wittgenstein, cu aprobarea țarului, au tăragănat și, uneori, nici nu au îndeplinit ordinele directe ale lui Kutuzov. Bineînțeles că toate acestea au reprezentat obstacole suplimentare pentru trecerea la contraofensivă a armatei ruse. Feldmaresalul a trebuit să înfrunte rezistența lui Ciceagov și Wittgenstein, care refuzau să-și deplaseze trupele pe direcția ce asigura cel mai grabnic și mai fructuos deznodămînt al războiului.

Faptele au confirmat în întregime previziunile lui Kutuzov. Evenimentele decisive au avut loc în apropierea Moscovei, și nu pe comunicațiile îndepărtate ale inamicului.

Eșecul misiunii lui Lauriston

A trecut o lună de cînd Napoleon a ocupat Moscova. O singură lună, dar bogată în evenimente hotărîtoare pentru soarta războiului. Cînd, la 2 septembrie, armata lui Kutuzov părăsea străvechea capitală a Rusiei, îndreptîndu-se spre sud, într-o direcție necunoscută, mulți nu știau ce se va alege din Rusia, cînd și cum se va termina acest război pustiitor pentru poporul rus. Napoleon stătea triumfător pe colina Poklonnaia¹ și, privind spre Mos-

¹ Odinioară, orice călător rus care zărea Moscova din înaltul acestei coline, străbătute de drumul dinspre Mojaisk, făcea o plecăciune și se închina. De aceea, locul căpătase numele de Poklonnaia. Colina închinăciunii.

cova, își urzea fantasticele planuri de subjugare a Rusiei. Acum, eșecul iminent al rușilor era evident pentru împărat; el dorea cu ardore să se termine cât mai grabnic războiul, chiar cu prețul unei păci de compromis. În acest scop, a expediat o scrisoare „amabilă” țarului Aleksandru I și i-a trimis pe fostul ambasador al Franței în Rusia, Lauriston, în tabăra de la Tarutino, la Kutuzov, pentru a duce tratative în vederea încheierii unui armistițiu.

În seara zilei de 23 septembrie, Lauriston a sosit la Tarutino, înminându-i feldmareșalului scrisoarea lui Napoleon:

„Printe Kutuzov!

Vă trimit pe unul dintre generaliile mei adjutanți, pentru a trata câteva probleme importante. Aș dori ca Excelența Voastră să aibă toată încrederea în ceea ce vă va spune dînsul, îndeosebi cînd vă va exprima sentimentele mele de stimă și deosebită considerație, pe care le nutresc de mult față de dumneavoastră... Rog pe Atotputernic să vă păzească, printe Kutuzov, sub prea sfînta și buna lui ocrotire.

Napoleon”

Tratativele au durat aproape o oră. Lauriston a început cu propunerea de a se încheia armistițiu și de a i se permite să plece la Petersburg cu o scrisoare pentru țar, din partea lui Napoleon, în care să fie cuprinse propunerile pentru încheierea păcii. Kutuzov a înțeles, probabil, motivul principal pentru care venise trimisul lui Napoleon. Calm, ca întotdeauna dealtfel, el a răspuns că nu are împuterniciri să încheie pace sau armistițiu. Nici nu putea fi vorba de pace, atît timp cît francezii nu părăseau întregul teritoriu al Rusiei. „Nu noi, a spus Kutuzov, ci Bonaparte a invadat Rusia, fără a ne declara război. Acum crede că, odată cu ocuparea Moscovei, campania lui s-a terminat, iar noi considerăm că războiul abia a început și, în curînd, Napoleon se va convinge de asta”.

Misiunea lui Lauriston s-a soldat cu un eșec. El s-a înapoiat la Moscova „fără nici o speranță de încheiere a păcii. Împăratul nu se aștepta la un asemenea rezultat. Frămîntat de gînduri, cîteva zile nu a ieșit din apartamentele sale, petrecînd ore întregi tolănit în pat, cu un roman în mînă. Totuși, nutrea încă nădejdea încheierii unei păci convenabile; mai credea că Fortuna, care îi surisese de atîtea ori în viață, nu-l va părăsi nici de data aceasta.

Tempul trecea. Situația Marii armate se înrăutățea din zi în zi. Ceva trebuia întreprins. Să rămînă în Moscova pe timpul iernii? Era extrem de periculos. Hrană pentru armată s-ar mai fi găsit, dar să mențină orașul și să păstreze comunicațiile cu Parisul, nici vorbă. Să meargă spre nord, către Petersburg? Era prea departe. Istovite, trupele franceze n-ar fi fost capabile de un asemenea efort, mai ales pe timp de iarnă. Să părăsească Moscova și să se reîntoarcă spre Smolensk, pe același drum, însemna a recunoaște eșecul întregii campanii. Rămînea o singură ieșire: să se îndrepte spre Smolensk pe o direcție sudică, prin Kaluga, lăsînd impresia că își continuă ofensiva împotriva pozițiilor rusești și acționînd într-o zonă încă neatinsă de război. Napoleon înțelegea foarte bine că evenimentele luau acum o întorsătură, care îl silea să reflecteze în modul cel mai serios dacă se va putea sau nu menține în Moscova.

În scopul trecerii la contraofensivă și contrar cererilor lui Aleksandru I și părerilor moră dintre generali săi, care i se împotriveau, Kutuzov nu a întreprins, un timp, acțiunilor decisive împotriva trupelor napoleoneene. A căutat să le rețină cît mai mult în Moscova. Armata rusă, aflată în apărare, nu se afla în contact nemijlocit cu forțele principale ale inamicului. În fața avangăzii armatei ruse se afla doar avangarda inamică, cu un efectiv de 26 000 oameni, aflată sub comanda lui Murat. Trupele mareșalului francez ocupaseră poziții pe ambele maluri ale râului Cernișnea, care se putea trece pe toată lun-

gimea lui prin vad, nereprezentînd deci un obstacol de luat în seamă.

Rapoartele primite de Kutuzov, precum și declarațiile prizonierilor, luate în zilele de 1 și 2 octombrie, confirmau că Napoleon, cu forțele sale principale, se afla încă în Moscova și că în fața armatei ruse, în afară de avangarda lui Murat, nu mai erau alte trupe. La 2 octombrie, Kutuzov scria fiicei sale, Elizaveta Mihailovna: „Continuă să stau în fața lui Napoleon; ne vedem unul pe altul și ne cercetăm, dar nici unul dintre noi nu se hotărăște să întreprindă o acțiune serioasă”. În aceeași zi, la Tarutino, au sosit și ultimele regimente de pe Don; din Arzamas și Muroam au sosit batalioanele și escadroanele constituite în acele localități; la Tula s-a concentrat divizia generalului maior N.I. Urusov. „Mă pregătesc să dau o bătălie pe Cernișnea. Va fi neapărat o victorie”, — scria Kutuzov tot fiicei sale.

În loc de muștrare

Pozițiile lui Murat se aflau la șase kilometri depărtare de armata rusă. Luînd în considerare valoarea relativ redusă a avangăzii franceze și depărtarea ei destul de mare de forțele principale franceze, Kutuzov a hotărît să execute prima lovitură tocmai asupra ei. Ofensiva împotriva trupelor lui Murat a început în dimineața zilei de 6 octombrie. În tabăra franceză domnea liniștea. Rușii s-au apropiat de liziera pădurii. La ora 7, regimentele de cazaci au pornit la atac, năpustindu-se asupra cuirasierilor și carabinierilor inamici, care încă nu se treziseră din somn. Atacați pe neașteptate, ofițerii și soldații francezi s-au împrăștiat buimăciți în toate direcțiile. Pentru satul Teterinka, s-a încins o luptă îndrăjită. Murat a reușit să organizeze acolo o rezistență puternică. Rușii au trimis întăriri. În scurt timp, acolo s-au concentrat 46 batalioane. Regimentele de cazaci au ajuns, între timp, în spațiile inamicului, angajînd lupta cu cavaleria lui La Tour

Pierderile umane în războaiele lui Napoleon

Pierderile în oameni suportate de Franța în timpul războaielor Consulatului și Imperiului (1799-1815) au fost și rămân un subiect extrem de controversat. Ce cifre să ne însușim totuși? Studiul numeroase, efectuate în diverse epoci, au ajuns la bilanțuri care nu concordă între ele. Mare parte a diferențelor dintre cifrele obținute se datorează faptului că cercetătorii nu înțeleg la fel noțiunea de „pierderi”. Armatele consideră „pierderi” —și pe bună dreptate—oamenii care la sfârșitul unei bătălii sau a unei campanii nu mai sînt apti să lupte; ei sînt deci „pierduți”; aici intră cei uciși, răniții evacuați, prizonierii, cei dați dispăruți. Cercetătorul demograf are un alt punct de vedere asupra „pierderilor”. El gîndește la scară națională, nu la cea a armatelor. Pentru el, răniții combatanți, care își reiau locurile pe cîmpul de luptă, dispăruții reapăruți, cei pedepsiți pentru indisciplină nu reprezintă „pierderi”.

O cauză importantă a erorilor provine, uneori, și din prezentarea voit deformată a efectivelor de către oficialități. La intrarea în campanie, Napoleon a anunțat efective superioare celor de care dispunea în realitate, în timp ce în buletinele Marii armate el minimaliza propriile pierderi și le umfla pe cele ale adversarului. De pildă, în buletinul nr. 30, apărut a doua zi după Austerlitz, Napoleon raporta că, sub ghiulelele artileriei imperiale, gheața citorva iazuri s-a spart și 200 000 dușmani au pierit înghițiți de apă. După versiunea unor martori oculari, demni de încredere, numai cîteva zeci de oameni și cîteva sute de cai s-au înecat efectiv; vreo 15 piese de artilerie au fost recuperate de pe fundul apei.

Difficultăților de calcul de acest ordin li se adaugă aceea de a contabiliza oamenii evacuați și decedați în urma rănilor sau bolilor. Or, în timpul Imperiului, din cauza caracterului precar al îngrijirilor medicale, a serviciilor de sănătate insuficient dotate și care utilizau tehnici rudimentare, aceste pierderi au fost numericește extrem de importante. Amputările se făceau fără anestezie, chiar pe cîmpul de luptă sau în localuri în pripă amenajate. Epidemiile, tifosul, septicemia secerau și ele oamenii. În general, se estimează procentul celor morți efectiv în luptă la numai 10-15 la sută din totalul deceselor în cursul unei campanii. În sfîrșit, e lesne de înțeles că în armatele aflate permanent în mișcare, străbătînd Europa în lung și în lat și dispunînd de contingente străine, statistica pierderilor era greu de ținut la zi. Cu toate acestea, analiza critică a documentelor epocii, cercetarea de arhivă, studierea memoriilor, calculele la ordinatoare, efectuate începînd chiar de la subunități, au permis cit de cit stabilirea adevărului. Cifra acceptată pentru pierderile în oameni sare foarte puțin peste 900 000, deci nici pe departe nu ajunge la 1 500 000, cum s-a crezut mult timp. Ea reprezintă totalul celor uciși și răniților care au murit între timp și al dispăruților între anii 1804 și 1815. Desigur că această cifră n-a fost reconstituită totalizînd pierderile înregistrate în fiecare bătălie, căci, în cazurile unor veritabile „bătălii”, trebuie adăugate pierderile pricinuite de ciocniri mărunte și ambuscade, înfruntări ale avangărzii sau ariergărzii.

Iată, în tabelul alăturat, cîteva bătălii celebre, cu forțele pe care le-au pus ele față în față și cu pierderile estimate.

Cîteva bătălii

	FORȚE FAȚĂ ÎN FAȚĂ	PIERDERI
	Flota franco-spaniolă 37 nave, din care 22 franceze, 15 spaniole. Echipaje: 20 000 oameni	18 nave capturate sau scufundate, 8 000 morți și răniți, 8 000 prizonieri
TRAFALGAR 21 octombrie 1805	Flota engleză 33 nave Echipaje: 16 000 oameni	1 700 morți și răniți

Maubourg. Situația trupelor lui Murat a devenit critică: riscuau să fie oricînd încercuite. Înțelegînd pericolul, mareșalul francez a început să-și retragă oamenii din Teterinka pe căi ocolite, prin păduri și viroage.

În urma trupelor franceze au pornit și forțele principale ale armatei ruse. Către seară, bătălia a luat sfîrșit și armata rusă s-a înapoiat la Taru-

tino. Trupele rusești au provocat pagube serioase avangărzii inamicului. Francezii au pierdut 2 500 oameni (morți și răniți), 1 000 au fost făcuți prizonieri, li s-au capturat 38 guri de foc de artilerie și aproape toate tunurile de luptă și regimentare. Seara, în tabăra rusă de la Tarutino era mare animație. Îzbînda obținută a ridicat moralul trupelor. A

două zi, Kutuzov îi scria soției: „Am raportat ieri o victorie la Cernișnea. Pentru prima dată francezii au pierdut atît de multe tunuri și pentru prima dată au fugit ca iepurii”.

Colonelul A.F. Michaud, care odinioară adusese la Petersburg trista veste despre cedarea Moscovei, a fost trimis acum la Aleksandru I să raporteze despre succesul asu-

	FORȚE FAȚĂ ÎN FAȚĂ	PIERDERI
AUSTERLITZ 2 decembrie 1805	Napoleon 71 000 oameni	8 233 morți și răniți (dintre care 14 generali)
	Austro-ruși 93 000 oameni	16 000 morți și răniți, 20 000 prizonieri
JENA 14 octombrie 1806	Napoleon 56 000 oameni	1 000 morți și 3 000 răniți (după buletinul Marii armate din 15 octombrie)
	Prusieni și saxoni 72 000 oameni	12 000 morți și răniți, 15 000 prizonieri
EYLAU 8 februarie 1807	Napoleon 65 000-75 000 oameni	3 000 morți, 7 000 răniți, 5 000 prizonieri (după unii autori: 20 000 morți sau răniți)
	Prusieni și ruși 80 000 oameni	7 000 morți, 20 000 răniți, 4 000 prizonieri
WAGRAM 5-6 iulie 1809	Napoleon 150 000 oameni	34 000 morți și răniți și 7 500 prizonieri
	Austriaci 136 000	24 600 morți și răniți, 12 000 prizonieri
MOSCOVA 7 septembrie 1812	Napoleon 127 000 oameni ¹	10 000 morți, 20 000 răniți sau prizonieri
	Ruși 120 000-150 000 oameni	32 000 morți, 15 000 răniți și 2 000 prizonieri
LEIPZIG 15-19 octombrie 1813	Napoleon 175 000 oameni	45 000 morți și răniți, 15 000 prizonieri și dispăruți
	Aliați 325 000 oameni (ruși, austriaci, prusieni, suedezi)	70 000 morți și răniți, 5 000 prizonieri
WATERLOO 18 iunie 1815	Napoleon 74 000 oameni	46 000 oameni, din care 26 000 morți și răniți, 10 000 prizonieri, 10 000 dispăruți
	Aliați 120 000 oameni (englezi, olandezi, prusieni și alți germani)	24 000, din care 20 000 morți și răniți, 4 000 dispăruți

După revista *Historia*, nr. 388, martie 1979

¹ Din care jumătate o alcătuiau „aliații”, aparținând unui număr de zece țări sau popoare.

pra lui Murat. Țarul tocmai expediasă lui Kutuzov o scrisoare severă, în care-și exprima adâncă sa nemulțumire pentru cedarea Moscovei. Dar primind raportul despre victoria de la Cernișnea, a fost nevoit să-l onoreze pe feldmareșal cu o sabie de aur bătută cu diamante.

Pentru Napoleon, știrea despre înfrângerea lui Murat a

constituit un fel de provocare lansată de Kutuzov. Amintindu-și despre aceasta, contele de Ségur, din armata lui Napoleon, scria: „Iată că războiul a început. Era 6 octombrie. La știrea că Murat a fost învins, lui Napoleon i-a revenit zelul anilor de odinioară. Pe la căderea întinericului, toată armata era în mișcare. La 7 octombrie,

încă înainte de a se lumina de ziua, împăratul a plecat din Moscova exclamând: «Mergem spre Kaluga, vai și amar de cei ce ne vor sta în cale!». O armată de aproape 100 000 oameni părăsea Moscova. Un convoi uriaș, compus din aproape 40 000 căruțe, se întindea pe câteva verste. „Puteai crede — nota de Ségur — că ai fi față o caravană,

un trib nomad sau, mai degrabă, o armată din antichitate, care se întorcea după o năvălire de mari proporții, cu prizonieri și cu prăzile luate”.

Francezii au ajuns în localitatea Maloiaroslaveț, nod de comunicații, unde drumurile se bifurcau, unul ducând spre Smolensk, celălalt — spre Kaluga. Cucerind Maloiaroslavețul, ei puteau amenința armata rusă din direcțiile cele mai vulnerabile, flanc și spate. Kaluga era o bază apropiată și dintre cele mai importante, în care erau concentrate numeroase rezerve de subzistență. Două zile s-a scurs armata franceză pe vechiul drum al Kalugăi. Napoleon a înștiințat trupele că „merge să-l zdrobească pe Kutuzov, în același loc în care comandantul rus a obținut recenta victorie”. Aflând însă, la Krasnaia Pahra, că rușii nu continuă urmărirea trupelor lui Murat și că s-au retras la Tarutino, Napoleon a schimbat brusc direcția armatei sale la dreapta; a strămutat-o pe noul drum al Kalugăi, acoperindu-și acest marș prin trimiterea corpului de armată al mareșalului Ney la Voronovo, unde acesta, unindu-se cu rămășițele avangărzii lui Murat, trebuia să sustragă atenția rușilor de la cele ce se petreceau pe noul drum al Kalugăi.

16 ordine într-o zi

Dacă ar fi realizat acest plan, Napoleon ar fi îmbunătățit situația armatei sale. Capturând rezerve mari de subzistență, ar fi putut continua retragerea spre Smolensk, prin zone fertile, neatinse de război. Pentru asta era nevoie, în primul rând, ca rușii să nu afile de intențiile francezilor. Și pînă la o vreme, Napoleon a crezut că a reușit să-și păcălească adversarul. „Kutuzov, indus în eroare prin acest șiretlic — scria contele de Ségur — continua să aștepte Marea armată, pe vechiul drum al Kalugăi, în timp ce noi, strămutați în întregime pe noul drum, încă de la 11 octombrie, trebuia să executăm doar o singură etapă de marș, pentru ca, devansându-i pe ruși, să ajungem înaintea lor, pe drumul spre Kaluga”.

În realitate, lucrurile stăteau cu totul altfel. Încă din 4 octombrie, la statul major al armatei ruse se știa că în zona Fominsk au sosit importante forțe ale inamicului. Din acel moment, Kutuzov urmărea cu multă atenție această direcție, trimițând acolo regimente independente, detașamente și, în final, un întreg corp de armată, al generalului Dohturov, cu șeful său de stat major, generalul Ermolov. În seara zilei de 10 octombrie, generalul Dohturov a fost înștiințat, prin raportul căpitanului Sesslavin, comandantul detașamentului de partizani, despre deplasarea întregii armate a inamicului spre Maloiaroslaveț. Sesslavin îl văzuse personal pe împărat — cu suita și cu garda lui — la Fominsk. Un subofițer din trupele de gardă, capturat, a dat și el următoarele informații: „De patru zile am părăsit Moscova. Artileria grea și cavaleria rămasă fără cai au fost trimise pe drumul Mojaiskului. Mîine, Cartierul general al împăratului va fi la Borovsk. Mai departe, trupele se vor îndrepta spre Maloiaroslaveț”.

Primind un raport detaliat despre toate acestea de la Dohturov, statul major al lui Kutuzov a luat măsuri energice pentru zădărnicierea planului lui Napoleon. Numai într-o singură zi, 11 octombrie, comandantul suprem a dat trupelor 16 ordine scrise, fără a mai socoti și dispozițiile verbale. Cînd la Statul major rus s-a raportat despre deplasarea trupelor franceze spre Kaluga, întreaga armată s-a pus imediat în mișcare spre Maloiaroslaveț.

Pe de o parte, hotărîrea lui Napoleon ce a-și face drum spre Kaluga și a se salva, iar pe de alta, decizia fermă a rușilor de a nu-i permite, sub nici o formă, să pătrundă spre Kaluga au determinat acel caracter îndrăgănit al luptelor care s-au desfășurat pe străzile Maloiaroslavețului, un oraș așezat pe malul drept al râului Luja. Armata lui Napoleon s-a retras pe o distanță de cîteva verste. În avangarda ei se afla Corpul lui Beauharnais. În ziua de 11 octombrie, după ce au depășit orașul Borovsk, trei divizii din acest

corp s-au oprit în împrejurimile de sud ale orașului, iar cea de-a patra divizie a ajuns aici în seara aceleiași zile. În zorii zilei următoare s-au apropiat de Maloiaroslaveț și trupele lui Dohturov. Ele au blocat calea avangărzii trupelor lui Napoleon. Cîntind să scoată din oraș două batalioane de francezi, Dohturov a ordonat generalului Dorohov să atace cu trei regimente de vînători. Regimentul 33 vînători s-a angajat în lupte de stradă și, în final, inamicul a fost scos din oraș și silit să se retragă spre râul Luja. Beauharnais, care a sosit între timp cu statul său major la Maloiaroslaveț, a introdus în luptă toată divizia lui Delzons. La rîndul său, și Dohturov a întărit trupele sale cu Regimentele 6 și 19 de vînători. Au reînceput singeroase ciocniri pe străzile orașului.

Bătălia angajată la Maloiaroslaveț a fost o nouă lovitură pentru Napoleon. Cînd i s-a raportat despre ea, a exclamat: „Ce-i asta — altă bătălie?”. Adică manevra lui nu i-a reușit? „Fiecare explozie îl zguduia, deoarece aici nu mai era vorba de victorie, ci de autoconservare”. Bătăliile rușesti care țineau sub foc punctul de trecere peste râu au produs francezilor pierderi grele. Delzons, comandantul diviziei, a fost ucis. Generalul de brigadă Guillemin, care a luat comanda diviziei, folosindu-se de superioritatea numerică, a pătruns în oraș și l-a ocupat. La scurt timp după aceea, a intrat în Maloiaroslaveț și divizia lui Broussier, pregătindu-se să atace pozițiile rușilor, aflate la o jumătate de kilometru dincolo de oraș.

Ruși și-au sporit, de asemenea, forțele. În luptă au fost introduse încă două regimente de infanterie. Sprijinite de un puternic foc de artilerie, ele au pornit la atac. S-au angajat iarăși singeroase și îndrăgănite lupte de stradă. În multe locuri au izbucnit incendii. Beauharnais a aruncat în luptă și cea de-a treia divizie, iar către prînz au ajuns la Maloiaroslaveț trupele corpului lui Davout și garda. Bătălia a luat un caracter din

(Continuare în p. 39)

FESTIVITATEA N-A MAI AVUT LOC

LEON EȘANU

„50 de ani, Vasile Alecsandri a stat neconținut în fața națiunii..., plin de credință în țară și credincios ei. 50 de ani a luptat împreună cu cei mai inimoși fii ai națiunii ca să capete și drepturi ce păreau pentru totdeauna pierdute, ca să asigure urmașilor o patrie cu un viitor demn de originea și trecutul neamului românesc. 50 de ani a fost Alecsandri unul din «cel mai de frunte», acolo unde era de lucrat și de muncit. El a fost unul din fruntașii acelei generațiuni care veșnic va sta exemplu de cugetări și de fapte, de dezinteresare și de devotament, de curaj și de modestie, de simțămînt de datorie și de neobosită voință. Țării acesteia i-a închinat el toate bătăliile inimii lui. I-a plîns durerile, i-a cîntat bucuriile, i-a mîngiat dorurile, i-a zugrăvit munții, riurile, florile, firul de iarbă, a îmbărbătat-o în vremi de cumpănă, a apărut-o, i-a înălțat mindria. A luptat cu înflăcărare pentru Unire, pentru doborîrea barierelor dintre români...”

Citatul de mai sus l-am extras din discursul pe care l-a rostit Dimitrie Sturdza, în numele Academiei române, la moartea lui Vasile Alecsandri. Niciodată însă cuvintele rostite în 1890 nu și-au dezvăluit cu atîta forță marile adevăruri pe care le exprimau ca în acele zile ale lui august 1940, cînd se împlinea o jumătate de veac de la dispariția bardului de la Mîrcești. În vara și toamna anului 1940, cînd asupra țării se abătuseră marile vitregii ale istoriei, simpla rostire a numelui poetului era un prilej de rememorare a unor pagini din trecutul nostru de lupte eroice pentru unitate și independență.

Pe acest fond de sensibilizare acută a sentimentului național, împlinirea a 50 ani de la moartea lui Vasile Alecsandri a dat naștere unor stări de spirit cu totul semnificative. Presa, diferite instituții și organizații culturale au inițiat acțiuni consacrate semicentenarului morții marelui poet. Astfel, la 24 august, la Cluj a avut loc o festivitate la Colegiul academic, cu participarea unor înalți demnitari și a unui public numeros. La 28 august, Asociația scriitorilor militari a sărbătorit „cu un deosebit ceremonial pe poetul V. Alecsandri, cîntărețul eroismului nostru național”. Generalul Grigore Costandache a rostit, cu acest prilej, un cald omagiu „pentru marelui cîntăreț și luptător al neamului, arătînd că opera sa a însemnat și însușit neconținut spiritul neamului în perioada marilor prefaceri ale renașterii noastre naționale”, calități atît de necesare în

„marile frămîntări prin care trecem” — aluzie la presiunile pe care statele fasciste le făceau în acele zile asupra țării noastre. Referindu-se la aceste evenimente și îndeosebi la acțiunile tot mai brutale ale cercurilor naziste și revizioniste, care după numai cîteva zile aveau să impună României odiosul Diktat de la Viena, ziarul *Timpul* scria: „Mai ales astăzi, răsfoind din nou opera lui, simțim că pentru ceasul acesta a fost scrisă... Dacă adăugăm acestei opere literare și activitatea politică a poetului, imaginea lui ne apare scaldată în lumina de nimb a marilor profeți și luptători... Cîntecul și credințele lui, care au înfrunghiat ca o văpaie sfîntă idealul național, dragostea de neam și pămîntul strămoșesc, ne sînt stindard și călăuză și în ceasul acesta îndoliat”.

Reuniune omagială la Mîrcești, în mai 1925, cu participarea unor membri ai Academiei române.

Teatrele bucureștene au întâmpinat și ele comemorarea lui Alecsandri cu programe speciale. Astfel, Teatrul Național din București a hotărât să-și deschidă stagiunea cu una din lucrările reprezentative ale lui Alecsandri, drama *Ovidiu*.

Deschiderea stagiunii Teatrului „Regina Maria” a prilejuit organizarea unei manifestări călduroase închinată marelui poet național. În cadrul solemnității a fost evocată personalitatea lui Alecsandri, „ca unul dintre ctitorii teatrului românesc”.

Comemorarea celor 50 ani de la moartea lui Vasile Alecsandri a căpătat un profund conținut politico-patriotic și în paginile presei. „Iată astăzi se împlinesc 50 de ani de la moartea lui V. Alecsandri. Bardul de la Mircești — scria *Timpu* din 23 august 1940 — e din nou actual prin lupta, crezurile și imensa lui iubire de pământul românesc, pe care l-a cîntat cu fierbinte pasiune”.

Campația de presă în jurul acestei comemorări, diferitele manifestări organizate în diverse orașe ale României la nivelul unor instituții de artă și cultură sau de numeroase societăți și organizații politico-culturale au determinat autoritățile centrale de resort ale țării să ofere o satisfacție opiniei publice prin inițierea unor serbări oficiale. După mai multe discuții privind caracterul sărbătoririi, la 26 august 1940, prefectul județului Roman era anunțat că Academia română, în colaborare cu Ministerul educației naționale, urma să comemoreze la Mircești împlinirea a unei jumătăți de secol de la moartea poetului. Potrivit înștiințării primite de prefect, la festivități urmau să participe urmași ai poetului, reprezentanți ai citorva ministere, academicieni și alți oameni de cultură, delegații de profesori și elevi din toată țara.

În ziua de 30 august, problemele organizatorice erau rezolvate, urmînd ca adunarea comemorativă să aibă loc la 8 septembrie. Cursul evenimentelor a impus însă un alt final tuturor acestor pregătiri. Cum se știe, la 6 septembrie 1940 a fost instaurat regimul militar-fascist condus de Ion Antonescu. A doua zi s-a anunțat că, „potrivit comunicării telegrafice din 6 septembrie a.c. a domnului secretar al Academiei române, din cauza împrejurărilor, comemorarea de la Mircești a fost amînată”. Două zile mai tîrziu, *Timpu* a adus la cunoștința cititorilor că „din cauza împrejurărilor prin care trece țara, Academia română, de acord cu Ministerul educației

națională, a amînat, la o dată ce se va anunța ulterior, serbarea care urma să aibă loc la Mircești”.

S-ar părea că în acest punct am putea încheia și noi relatarea noastră. Dar documentele ne furnizează câteva ecouri ceva mai tîrziu, din care rezultă că ideea serbării de la Mircești nu fusese complet abandonată. Astfel, la 27 septembrie, în ședința publică a Academiei române, desfășurată sub președinția lui C. Rădulescu-Motru, secretarul general al înaltului for de cultură, Alexandru Lapedatu, a arătat că festivitățile de la Mircești fuseseră doar amînite „pentru finele lunii septembrie sau începutul lui octombrie, cît se menține încă vremea frumoasă”. El a arătat cu același prilej datoria Academiei române față de memoria poetului și angajamentul luat față de opinia publică și, în consecință, a cerut să se fixeze data festivităților. După discuții ample, s-a hotărât ca aceasta să fie ziua de 6 octombrie. În ședința restrînsă a Academiei române din 4 octombrie, același Al. Lapedatu a subliniat cu mîhnire că „împrejurările sînt din nou defavorabile ținerii festivității de la Mircești”. Regimul militar-fascist instaurat de legionari și generalul Antonescu, în contradicție totală cu orice act de cultură, a determinat — ca în atîtea alte cazuri — renunțarea și la acest proiect. Date fiind condițiile politice ale momentului, C. Rădulescu-Motru a fost de părere să se renunțe la înlînirea menționată; a propus organizarea unei ședințe speciale a Academiei române în luna noiembrie „pentru comemorarea marelui poet național prin două cuvîntări”.

În ședința publică a înaltului for de cultură din 18 octombrie, I. Rădulescu-Pogoneanu a prezentat comunicarea *O scrisoare inedită către V. Alecsandri și câteva considerații în legătură cu aceasta*. Luînd cuvîntul, președintele Academiei, C. Rădulescu-Motru, a amintit din nou celor prezenți că festivitățile preconizate fuseseră împiedicate „de cunoscutele împrejurări nefavorabile”.

După cum se știe, însă în acele „împrejurări nefavorabile” care împiedicaseră desfășurarea festivităților de la Mircești, forțele patriotice, progresiste ale națiunii române, în frunte cu partidul comunist, își stringeau forțele, intensificînd acțiunile lor de rezistență care, finalmente, au culminat cu victoria insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste din august 1944, începutul revoluției de eliberare socială și națională a poporului român.

PLANSELE NOASTRE

Între publicațiile editate de Mihail Kogălniceanu, se înscrie și *Albumul Istoric și literar*, apărut la Iași în 1854, din care am selectat câteva imagini:

- ① Bogdan III vodă;
- ② Pe străzi. Într-un birt ieșean;
- ③ Palatul domnesc. Atelier de pavele pentru străzile orașului;
- ④ Vodă Vasile Lupu. Ruinele Cetății Neamțului (Mihail Kogălniceanu..., p. 33)

ALBUM

ISTORIC SI LITTERARU

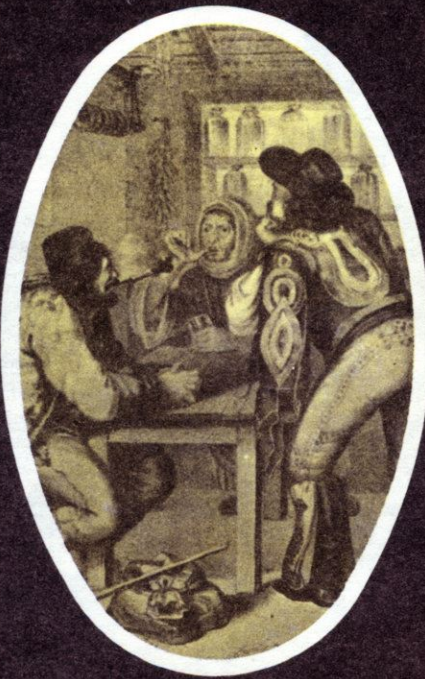
DE

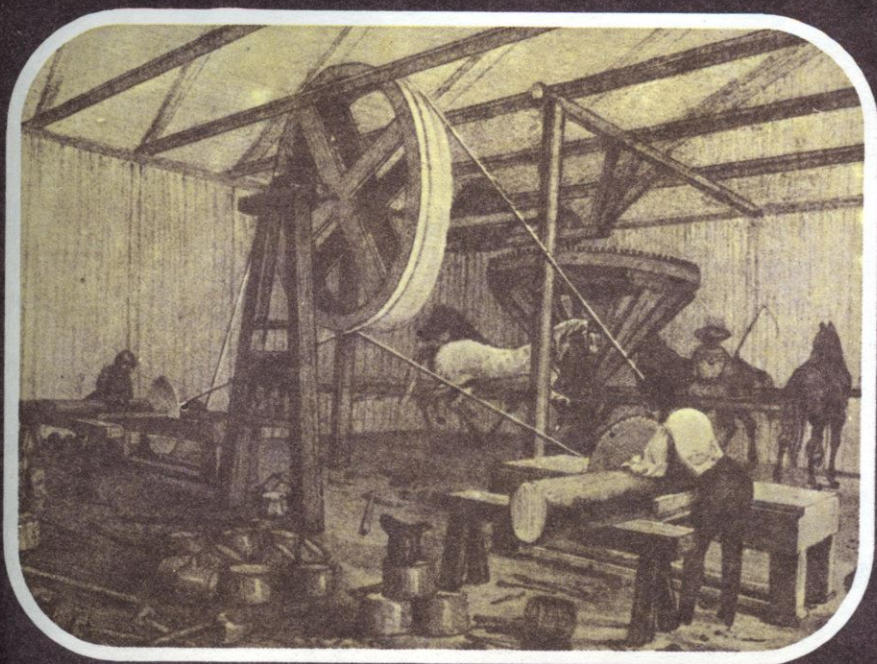
M. COGALNICEANO.

ASSA

LIBRARIA-NOUA.

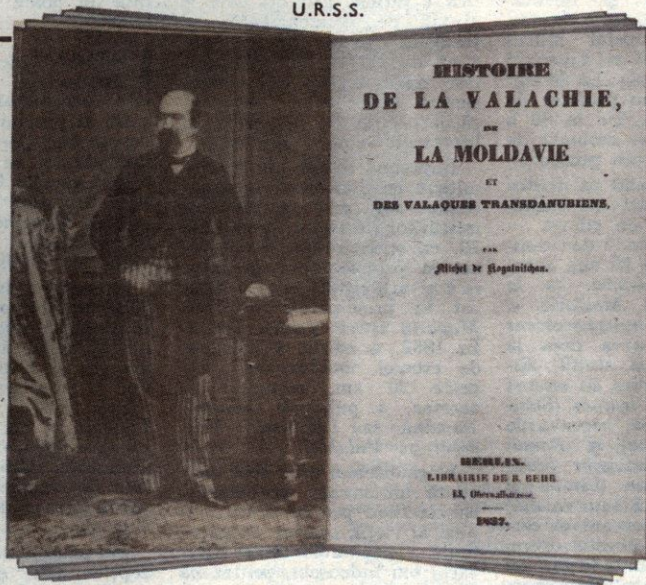

MIHAIL KOGĂLNICEANU —

un întemeietor al istoriografiei românești

V. N. VINOGRADOV,
U.R.S.S.

Personalitate remarcabilă a vieții culturale și publice încă din deceniul cinci al secolului trecut, Mihail Kogălniceanu și-a înscris numele printre făuritorii statului român modern, participând nemijlocit, cu rol important, la marile momente ale istoriei românești din acea epocă: revoluția de la 1848, Unirea Principatelor și Războiul de independență.

De-a lungul anilor, revista noastră a consacrat numeroase articole acestei proeminente personalități¹, prezentînd, de pe pozițiile materialismului istoric și în lumina unor cercetări documentare complexe, momente din vasta activitate desfășurată de Mihail Kogălniceanu, unele din aceste momente fiind inedite sau mai puțin cunoscute.

Împlinindu-se în acest an nouă decenii de la stingerea din viață (2 iulie 1891) a marelui

cărturar și om politic, prezentăm cititorilor noștri un succint portret, datorat istoricului sovietic Vladlen Nikolaevici Vinogradov, doctor în istorie, director-adjunct al Institutului de slavistică și balcanistică al Academiei de științe a U.R.S.S. V.N. Vinogradov s-a numărat printre participanții la al XV-lea Congres internațional de științe istorice care a avut loc anul trecut în capitala țării noastre.

Textul, în traducere prescurtată, este desprins din lucrarea „Očerki obščestvenno-političeskoj misli v Rumîni, vtoraja polovina XIX — naciolo XX v. (Studii privind gîndirea social-politică din România, în a doua jumătate a sec. XIX — începutul sec. XX).

Titlul și nota din p. 34 aparțin redacției Magazin istoric.

I.L.

În persoana lui Mihail Kogălniceanu, burghezia din principatele române aflată în ascensiune a propulsat pe scena politică și socială un om

de un remarcabil talent. Mihail Kogălniceanu a intrat în istorie ca militant pe tărîmul social, ca om de stat, ca eminent diplomat, gînditor și istoric, ca publicist și orator. Fire năvalnică și înflăcărată, el a simțit nevoia să se afirme

atît pe tărîm social, cît și pe linie de stat.

În copilărie, nimic parcă nu-i prevestea lui Kogălniceanu un destin de reformator și de luptător. Tatăl său, Ilie, a ocupat posturi importante în Moldova feudală, iar mama

¹Magazin istoric, nr. 4/1969, 6/1975, 5, 7/1977, 1/1981.

sa era prietenă din copilărie cu domnitorul Mihail Sturdza. Kogălniceanu a avut posibilitatea să facă studii strălucite, mai întâi în țară, iar apoi în universități din Franța și Germania, unde a învățat împreună cu copiii domnitorului și pe cheltuiala acestuia. La vârsta de 20 ani, când era încă student, a dedicat, conform spiritului timpului, „În semn de recunoștință și devotație”, prima sa lucrare de mari proporții principelui Mihail Sturdza, iar la 21 ani a devenit adjutantul acestuia. La 26 ani, Kogălniceanu era profesor de istorie națională, iar la 30 a fost nevoit să se ascundă de agenții fostului său protector.

Este de semnalat ca uluitor faptul că în creația lui Kogălniceanu — om de știință — nu există o perioadă de ucenicie. La vârsta de 20 ani, autorul lucrării *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* (Berlin, 1837) avea deja la activul său două studii, *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Giganes* (Schiză despre istoria, moravurile și limba țiganilor) și *Romänische oder walachische Sprache und Literatur* (Limba și literatura română sau valahă) aparținând ca un savant și cercetător matur. Aceste opere, cărora nu li se poate în nici un caz aplica epitetul de „opere de tinerețe”, reprezintă un jalon important în istoriografia română. Școala lui Leopold von Ranke¹ — cunoscută prin exigența ei în ceea ce privește cercetarea minuțioasă a izvoarelor — prin care M. Kogălniceanu a trecut la Berlin, a avut o influență hotărâtoare asupra metodelor de cercetare ale tinărului savant. Kogălniceanu s-a rupt în mod hotărât cu tradițiile cronicarilor, putând fi considerat, prin urmare, alături de N. Bălcescu, fondatorul istoriografiei românești, în sensul modern al acestui cuvânt.

În cuvîntul de deschidere la lecțiile sale ținute la Acade-

mia Mihăileană din Iași (1843) el spunea: „Pînă acum toți acei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională n-au avut în privire decît biografia domnilor, nepomenind nimica de popor, izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvilor, și fără care stăpînitorii n-ar fi nimic. Mă voiu sili să mă feresc de această greșeală de căpetenie; ci, pe lângă istoria politică a ferilor, atît cît voiui fi ajutat de documenturile și tradițiile vechi, voiui căuta a vă da o idee lămurită asupra stării sociale și morale, asupra obiceiurilor, prejudecăților, culturii, negotului și literaturii vechilor români.”

Împreună și aproape concomitent cu Bălcescu, Kogălniceanu s-a dedicat studiilor mișcărilor maselor populare. El, ca și Bălcescu, a colaborat la prima publicație istorică și arhivistică care a apărut în principatele române: *Magazin istoric pentru Dacia*. În 1852, a editat o culegere de cronici moldovenești, iar peste 20 ani, revenind la acestea, a publicat *Cronicile României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei*.

Kogălniceanu nu a fost niciodată un savant de cabinet, istoria fiind pentru el un manual al vieții, „cartea de căpetenie a popoarelor și a fiștecărilor om îndeosebi, pentru că fiștecare stare, fiștecare profesie află în ea reguli de purtare, sfat la îndatoririle sale, învățătură la neștiința sa, îndemn la slavă și la faptă bună”.

La fel ca și Bălcescu, Kogălniceanu lega strîns istoria de viață, de contemporaneitate, de problemele arzătoare ale zilei. Documentele îi furnizau un bogat material pentru critica feudalismului. În ochii lui, paginile îngălbenite ale cronicilor erau pagini însingurate de războaie, pagini îmbibate de lacrimile și sudoarea țărănilor. Critica lui este o critică serioasă, violentă, necruțătoare, fiind făcută însă dintr-un alt unghi de vedere decît cel al lui Bălcescu — ideologul democrației țărănești, pentru care temeiul istoriei îl reprezenta procesul revoluționar. Mihail Kogălni-

ceanu, exponent al burgheziei, interpreta ideea de progres punînd principalul accent pe încrederea în rațiunea umană. În istorie, Kogălniceanu căuta și găsea exemple care să confere individului încredere în mersul ascendent, ireversibil, al evoluției sociale și naționale. „Progresul — proclama el — constituie o lege a omenirii și orice s-ar întîmpla țara nu poate să se întoarcă înapoi”.

Influența ideilor iluministe asupra lui Kogălniceanu este incontestabilă și însemnată, el pronunțîndu-se în favoarea unei „revoluții pașnice, fără vărsare de sînge, pe care o săvîrșesc, în folosul omenirii și al poporului nostru, aburii, mașina tipografică, cele mai reprezentative propăvăduitoare ale civilizației”.

Concepțiile istorice ale lui Kogălniceanu poartă amprenta amplelor sale cercetări. Nu numai viața, dar și cronicile, precum și temeinica cunoaștere a istoriografiei străine a vremii sale, în special a celei franceze și germane, i-au sădit în suflet aversiunea față de feudalism, fără să-l conducă însă la acceptarea unei căi revoluționare de răsturnare a acestuia.

Pe plan filozofic, prin concepțiile sale, el se situa pe poziția apărării ideilor tradiționalismului, negînd posibilitatea unei înțregiri totale și bruste a procesului continuu, a unei rupturi cu trecutul, considerînd necesară preluarea unor elemente din trecut valabile pentru progres: „Adevărata civilizație — spunea el — este aceea care o tragem din sînul nostru, reformînd și îmbunătățind instituțiile trecutului cu ideile și propășirile timpului de față”.

Prezența elementelor materialiste și dialectice în concepția filozofică și sociologică a lui Kogălniceanu este absolut evidentă, recunoscînd existența „naturii care se dezvoltă după anumite legi”. Lui îi aparțin următoarele cuvinte: „fiecare cucerire a științei, industriei și a artelor este o victorie asupra materiei, subordonarea acesteia nevoilor

(Continuare în p. 53)

¹ Leopold von Ranke (1795-1886), profesor de istorie la Universitatea din Berlin, considerat de Nicolae Iorga „istoricul tip”.

ÎNSEMĂRI POLITICE

GRIGORE GAFENCU

Omul care în primăvara anului 1939 declina într-o manieră diplomatică dar neechivocă invitația de a se afla la Berlin de ziua lui Hitler era Grigore Gafencu. Cunoscut cititorilor noștri din acele „gînduri de departe” publicate în 1979, în care fostul ministru al afacerilor externe (1938-1940) spunea că actul de la 23 August 1944 „împlinește toate năzuințele și toate străduințele mele. România — scria Grigore Gafencu — a leșit din cîrdășia nazismului degradator, s-a lepădat de grozava răspundere a catastrofei care răscolește lumea, ea reintră pe făgașul politicii ei tradiționale și unește prezentul cu trecutul său și cu credința ei de țară europeană”.

Ca adevărat patriot aflat însă departe de țară, Gafencu scria: „Binecuvîntez pe toți aceia care au avut înțelepciunea și curajul de a rupe legăturile cu Germania hitleristă și le doresc tuturor celor care au fost făptașii eliberării țării, numai bine”.

Viața și cariera lui Grigore Gafencu, ca și limitele activității sale și chiar erorile din ultimii săi ani, au fost atunci succint retrasate¹. Iată-ne acum, la capătul unei investigații de ani de zile, în fața altor însemnări ale aceluiasi om politic. Ele sînt mai timpurii și aparțin primei perioade a activității sale de ziarist, diplomat, ministru, economist, parlamentar. Avem o agendă din anii 1929-1935. În ea Gafencu și-a notat evenimente, reacțiile lui și ale altora la evenimente, aprecieri și pronos-

ticuri, în sfîrșit impresii și păreri despre viața politică românească a deceniului patru.

Ceea ce frapează în cea mai mare măsură la notițele zilnice ca și la sintezele lunare sau anuale scrise de Gafencu este luciditatea tînrului om politic din rîndurile aripii țărăniște a P.N.Ț. Contactul său personal cu frunțașii vieții politice și economice a epocii (spre sfîrșitul carierei sale, în anii 1937-1940, îl vom regăsi pe Gafencu în consiliile de administrație a cîtorva importante societăți ca LARES, IAR, Banca Chrissoveloni, Societatea franco-română, Vulcan, Seta, Standard etc.), ca și intenssa sa prezență publicistică (fondator și director la Revista vremii — bilunar politic, literar și economic —, la Argus, ziar al cercurilor financiare și economice, la cotidianul de mare tiraj Timpul, la Agenția de presă Rador) îl plasau într-o poziție extrem de avantajoasă pentru a cunoaște afit evenimentele publice cit și pe cele de culise ale lumii burgheze, din țară și de peste hotare. Nota lucidității sale o dau democratismul și patriotismul său consecvent, manifestate cu tot mai multă pregnanță pe măsura înmulțirii atentatelor și amenințărilor la adresa existenței libere și independente a statului național unitar român, înfăptuit ca urmare a luptei maselor populare prin marea unire de la 1 decembrie 1918. Se poate constata din lectura notelor sale zilnice că era un convins antifascist (dovadă ridiculizarea veleităților dictatoriale ale lui Carol II de a copia pe Mussolini) și un antihitlerist avant la lettre (dovadă combaterea de către el de la tribuna Parlamentului român a leșirilor

¹ Magazin istoric, nr. 8/1979.

antisemite ale lui A.C. Cuza, lupta împotriva concepțiilor mistico-legionare ale filozofului Gârzi de fier, Nae Ionescu și, mai mult decât atât, prevederea de către el a încercărilor de a se impune României „o politică made in Germany”, încă înainte de venirea lui Hitler la putere.

In perioada la care se referă însemnările ce le publicăm în acest număr, Gafencu a fost un timp secretar general la Ministerul de externe, apoi subsecretar de stat la Departamentul unificat al lucrărilor publice și comunicațiilor și, ulterior, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri în guvernele formate de Partidul Național-Tărănesc și prezidate de Iuliu Maniu, guverne rezultate din alegerile din toamna anului 1928, cîștigate cu mare majoritate de voturi de acest partid (77,8% din totalul voturilor).

Între numeroasele evenimente și întîmplări pe care el le evocă sînt cu deosebire importante pentru politica internă și externă problema opțiunilor, cea a împrumutului extern, protocolul Litvinov, restaurarea domniei lui Carol II.

Problema opțiunilor derivă din faptul că un grup de persoane de naționalitate maghiară care, pînă la 1 decembrie 1918, locuiseră în Transilvania, iar după proclamarea unirii cu România și semnarea Tratatului din 4 iunie 1920 de la Trianon optaseră pentru cetățenia ungară, s-au arătat nemulțumite de aplicarea reformei agrare promulgate de guvernul român în 1920-1921 și în urma căreia proprietățile lor din Transilvania au căzut sub incidența legii de care au beneficiat țărani români, unguri, germani. Ca atare acest grup (denumit în analele juridico-diplomatice „opțanji”) s-a adresat statului român și ulterior Societății Națiunilor spre a fi despăgubit pentru fosta sa proprietate, solicitînd o sumă de 1 miliard și jumătate lei aur (45 miliarde hîrtie monedă). După îndelungi dezbateri și tratative (în cursul cărora au avut loc celebrele dueluri diplomatice de la Liga Națiunilor între Nicolae Titulescu și contele Apponyi) cu o durată de șapte ani, România a obținut cîștig de cauză. În 1927 a avut loc audierea reprezentanților celor două părți, iar Consiliul Societății Națiunilor a însărcinat un comitet compus din trei membri cu studierea și rezolvarea problemei. În 1929, dată la care Gafencu se afla, împreună cu Titulescu, la Geneva, comitetul condus de Sir Austen Chamberlain a sugerat urmărirea următoarelor principii:

1. Dispozițiile reglementînd pacea în urma războiului din 1914-1918 nu exclud deloc de la punerea în practică a unui plan general de reformă agrară pe supușii unguri (înțelegînd aici pe cei din Transilvania ce au optat pentru cetățenia ungară);

2. Nici o inegalitate nu trebuie să existe între român și unguri, fie în termenii legii agrare, fie în modul aplicării ei;

3. Cuvintele „sechestr” și „lichidare” menționate în art. 250 [Tratatul de la Trianon] care nu vizează decît teritoriile retrocedate de către Ungaria se aplică numai măsurilor luate împotriva proprietăților ungarilor din numitele teritorii și aînt cît proprietarul este cetățean ungar.

Consiliul Societății Națiunilor a adoptat aceste principii (și a recunoscut compatibilitatea reformei agrare din România cu Tratatul de la Trianon), invitînd părțile să se conformeze. România le-a acceptat, în timp ce Ungaria le-a respins. Problema a fost soluționată la Haga (ianuarie 1930).

Problema împrumutului extern decurgea din situația economică dificilă a României care, încă din 1929, cunoștea marcante semne de instabilitate. Evoluînd în cadrul sistemului economiei capitaliste, România avea să resimtă extrem de puternic șocul marii crize din 1929-1933. După unele calcule, în 1929 datoria publică externă se ridica la 147 miliarde lei.

Stabilizarea concepută de guvernul liberal și realizată în 1929 de național-tărăniști a constituit un nou pas pe calea subordonării României marilor monopoluri financiare din străinătate (s-a instituit oficial controlul străin asupra finanțelor țării). Elementul principal al „programului de stabilizare” a fost împrumutul contractat în străinătate, pe care se sprijinea întreaga operație de redresare a leului.

Prin acordul de la Paris (31 mai 1928) creditorii străini au reușit prin presiuni să obțină revalorizarea rentelor românești, achitarea lor nu la valoarea nominală a titlurilor, ci la o valoare crescută cu procentul de deprecieri a valutei în care erau exprimate aceste titluri. Prin convenția pentru lichidarea litigiilor financiare cu Germania (Berlin, 10 noiembrie 1928), România a trebuit să renunțe la drepturile și creanțele sale în Germania, în schimbul unor compensații derizorii. La 1 iulie 1929, exploatarea monopolurilor chibriturilor a fost concesionată pe 30 ani trustului suedez Svenska Tändsticks Aktie Bolaget în schimbul celor 30 milioane dolari pe care le subscriesese la împrumutul de stabilizare. Iar în 1930 — pentru un împrumut de 8 milioane dolari — telefoanele au fost concesionate companiei International Telephone and Telegraph Corporation.

În scopul garantării împrumuturilor, creditorii străini au impus crearea Casei Autonome a Monopolurilor, instituție căreia statul i-a transferat exploatarea monopolurilor. Prin intermediul C.A.M., toate veniturile monopolurilor statului au fost găzduite grupurilor creditoare de peste hotare.

Împrumutul principal „de stabilizare”, în valoare de 100 740 750 dolari, semnat de guvernul național-tărănist la Paris la 2 februarie 1929 cu un grup de bănci internaționale, a fost emis cu o dobîndă nominală de 7% (dobînda reală 8,1%); Statul român a încasat numai 87, 3 milioane (86,7%) — restul fiind comisioanele plătite celor care au tratat împrumutul, taxe, diferențe de curs etc.

Aderarea la protocolul Litvinov a fost unul dintre cele mai importante acte de politică a României în perioada interbelică. La 27 august 1928 se semnase la Paris Pactul general de renunțare la război ca instrument al politicii naționale, pact inițiat de secretarul Departamentului de stat al S.U.A., Frank Kellogg, și de ministrul de externe francez, Aristide Briand. Pactul obliga țările semnatare să renunțe la

război, ca mijloc de reglementare a litigiilor internaționale, și să rezolve aceste litigii numai pe cale pașnică. Pactul nu prevedea un termen după expirarea căruia obligațiile decurgând din el ar înceta să fie în vigoare, nici posibilitatea pentru statele contractante de a-l denunța sau a se retrage din el. Pactul nu interzicea alte forme de folosire a forței și nici nu prevedea măsuri pentru constatarea violării prevederilor sale. De asemenea, el nu interzicea declanșarea războiului decât în raporturile dintre statele contractante și nu prevedea măsuri concrete menite să asigure menținerea păcii și securității internaționale. Cu toate lipsurile sale, pactul a constituit un pas însemnat pe calea statornicirii dreptului statelor la pace și securitate internațională, a interzicerii recurgerii la folosirea forței și a amenințării cu forța ca mijloace ale politicii externe a statelor. România a aderat la acest pact la 9 februarie 1929. Până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, îl semnaseră 63 state, inclusiv Germania, Italia și Japonia. Prevederile pactului au fost invocate de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg în motivarea sentinței de condamnare a principalilor criminali de război naștiți.

Protocolul de la Moscova, numit și protocolul Litvinov, după numele diplomatului Maxim Litvinov, adjunct al ministrului de externe sovietic care, în ianuarie 1929, a adresat propunerea ca o serie de state să urgenceze punerea în aplicare a Pactului Briand-Kellogg, a fost încheiat la 9 februarie 1929 între U.R.S.S., România, Polonia, Letonia, Estonia. Prin acest

protocol semnatarii se obligau să pună în aplicare prevederile Pactului Briand-Kellogg fără să mai aștepte ratificarea lui de către toate statele semnatare.

Pe plan intern problema restaurației lui Carol II, care a dominat viața politică românească a anului 1930, prilejuiește lui Gafencu atât o încursiune în pregătirile acestuia și în slăbiciunile regentei (vezi Magazin istoric, nr. 12/1971), cât și o remarcabilă anticipare a orientării monarhului spre un regim de dictatură personală, al cărui embrion el îl detectează încă din momentul revenirii sale pe tron. Așa după cum sesizează duplicitatea caracterologică a șefului național-țărănist, Iuliu Maniu, față de Carol II și alte meandre ale politicianismului acelor vremi, inclusiv confuzia și licația pentru putere din sinul P.N.T.

Unit cu luciditatea politică, talentul de publicist al lui Gafencu creionează veridice tablouri de epocă.

În redarea fragmentelor din însemnări, până acum inedite, am respectat ortografia din manuscrisul original, introducând, acolo unde se simțea nevoia, între paranteze drepte, explicații, iar la subsoal o serie de note; cele aparținând autorului le-am marcat prin sigla G.G. Întreruperile în text prin trei puncte de suspensie.

Cristian POPIȘTEANU,
Dumitru PREDA,
Mihai RETEGAN

3 martie [1929]. Sosire la Geneva. Lungă și agitată conversație cu d. Titulescu. Împrumutul! Formulările de arbitragiu! Optanții!!

În chestia împrumutului¹ îmi arată telegramele lui Popovici²: „Contăm pe dv. și pe toate silințele dv. ca să putem încheia cu Schroeder. Etc., etc...” Totuși Popovici pleacă la Paris fără să spuie nimic lui Titulescu care rămâne în aer la Londra. Iar când *Adevărul* publică reportagiile lui Blumenfeld despre „sabotarea împrumutului francez” de către Titulescu, guvernul tace. De aici o foarte firească supărare! Declarații ca acestea: „Voi fi ministru la Londra și

Geneva, iar nimic mai mult”. Sau: „Legătura sufletească și de perfectă încredere între guvern și mine e ruptă...” Nemulțumirea e firească și cât se poate de legitimă. Titulescu e prea încântat însă de atmosfera genezează pe care o regăsește după zece luni de absență, ca să-și piardă vremea cu supărări. E mai vioi ca niciodată. Scilicet de inteligență și de har. Suportă aerul și „curanderile” [curenți de aer]. Pasionat de dezbateră care începe. Mai în formă ca oricând.

4 martie [1929]. Titulescu, Briand³, Zaleski⁴, Massigli⁵. Încercare să împac pe Titulescu cu oferta noastră în chestia

¹ Aristide Briand (1862-1932) — om politic și diplomat francez. Prim ministru și ministru de externe în repetate rânduri.

² Augusto Zaleski — om politic polonez, ministru al afacerilor externe (1926-1932), membru în Consiliul Societății Națiunilor (1929-1930).

³ René Massigli — diplomat francez, șeful serviciului francez la Societatea Națiunilor (1928-1933), ambasador în Turcia (1938-1940), Anglia (1944-1955).

optanților. Imposibil. Suma e „uriasă”, nu am luat nici o garanție pentru a salva pozițiile juridice câștigate, tot procedul e „monstruos”. Îi citesc, cu forța, textul dictat de d. Maniu, dar nu reușesc să-l conving. Declarația d-lui Maniu că vom cere la sfârșit respectarea celor trei principii Chamberlain îl liniștește totuși. Și îmi dictează un contract, cerind drept condiții *sine qua non* pentru oferta noastră acceptarea celor trei condiții și stabilirea unei corelațiuni între plățile ce le vom face și reparațiile maghiare. Când îl rog să mă ajute să punem membrii din Consiliu ca să stăruie pe lângă maghiari ca să coboare la una sută milioane coroane, Titulescu se opune revoltat. După câteva clipe mă duce totuși cu o seducătoare gentilețe la Briand.

Briand mă primește în salonul său din Hotel des Bergues. Încovoiat, îmbătrinit, livid la față. Ochii însă mai ageri ca niciodată. Mă întreabă de noul guvern: *ça a l'air de marcher*

¹ Adnotare pe margine cu creionul: „Rog acționarii repede ca să nu pierdem termenul Ligii Națiunilor. Întelepciunea dv. va alege?” caleva potrivită. Veți face un mare serviciu țării!” n. — G.G.

² Mihai Popovici — lider P.N.T.; titular la Departamentul finanțelor (10 noiembrie 1928-14 octombrie 1929) în primul guvern Maniu.

Conferința Comisiei internaționale a cooperării intelectuale a Ligii Națiunilor: printre participanți, N. Titulescu și Albert Einstein (primul și respectiv, al treilea din stînga. Din revista Ilustrațiunea română, 14 august, 1930)

très bien cette affaire-là ? ! (Pare că treaba aceea merge foarte bine). Plasez o scurtă tiradă de „propagandă”. Alegerile libere, destinderea politică, concentrarea într-un mănunchi a tuturor forțelor naționale, unificarea sufletească, învingerea definitivă a forțelor centrifugale și a iredentismului și totuși satisfacerea minorităților. Briand dă din cap cu simpatie. Mă întreabă despre protocolul Litvinov. Titulescu explică și laudă guvernul. Adaug câteva explicații cu privire la rezervele rusești și la condițiile noastre. Briand declară că propunerea rusească i-a părut de la început interesantă și că a îndemnat pe polonezi să o accepte... vorbă să fie! (demersurile d-lui Puaux!)¹...

Zaleski e foarte plitistit de chestia minorităților. O pregătește de trei luni și tot n-a nimerit formula de apărare. Ne prezintă un text de declarație inacceptabil. Tot ce trebuie ascuns e zis pe șleau: demersul de la Paris, pretenția de reciprocitate etc. Dar nu are

ambiiții de autor. „Schimbă ce vrei”, spune el lui Titulescu. Și, în câteva clipe, Titulescu schimbă tot. Nu lasă o frază netăiată, o virgulă neschimbată. O nouă declarație e ticluită, scurtă, netedă, precisă. Zaleski e încântat de rezultatul acestei „colaborări”.

Peste noapte însă panică în apartamentele lui Titulescu. Zaleski comunică hotărîrea sa de a adăuga câteva fraze la declarația preparată în comun. Și ni se dau indicații că aceste declarații vor fi un întreg discurs. Titulescu nu doarme toată noaptea.

Prima zi a conferinței aduce o surpriză. Cererea Lituaniei de a participa la Consiliu, deoarece chestia minorităților o interesează, dă loc la însărcinarea juriștilor să „avizeze și să raporteze”. Iar ședințele sînt suspendate pe două zile.

Zile de agitație prin hoteluri. Cunoscuta diplomatie de halluri și coridoare. Texte secrete circulă, sînt amendate și corectate. Prin ascensoarele hotelurilor trec sus în jos și jos în sus, fără încetare, toate celebritățile europene — toți

sarabernarzii² politici inter-naționale, cum le zice Nușeta [soția lui Gafencu, de origine franceză, decedată în 1979 la București].

5 martie [1929]. Titulescu mă plimbă prin Palatul Ligei, alias Hotel National, ca toți pontifii secretariatului. Sugimura³, enorm japonez, ne dezvăluie cu o politețe rafinată, extrem orientală, dedesupturile chestiunii minorităților. De asemenea, marchizul Paulucci⁴ ne dă informații interesante despre ce se petrece în culise.

Sir Eric Drummond⁵ ne primește în marele său birou,

¹ Sarah Bernhardt (1844-1923) — aluzie la celebra actriță franceză renumită, prin primele creații ale rolurilor pieselor lui Dumas-fiul, Sardou, Rostand și prin cele ale marilor roluri din tragediile clasiceilor Racine, Corneille, Musset și Hugo (acesta din urmă i-a dedicat câteva piese).

² Yotaro Sugimura (1884-1937) — diplomat japonez, director al Secției politice la Liga Națiunilor și subsecretar la Secretariatul Societății Națiunilor.

³ Paulucci di Calboli Giacomini — marchiz, diplomat italian, subsecretar general al Ligii Națiunilor, director al informațiilor.

⁴ Sir Eric Drummond (1876-1951) — diplomat britanic, secretar general al Societății Națiunilor (1929-1932).

¹ Gabriel Puaux (1883-1969) — diplomat francez, ministru al Franței la București în perioada 1928-1933.

unde se întâlnește citeodată Consiliul în ședințe secrete, ca aceea în care s-a gătit dreptul nostru în chestia optanților.

Vorbim de chestia minorităților, de politica guvernului Maniu, de refacerea României. Ajungem la chestia optanților. Titulescu joacă rolul supăratului cu atât mai bine cu cât e încă foarte supărat. Eu joc rolul vinovatului din prea multă generozitate. Sir Eric ascultă cu interes și simpatie. Laudă guvernul nostru că a luat inițiativa regulării pe cale directă a chestiunii optanților. E gata să sfătuiască pe maghiari să coboare pretențiile lor până la una sută milioane.

Vorbim de împrumut. Sir Eric, cu toată reputația sa de gentleman rezervat, își exprimă mirarea că nu am trecut pe la Geneva unde ne-am fi putut ușor „înțelege și împrieteni cu toată lumea”. Mă conving că au rămas resentimente la Geneva.

(La Secretariat, Opreșcu¹ insistă să dăm viață Comitetului național pentru cooperarea intelectuală. Filotti² nu a scris încă nimic până azi).

Vizita la [Kosta] Kumanudi [ministru de externe al Iugoslaviei], cu Titulescu. Chestia minorităților. Chestia optanților. Procesul arhiducelui Frederic. Cîteva cuvinte despre Mica Antantă Economică³ și despre conferința de la Belgrad.

¹ George Opreșcu (1881-1969) — istoric și critic de artă român; secretar al Comisiei de cooperare intelectuală a Ligii Națiunilor (din 1923); membru al Academiei Republicii Socialiste Română.

² Eugen Filotti — ziarist și diplomat român, director al Presei în Ministerul Afacerilor externe, Redactor la zărele *Adevărul* și *Dimineața liberă*. Ministru plenipotențiar la Ankara până la 15 decembrie 1936, cînd a trecut la Atena, iar de la 23 ianuarie 1939 la Sofia.

³ Mica Antantă Economică — la 18 februarie 1929, au avut loc la București lucrările conferinței în probleme economice a statelor membre ale Miciei Înțelegeri — Cehoslovacia, Iugoslavia, România. Proiectul de colaborare economică cuprindea poșta, transporturile, vama, înființarea de Camere mixte de comerț și adoptarea unei poziții comune față de toate organizațiile economice internaționale.

BĂTĂLIA DE LA MALOJAROSLAVEȚ

(Urmare din p. 30)

ce în ce mai aprig. La 12 octombrie, forțele principale ale armatei ruse se aflau în marș, la cinci kilometri distanță de Malojaroslaveț. Primind raportul despre începerea înfruntării armate, Kutuzov a dirijat de îndată spre Malojaroslaveț Corpul 7 al lui Raevski, ale cărui trupe au intrat în luptă direct din mișcare. Către orele 15 orașul era, din nou, aproape în întregime curățat de inamic.

Cu gîndul la Paris

La locul bătăliei a sosit Napoleon. În ajutorul trupelor lui Beauharnais, el a destinat două divizii din Corpul lui Davout care, trecînd riul Luja pe un pod de pontoane, înțins între timp, au pătruns în oraș împreună cu alte trupe și din nou au pus stăpînire pe el. În a doua jumătate a zilei, au sosit aici, din Tarutino, și forțele principale ale armatei ruse. Ele au ocupat poziții pe ambele părți ale drumului care ducea înspre Kaluga.

Lupta pentru oraș continua. Kutuzov s-a îndreptat imediat spre trupe. „Stătea sub ghiulelele inamicului — scrie Mihailovskii-Danilevski — și în jurul lui zăuiau gloanțele. Era rugat cu insistență să iasă de sub bătaia focului. El însă nu asculta de sfaturile celor din jur, vînd să se convingă cu proprii săi ochi despre intențiile lui Napoleon, deoarece aici era vorba de soarta întregii campanii. În nici o altă bătălie a războiului pentru apărarea patriei, Kutuzov nu a stat atîta timp sub focul dușmanului ca la Malojaroslaveț”.

Aflînd despre sosirea forțelor principale ale armatei ruse la Malojaroslaveț, Napoleon a înțeles că drumul spre Kaluga îi era închis. Odată cu căderea întinericului, luptele au început să scadă ca intensitate. Orașul era în flăcări, străzile pline de cadavre. Francezii au avut aproape 5 000 morți. Pierderile rușilor s-au ridi-

cat la 3 000 oameni. Deși trupele ambelor părți stăteau încă față în față, Kutuzov era sigur de victorie; principalul său scop, acela de a-și concentra armata pe căile de retragere ale armatei lui Napoleon, fusese îndeplinit.

Napoleon era nemulțumit de rezultatul bătăliei. Noaptea la Gorodnea, s-a consultat multă vreme cu mareșalii săi, pentru a hotărî dacă să angajeze a doua zi o bătălie decisivă sau să o evite. Aplecat asupra hărții, el s-a frîmțat îndelung, dar nu s-a pronunțat în nici un fel. În zorii zilei de 13 octombrie, Napoleon a sosit la Malojaroslaveț, pentru a vedea încă o dată locul luptei. Pe drum era cît pe-acum să cadă în mîinile trupelor de cazaci ale lui Platov, care trecuseră noaptea peste riul Luja și acționau acum în spatele inamicului. Numai convoaiele și cavaleria de gardă, intrate în luptă cu cazacii, l-au salvat. S-a înapoiat la Gorodnea, iar seara a dat ordinul de retragere pe drumul spre Smolensk.

Temîndu-se să nu fie ocolit prin Medin, Kutuzov a lăsat la Malojaroslaveț două corpuri de infanterie și două de cavalerie, sub comanda generalului Miloradovici. Apoi a dislocat forțele sale principale spre Detsino, de unde se putea acționa împotriva lui Napoleon din orice direcție. Contramăsurile luate nu numai că au închis dușmanului toate drumurile, dar i-au și neutralizat forțele. Luptele sîngeroase de la Malojaroslaveț i-au smuls definitiv lui Napoleon inițiativa ofensivă. Rușii i-au împins armata în ținuturi pustiite chiar de el, pe drumul Smolenskului.

În istoria războiului pentru apărarea patriei, bătălia de la Malojaroslaveț — punctul culminant al luptei pentru inițiativa strategică — ocupă un loc deosebit de important. Rezultatele ei au determinat desfășurarea ulterioară a războiului și au hotărît soarta armatei napoleoneene.

În românește de colonel (r) Nicolae CVACI

Un principe luminat

pe tronul țărilor române

CONSTANTIN MAVROCORDAT

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

În istoria frământată a așa-numitului „veac fanariot” (1711-1821), domnia lui Constantin Mavrocordat apare — din multe puncte de vedere — ca o excepție. Chiar și o fugară trecere în revistă a datelor acestei domnii este de natură să confirme afirmația.

În 1730, când a urcat pentru prima oară pe tronul Țării Românești, Constantin Mavrocordat a fost „ales în unanimitate” de Divanul țării. Era una din puținele ocazii în care țara a mai făcut uz de un vechi prerogativ consemnat prin Capitulații — acela de a-și alege singură domnul.

În 1769, moartea l-a aflat în scaunul dom-

nesc, la Iași. Este, de asemenea, unul din rarele cazuri în sec. XVIII în care un voievod își sfârșea zilele pe tron, și nu mazilit sau în pribegie. În acest interval de 39 ani, Constantin Mavrocordat a domnit efectiv 21 ani (cea mai lungă dintre domniile fanariote) împărțiți în zece domnii succesive: șase în Țara Românească (între 1730 și 1763) și patru în Moldova (între 1733 și 1769). Dar voievodul le-a socotit pe toate ca o singură domnie, indiferent că era vorba de Țara Românească sau de Moldova. Astfel, el a subliniat o dată mai mult, că, în conștiința sa și a epocii, cele două principate alcătuiau un întreg, separat doar vremelnic de condițiile istorice.

O domnie atât de îndelungată trebuia să fi aparținut unui om ale cărui calități s-au ridicat și ele deasupra vremii lui. Căci oricât ar fi urmărit numai profitul din principatele române, otomanilor nu le era indiferent cum sînt administrate aceste țări, și pe de altă parte, oricît de mari ar fi fost îmițuările Porții în

afacerile interne ale Moldovei și Țării Românești, poporul din cele două principate ar fi găsit mijloacele pentru înlăturarea unui volevod ce nu ar fi slujit interesele țării. Cine a fost, așadar, omul Constantin Mavrocordat și care au fost realizările sale?

„Constituția” din 1741 și urmările ei

După știrile furnizate de izvoarele contemporane, Constantin Mavrocordat s-a născut la Constantinopol, la 27 februarie 1711, cu aproape șapte luni înainte ca tatăl său, Nicolae, să obțină firman de la Poarta Otomană (26 septembrie 1711), prin care revenea în scaunul domnesc de la Iași, deschizînd astfel „epoca fanariotă” în țările române. Familia Mavrocordaților¹ era una dintre cele mai distinse familii grecești din Constantinopol, numărînd în rîndurile ei iluștri oameni de cultură și politici. Bunicul său, Alexandru Mavrocordat Exaporitul fusese un învățat de seamă, distingîndu-se încă din anii studiilor universitare, petrecuți la Padova; portretul său figura în Sala celor 40, ce reunea pe cei mai vestiți studenți ai cunoscutului locaș de învățămînt². Despre tatăl lui Constantin, Nicolae Mavrocordat, biograful familiei, cărturarul grec Petru Depasta nota că „era vestit pentru ocupațiunile literare și serioasă iubire de studii”, neuitînd să adauge că „domnise peste fiecare provincie a Daciei”. Cît despre mama viitorului domn, Pulheria, același cronicar afirma că era o femeie distinsă, „împodobită mai ales cu frumusețea onestității”.

Crescut — cum subliniază N. Iorga — „din cea mai fragdă tinerete în Țara Românească”, la curtea domnească din București (unde Nicolae Mavrocordat a domnit în două rînduri: 1715-1716 și 1719-1730), și înzestrat cu însușiri intelectuale deosebite, tânărul Constantin a reușit să ajungă repede — după mărțurarea altui cărturar grec contemporan, Markos Antonios Katsaitis — un principe

„foarte erudit, petrecîndu-și toate orele libere din zi și o mare parte din noapte în lectură continuă”. Marele cronicar român, Ion Neculce, mărturisește și el că lui vodă „fi era dragă învățătura, corăspundeții (corespondențe) din toată țările străine să aibă, prîsilitor spre vești, ca să știi ce să faci pintr-alte țări”.

Educația tînrului prinț se făcea și într-o ambianță culturală favorabilă, tatăl său posedînd, la acea vreme, una dintre cele mai valoroase biblioteci din Europa. Dealtfel, tatăl a avut un rol hotărîtor

Stema lui Constantin Mavrocordat, reunind pe cele ale Moldovei și Țării Românești

în instruirea tînrului beizadea, urmărindu-i îndeaproape pregătirea nu numai din punct de vedere cultural, dar și pentru a-l învăța cu treburile conducerii statului. Căuta să-l deprîndă — spune Depasta — „cu osteneala în studierea științelor” și să-l introducă tot mai mult „în învățătura enciclopedică”, dar era interesat, de asemenea, să-l inițieze în „ocupațiunile politice”, deoarece nădăjduia să-l lase „succesor la putere și demnitate”, fiind convins că fiul său era predestinat să ajungă „dirigitorul statului și popoarelor” — previziune ce a devenit realitate în 1730, cînd, după moartea tatălui său, Constantin — în vîrstă de numai 19 ani — a fost „ales în unanimitate — domn Valahiei (Daciei)”.

Posedînd o vastă cultură, rod al îndelungatei lecturi, tînrul principe a fost adînc influențat de ideile filozofice ale timpului, îndeosebi ale lui Voltaire și ale altor enciclopediști, devenind el însuși un principe „luminat” ce și-a dat seama de necesitatea reînnoirii multor instituții feudale, îndeosebi cele ce vizau sectoarele fundamentale ale țărilor române. Astfel, corespunzător nevoilor vieții interne a principatelor, în 1741 Divanul țării adopta un șir de măsuri complexe reunite în *Mercure de France* (unde au fost publicate în 1742) sub numele *Constitution*. Această „Constituție” cuprindea o reformă fiscală consfințind înlăturarea dărilor în natură (corespunzătoare economiei feudale dominante) și înlăturarea lor cu dări în bani. Totodată, reforma desființa răspunderea colectivă a sateilor față de fisc, fiecare țăran fiind răspunzător pentru darea fixă pe care trebuia s-o achite la patru termene („sferturi”).

La reforma fiscală din 1741, Mavrocordat a adăugat o reformă administrativă, boierii — scutiți de dări — urmînd să primească pentru slujba lor lefurii; volevodul căuta astfel să înlăture sistemul feudal al veniturilor din slujbă, sistem generator de abuzuri. Totodată, el a adoptat o reformă judiciară, conform căreia judecătorii erau numiți dintre boierii mari fără slujbe; ispravnicii primeau și ei atribuții judecătorești, cele mai însemnate pricini rămînînd a fi judecate de către domnie.

În sfîrșit, reforma militară a lui Constantin Mavrocordat prevedea desființarea vechii oștiri a slujitorilor și a curtenilor, la sediul fiecărei ispravnicii rămînînd numai cîte un steag sub conducerea unui căpitan. Foștii oșteni deveneau țărani „așezați” pe moșii, datori cu birul și claca, mărînd astfel numărul bra-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 10/1977; 6/1976.

țelor de muncă de care dispuneau boierii. „Constituția” din 1741 statornicea totodată obligația tuturor oamenilor liberi cu învoială de a da dijmă și de a efectua claca pentru stăpînii moșiei — ceea ce corespundea necesităților pieții, căci asigura o producție sporită și o circulație accentuată a banilor, dar, neîndoielnic, determina o înăsprire a exploatarei.

Ultima și cea mai însemnată dintre reformele lui Constantin Mavrocordat a fost, fără îndoială, desființarea iobăgiei denumită rumănie (în Țara Românească) și vecinie (în Moldova). Prin hrisovul din 1746 din Țara Românească, rumânii deveneau liberi, răscumpărându-se cu 10 taleri, dar fără a primi și pămînt, ei fiind totodată obligați să presteze pentru stăpînul lor 12 zile de clacă pe an. În Moldova — unde decizia de abolire a fost adoptată în 1749 — eliberarea se făcea fără plata unei despăgubiri, dar cu obligația foștilor iobagi de a lucra 24 zile cu „nart” (adică cu normă), care fiind ridicat făcea ca zilele de clacă să fie în realitate mult mai numeroase.

Desigur, prin prevederile care vizau interzicerea dreptului țăranilor de a se strămuta, prin convertirea dării în natură în dare în bani ca și prin înființarea clăcii, reformele nu limitau decît parțial înăsprirea exploatarei și a abuzurilor boierimii. Dar, așa cum a remarcat A.D. Xenopol, planul de reforme al lui Mavrocordat „oricît ar fi fost de greșit, tot era mai drept și mai echitabil decît starea îngrozitoare în care înțoa societatea timpului”. Dacă el nu a reușit, dacă abuzurile boierimii au anihilat multe din prevederile reformelor — aceasta s-a datorat în bună măsură sistemului feudal al dominației străine care a dus la prelungirea în timp a orînduirii feudale, la întîrzierea procesului dezvoltării societății românești. Să nu uităm, așa cum a arătat și Iosif Constantin Drăgan într-una din cărțile sale că abolirea „șerbiei în Țara Românească la 1746 și în Moldova la 1749 de către Constantin Mavrocordat a

fost o premieră de valoare pentru Europa Centrală, Răsăriteană și de Sud-Est”. Reformele sale s-au integrat — firesc și logic — în ansamblul transformărilor economice și sociale ce aveau loc în sec. XVIII în Europa Apuseană și nu puteau rămîne fără urmări în țările române. Intenția lui Constantin Mavrocordat — hrănită de lecturile din autorii iluminiști ai vremii — era să contribuie la înălțarea economică, spirituală și morală a poporului, voievodul fiind — așa cum l-a caracterizat în 1740 Jean Claude Flachet, vizitator francez al curții domnești din București — „domn al unui popor numeros, considerîndu-se îndatorat să-i fie părinte și să lucreze solid la fericirea lui”.

Știrile cuprinseser în principalele izvoare externe concordă, dealtfel, cu ceea ce au consemnat cronicarii noștri. De pildă, Enache Kogălniceanu (care, în general, a combătut politica reformatoare a principelui) era nevoit să recunoască audiența de care se bucurau la domn cei sărmani: „Ușile Divanului erau deschise și multă vorbă cu prostimea avea, cît atîta le dăduse obraz, cît nu putea nimeni din boieri ca să zică măcar cît de puțin lucru vreunui țăran, că îndată [țăranul] striga la vodă, și pentru un lucru de nimica a unui țăran cît de prost, făcea pe un boier mare mascara și-l închidea”. La rîndul său, Ion Neculce, care l-a cunoscut bine pe domnitor cu prilejul guvernărilor sale în Moldova afirma că „la divanuri [judecăți]... să ispită să să pui și împotriva boierilor, unde socote că giudecă strimbu boierii”, iar spătarul Ioan Canta arăta că vodă îi obișnuise pe oameni să se adreseze domniei. A.D. Xenopol, cu viziunea lui adîncă de istoric și filozof, a sesizat admirabil ideile care-l călăuzeau pe Constantin Mavrocordat, afirmînd că acesta a căutat „să-și întemeieze puterea pe poporul de jos în loc de [ajutorul] nesigur și șovăitor al boierilor”. Într-adevăr, aplicarea acestor măsuri legislative, unele dintre ele cu rezultate puțin satisfăcătoare pentru marea masă a țărani-

lor contribuabili, au situat pe Constantin Mavrocordat în fruntea principilor reformatori din sec. XVIII. El se înscrie în istoria acestui veac ca un promotor de seamă al procesului de modernizare a vieții și a instituțiilor statale românești, deși multe dintre măsurile preconizate aveau să cadă, cu timpul, în desuetudine.

Întîietate limbii române

Cunoscător a multe limbi străine (Katsaitis spune că pe lîngă limbile greacă, turcă, latină, italiană și franceză, domnul vorbea bine românește) voievodul a fost convins de necesitatea și folosirea limbii române în administrație, justiție și biserică. Dealtfel, renumita *Codică* de hotărîri a lui Mavrocordat a fost scrisă — cum sublinia N. Iorga — „în românește, într-o excelentă limbă”, spulberînd astfel „legenda ridiculă... că fanarioții nu știau limba românească”. Vorbînd limba română, domnul dădea, totodată, porunci strasnice, unor slujbași, atrăgîndu-le atenția că în corespondența cu el să folosească numai limba țărilor. Astfel, unui funcționar moldovean care se „învrednicise” să-i scrie în grecește, crezînd că-i face pe plac, i-a răspuns tăios: „Cartea ce mi-ai trimis am loat și cele scrise am vădzut: dar pentru ce ne scrii grecești? Au aștepti să-ți dăm noi logofăt să scrie românește? Să-ți cauți logofetul să ne scrii românești! Să nu ne mai scrii grecește”.

Această dorință de a acorda limbii române locul cuvenit, l-a determinat să susțină activitatea tipografică, fiind printre puținii domni fanarioți care au sprijinit tipărirea cărților, conștient că ea servește românii de pretutindeni. În prefața *Evangeliei* tipărită la Rîmnic în 1746, episcopul Climent aducea elogiile meritate lui Constantin Mavrocordat, pentru că a depus multă sîrguință „ca să crească și să se lătească cuvîntul sfintei scripturi nu numai în țara Măriei Tale, ci în toate țările și ținuturile ce vorbesc în limba rumânească, porun-

cind a să scrie și a să tipări multe feluri de cărți spre folosul a tot sufletul creștinesc". Domnul a sprijinit larg și circulația cărților și manuscriselor dintr-un principat în altul. „Poruncă-au — spune Enache Kogălniceanu — de au adus și cărți pe înțeles din Țara Românească, căci în Moldova nu se afla *Evangheliu, Apostoli și Liturghii*".

Prin unitatea limbii cărților bisericești s-a adus o contribuție importantă la dezvoltarea limbii literare românești și, pe această cale, la întărirea unității tuturor românilor. Pe această linie, a dezvoltării unei limbi literare unice, la solicitarea lui Constantin Mavrocordat, Dimitrie Eustatievici, dascăl la Școala românească din Șcheii Brașovului a alcătuit, în anul 1757, *Gramatica românească*, prima lucrare de acest fel a limbii române. Într-o însemnare existentă pe un manuscris ce poartă data de 1 septembrie 1757, un anonim a ținut să noteze: „*Gramatica românească* aferothesisă [dedicată] preablagocestivului, prealuminatului și preafăclătorului domn și obăduitor a toată Ungrovlahia, domnului Io Constantin Nicolae voevod, acum înfiți izvodită prin Dimitrie Eustathiev Brașoveanu”.

Dînd firească înfițietate limbii române, Constantin Mavrocordat a încurajat, totodată, studierea limbilor străine și în general a învățămîntului aducînd reale îmbunătățiri școlilor superioare din București și Iași, precum și din alte localități din principatele române. Neculce îl admiră, printre altele, deoarece „au dat știre tuturor maziilor, în toată țara ca să-și aducă copiii la învățătură, la școală, ca să învețe orice limbă le-ar fi voia, pentru ca să să aște oameni învățați și în pămîntul nostru, al Moldovii”.

Prin hrisovul din 28 decembrie 1761, Constantin Mavrocordat a hotărît transferarea egumenului și călugărilor bucureșteni de la Sf. Sava la Mănăstirea Văcărești, urmînd ca fostul locaș religios, cu toate chiliile să fie amenajat ca săli de cursuri, dormitoare și locuințe pentru elevii și dascălii Academiei Domnești din

București. În anul următor, la 6 iunie 1762, el a dispus ca averile boierilor rămași fără moștenitori — care, conform obiceiului, reveneau domniei — să fie trecute pe seama și în folosul școlilor, creîndu-se, astfel, un buget permanent al acestora. După opinia exprimată de Ariadna Camariano-Cioran, Constantin Mavrocordat ar fi avut în vedere și „un ajutor care consta în hrană sau îmbrăcăminte pentru elevii săraci” care frecventau școala.

Domnitorul manifesta un real interes pentru cunoașterea istoriei românilor. Astfel, în anul 1742, el stăruia pe lângă Markos Katsaitis să scrie istoria Valahiei și Moldovei. Principele — adăuga cărturarul grec — „mi-a pus diverse alte întrebări și mi-a ținut multe discursuri cu privire la istoria pe care trebuia s-o alcătuiesc”. Cam în același timp, prin anii 1742-1743, Constantin Mavrocordat s-a adresat și cărturarului sas Johann Filstich „cu rugămintea de a-i furniza datele esențiale despre istoria veche și medievală a românilor”. Rectorul colegiului brașovean s-a achitat în chip onorabil de sarcina încredințată și a redactat acea *Illustratio articulorum quorundam historicorum rem et historiam valachorum concernentium*, lucrare în care erau reafirmate „unitatea, continuitatea și latinitatea românilor”.

Apărător al autonomiei statale

Înzestrat cu tact și spirit diplomatic ascuțit, Constantin Mavrocordat a urmărit cele mai diverse evenimente ce aveau loc în Europa. Textul unei scrisori din 25 noiembrie 1740 ne îngăduie să surprindem capacitatea de cuprindere și înțelegere a multor evenimente politice de care lua cunoștință prin lectura ce o făcea gazetelor pe care le primea „din Olanda, Colonia, Lipsca [Leipzig], Viena și Londra”, precum și corespondențelor ce le primea de la agenții săi din țările Europei. În scrisoare, Mavrocordat

cerea agentului său să-i furnizeze știri în legătură „cu liniștea Europei” și dacă „va fi ea supusă vreunei tulburări”. Aceste date îi erau necesare — scria Mavrocordat — deoarece — „oamenii de prinși cu interesele politice, și mai ales cei învățați, pot încă de multe ori, prin lucrările lor, să treacă peste întu-necimea viitorului”.

În general, domnul a urmat linia politică a Imperiului otoman, dar ca principe, cînd în Țara Românească, cînd în Moldova, a înțeles că nu totdeauna trebuia să dea curs poruncilor abuzive venite de la Poartă, deși procedînd astfel și-a riscat tronul și chiar libertatea, fiind întemnițat de otomani în citeva rânduri. Mavrocordat a protestat în 1736 împotriva acelor dregători otomani care, încălcîndu-și atribuțiile și drepturile „trec în hotarele Țării Românești și umblă din sat în sat... și asupra raialele [supuși] Țării Românești”.

O poruncă dată în anul următor, la 3-12 martie 1737, ne oferă posibilitatea să constatăm că la cancelaria sultanului se înregistrase o nouă plîngere a voievozului împotriva olăcarilor (curieri) turci „care își îngăduiau să se abată din drumul lor drept și să treacă prin Țara Românească, persecutînd și oprîmînd în fel și chip sărmanele raiale”. Ingerințele dregătorilor otomani în treburi care prejudiciuau autonomia țării au provocat de fiecare dată reacția domnului. Astfel, textul firmanului din 12-21 august 1761, ne arată limpede că Mavrocordat ceruse sultanului Mustafa III să ia măsuri și „să fie împiedicați și îndepărtați de tot cei care ară și seamănă cu forța pe pămîntul Țării Românești și Olteniei, iar cei care îndrăznesc să săvîrșescă fapte care tulbură bunul nizam [așezămînt] stabilit să fie izgoniți și scoși din Țara Românească prin mijlocirea căpeteniilor lor”. Protestul lui Constantin Mavrocordat a îmbrăcat, se pare, o formă destul de energică, încît el n-a rămas fără ecou la forurile de decizie de la Istanbul. În luna următoare, Mustafa III a emis un firman

prin care recunoștea statutul diferit al țărilor române față de provinciile Imperiului otoman: „Țara Românească, de la cucerirea împăraților și pînă acum, a fost înregistrată separat și este interzisă călcareea ei cu piciorul, iar... tributul pe care trebuie să-l achite este mînit și procurat și plătit de voievozi”.

Cele zece domnii ale lui Constantin Mavrocordat s-au desfășurat într-o perioadă extrem de grea pentru poporul nostru, aflat la răscrucea de interese a marilor imperii ale vremii, care purtau necontenite războaie ce au rănit adînc trupul principatelor române prin devastările la care era supus sau prin necontenitele rechiziții din partea beligeranților. Și în aceste condiții vitrege, Constantin Mavrocordat a știut să se folosească cu dibăcie și flexibilitate diplomatică de toate contradicțiile existente între Imperiul otoman, Rusia țaristă și Austria habsburgică, în cadrul așa-numitei „Chestiuni Orientale” și să apere autonomia principatelor despre care Dimitrie Cantemir spunea că „aceste a noastre două țări... deși groazele lumii împărăției turcului, bani a da obligate sînt, însă bisericile, legea, județele, obiceele nesmentite și nebetegite și le-au păzit”.

Strategia diplomatică a lui Constantin Mavrocordat a fost pusă în valoare îndeosebi cu prilejul războaielor ruso-austro-turce, ale căror operații s-au desfășurat, în parte, chiar pe teritoriul românesc. Mavrocordat a avut de pildă un aport deosebit la reintegrarea Olteniei (teritoriul smuls de Habsburgi în 1718) în hotarele Țării Românești. Pentru a-și atinge scopul — scria Dionisie Fotino — „Constantin vodă, mai adăugînd 100 000 lei pe lîngă tributul țării, mai dînd apoi și daruri la turci, a izbutit a încorpora iarăși Banatul [Oltenia] cu Țara Românească”.

O poziție similară a adoptat domnitorul și atunci cînd a fost vorba să apere autonomia și integritatea Moldovei. În răstimpul dintre 1741 și 1743, cînd se afla a doua oară în scaunul de la Iași, el a reac-

ționat vehement împotriva feudalilor polonezi care „sărind preste șanțurile de hotar, încălcau țara trecînd peste margini”. Pentru reglementarea litigiilor de graniță, el a cerut instituirea unei comisii mixte, cu delegați aparținînd ambelor părți interesate. Urmărind îndeaproape lucrările comisiei, voievodul a dat dovadă de multă intransigență revendicînd — după mărturia lui Petru Depasta — „prerogativele principatului”.

Indiferent că s-a aflat în scaunul de la București sau Iași, Constantin Mavrocordat a fost, în general, animat de aceleași idei de politică internă și externă, ca și cînd ar fi domnit peste un singur popor și o singură țară, fapt ilustrat și de reunirea stemei celor două țări pe documentele emise în vremea sa. Domniile sale alternative au dat posibilitatea să cunoască mai bine năzuințele poporului nostru în lupta pentru progres, independență și unitate statală. În 1733 cînd a fost mutat din Țara Românească în Moldova, luînd locul lui Grigore II Ghica, cei doi veri s-au întîlnit la Focșani, în prezența — spune Ion Neculce — „a mulți oameni den Țara Rumânească și din Moldova strîni la Milcov”.

Conștient de unitatea de neam și de limbă a locuitorilor ce trăiau la est și la sud de Carpați, Constantin Mavrocordat și-a propus să „reorganizeze în același spirit instituțiile fiscale, sociale, administrative și judiciare ale celor două țări”, fapt care i-a determinat pe unii istorici din vremea noastră (Ștefan Pascu, Constantin și Dinu C. Giurescu, Șerban Papacostea) să-l considere, în unele lucrări de sinteză, „cea mai remarcabilă personalitate din galeria domnilor fanarioți”. Asemenea aprecieri au constituit, dealtfel, mobilul principal care ne-a îndemnat să întreprindem demersul de față, ce s-a voit a fi, înții de toate, o încercare de reconsiderare istorică a rolului pe care principele „luminat” Constantin Mavrocordat l-a avut în istoria țărilor române din sec. XVIII.

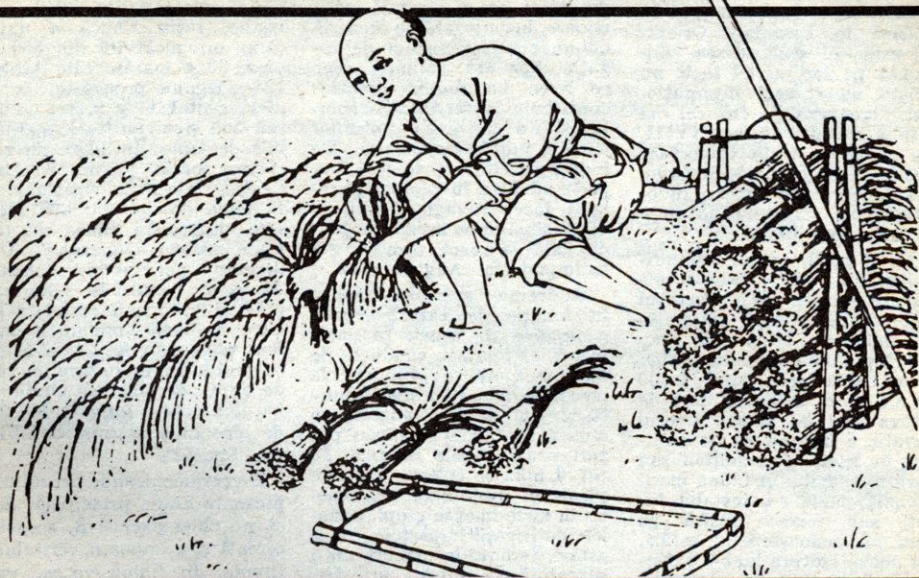
RECUNOAȘTEREA DEPLINEI ALEGERI

(Urmare din p. 7)

respectuoase ale prințului... „Maiestatea Sa a citit scrisoarea Voastră cu vîdăit mulțumire și m-a întrebat după aceea dacă sinteți satisfăcut de mersul treburilor din țara Voastră? „Nu, Sire, am răspuns, căci prințul se găsește în greaua situație de a ocupa în același timp două tronuri, de a prezida două guverne, de a supraveghea lucrările celor două Camere, complicate cu o a treia putere numită Comisia centrală: astfel încă, nevoiit cum este de a se transporta cînd într-o capitală, cînd în alta, prințul domnește și guvernează din poștalion; este o grea sarcină pentru un singur om și cu alți mai grea cu cit este sterilă. Toate treburile suferă în urma scîlcicilor de neînălțurat care decurg dintr-un sistem atît de complicat ca acela în care se înfruntă cinci puteri și fiecare tinde să constituie un stat în stat. De aceea, prințul a hotărît să pună capăt unei situații atît de anormale și să amplifice mașina guvernamentală, centralizînd administrația celor două țări. El vrea să ia asupra-și răspunderea unui act serios, pentru care reclamă sprijinul Maiestății Voastre în caz de protest din partea unora dintre puterile răuvoitoare față de noi”.

La aceste cuvinte, regele a răspuns prin cuvinte foarte încurajatoare și a adăugat că dorește să vadă domnind cea mai bună înțelegere între cele două guverne ale Italiei și României, în vederea împrejurarilor viitoare. Am asigurat pe Maiestatea Sa că avem cea mai mare dorință de a stringe prin noi legături politice și comerciale pe cele care ne leagă deja de Italia, și că noi vedem în reconstituirea regatului Italiei cel mai bun punct de sprijin pentru aceea a statului român...

ASA VA PLACE ISTORIA?

DRUMUL OREZULUI

FERNAND BRAUDEL

In continuarea incursiunii în ceea ce am putea numi istoria agriculturii, publicăm un capitol extras, ca și cele precedente ale aceluiași autor, din volumul I (Les Structures du quotidien: le possible et l'impossible), al lucrării Civilisation matérielle, économie et capitalisme, apărută în Librairie „Armand Colin“, în 1979. Textul a fost întrucâtva condensat, pentru o mai largă accesibilitate, iar titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Ca și grîul, orezul este o graminee. Ca și grîul, el provine din zonele uscate. Spre deosebire de grîu însă, orezul s-a transformat într-o plantă semiacvatică, ceea ce-i asigură o mare productivitate. Rădăcinile sale stufoase au nevoie

În imagine: veche orezărie în China.

de o mare cantitate de oxigen, pe care apa stătătoare nu ar putea-o asigura. De aceea, oricît de imobilă ar fi în aparență apa unei orezării, ea se pune în mișcare în anumite momente pentru a face posibilă oxigenarea.

Primejdia apei limpezii

Să continuăm comparația cu grîul. Acesta conține substanțe hrănitoare în proporție de 50-70 la sută, în vreme ce la orez proporția atinge 80-90 la sută sau chiar mai mult. Nedecorticat, orezul se conservă mai bine și dă un randament mult mai mare la hectar (în medie, la scara mondială, 26 chintale¹, față

de 16,6). Orezul oferă 3 500 calorii pe kg, ceea ce înseamnă că 1 hectar de pe care se recoltează 21 chintale de orez decorticat furnizează 7 350 000 calorii, față de 1 500 000 calorii, cît dă 1 hectar cultivat cu grîu, și 340 000 calorii, cît dau cele 150 kg carne obținute de pe 1 hectar de pășune pentru vite. În 1977, 232 milioane de hectare din uscatul globului se cultivau cu grîu, 142 milioane cu orez. Totuși, producția totală se echilibrează: 386 milioane tone grîu, față de 366 milioane tone orez (și 349 de porumb). Dar, încă o dată, fiind vorba de orezul decorticat, odată cu coaja, el pierde 20-25 la sută din greutate, deci totalul producției scade, de fapt, sub 290 milioane tone: cu mult în urma

¹ 1 chintal = 100 kg.

grului și chiar a porumbului, al căror înveliș este mult mai subțire.

Cam 95 la sută din orez se cultivă în Extremul Orient. El este cel mai adesea consumat pe loc, astfel încât nu există un comerț internațional, comparabil cu cel al grului. Înainte de sec. XVIII, nu exista un trafic important decât dinspre China de Sud spre cea de Nord sau dinspre Indochina ori Siam (Thailanda de azi) spre India.

Ca și grul, orezul este originar din văile uscate ale Asiei Centrale. Dar succesul celui dintâi datează cel puțin din mileniul VI î.e.n., în timp ce răspândirea orezului debutează abia spre anul 2 000 î.e.n., cu o întârziere deci de câteva zeci de secole. Orezul acvatic a început să fie cultivat în India și, simultan sau ceva mai târziu, în China meridională, unde s-a instalat în cet, sub forma clasică pe care i-o cunoaștem și astăzi. De acolo, cultura lui s-a extins spre Indonezia și Japonia, unde a ajuns pe la începutul primului secol al erei noastre. În afara lui, s-a dezvoltat și cultura orezului uscat, mai sărac în substanțe nutritive, pe terenuri păduroase incendiate și semănate, fără nici o prelucrare prealabilă a pământului, cenușa servind drept îngrășământ, iar recolta putându-se strânge după cinci luni și jumătate.

Încă din sec. IV și III î.e.n. irigarea orezăriilor era foarte răspândită în China, unde se practica o veritabilă politică guvernamentală de mari desțeleniri și se introdusese o agronomie științifică, implicând forța hidrolică. O lucrare chineză din 1210 înfățișează în desenele sale orezării cu pompe de irigare cu pedale și pluguri trase de bivoli. Ceea ce îi frapa pe vizitatorii străini ai Chinei era fantasmatica utilizare a solului. „Toate câmpiile sînt cultivate, scria un preot ieziut, du Halde, în 1735. Nu se văd nici garduri vii, nici șanțuri și aproape nici un copac, într-atît se

tem locuitorii să piardă vreun petec de teren”. În sec. XV, Angkor Vat din Campuchia de astăzi, era o capitală înfloritoare, înconjurată de orezării, cu un complex sistem de irigații. Apa era tulbure, ceea ce avea un dublu avantaj: contribuia la fertilitatea solului și nu convenea ființarilor anofeli, purtătorii malariei. De îndată ce cite un rîu mai limpede năvălea în orezării, malară făcea ravagii, orezul se ofilea și pădurea invadea treptat câmpiile — exact ceea ce s-a întîmplat la Angkor Vat.

Aducerea apei se realiza în funcție de caracteristicile geografice ale zonei. În unele locuri, se foloseau conducte de bambus, care se „adăpau” la izvoarele dealurilor și ale munților. În șesul Gangelui și adesea în China, se săpau puțuri pentru apele freatice. În Sri Lanka se colecta apa de ploaie în rezervoare, mai bine-zis în niște imense gropi. Canalele de irigații împărțeau, ca și astăzi, terenul în careuri, cu o suprafață de câteva arii fiecare.

Orezăriile au determinat o rapidă și masivă populare a zonelor respective. În jurul anului 1100, China de Sud a început să întrecă din punct de vedere demografic China de Nord, spre sfîrșitul sec. XIV numărul locuitorilor fiind, respectiv, de 38 milioane și 15 milioane. La acest gigantic salt a contribuit, fără doar și poate, introducerea, la începutul sec. XI, a varietăților de orez precoce, care atinge maturitatea în cursul iernii și care permite obținerea a două recolte pe an.

Merite și culpe

În 1938, sub dominație colonială, rația zilnică a unui țăran indochinez *bine hrănit* consta din 1 kg orez, 5 g grăsimi de porc, 10 g sos de pește, 20 g sare și o anumită cantitate de frunze verzi, fără valoare calorică. În acest regim alimentar, orezul furniza țăranului respectiv 3 500 din totalul de

3 565 calorii. Același loc predominant îl ocupa orezul la indienii aflați tot sub dominație colonială, în 1940. În medie, rația zilnică a unui țăran era alcătuită din 560 g orez, 30 g mazăre sau fasole, 125 g legume proaspete, 9 g ulei vegetal, 14 g pește, carne sau ouă și o cantitate neglijabilă de lapte. În 1626, un alt călător ieziut, preotul de Las Cortes, scria că „o străchinioară plină de orez cu apă fără sare alcătuiește pîinea cea de toate zilele a chinezului”. Un deceniu mai târziu, Johann Albrecht Mandelslo nota că pînă și europenii instalați la Goa, în India, preferă orezul fiert pîinii de grîu. Tot el semnală că în China se face un vin de orez, „de culoarea chihlimbarului, care îmbată la fel de bine ca și cel mai bun vin din Spania”.

Pretutindeni unde orezul reprezenta hrana principală, dacă nu chiar exclusivă, această cereală și-a impus o veritabilă tiranie. În China veche, variațiile prețurilor sale afectau toate domeniile de viață, inclusiv solda ostașilor, care creștea sau scădea în mod corespunzător. În Japonia, lucrurile mergeau și mai departe; înaintea unor reforme survenite în sec. XVII, orezul constituia însăși moneda țării. Ulterior, prețul orezului pe piața japoneză avea să crească de zece ori în șapte decenii, de la 1643 pînă la 1715.

În sec. XVII, Japonia a cunoscut o spectaculoasă dezvoltare a economiei și populației sale: 30 milioane de locuitori în total, dintre care numai Edo (Tokio de astăzi) număra aproximativ 1 milion în jurul anului 1700. Un asemenea progres nu a fost cu puțință decât datorită unei creșteri constante a producției agricole, a unei producții care hrănea cele 30 milioane oameni, pe o suprafață care în Europa n-ar fi reușit să întrețină decât cinci — maximum zece milioane persoane. Un

(Continuare în p. 53)

CANADIENII ÎN RĂZBOI

RALPH ALLEN

La 10 septembrie 1939, Canada — stat membru al Commonwealthului britanic — a declarat război Germaniei naziste. Peste o jumătate de milion de oameni au participat, alături de aliați, la principalele campanii din Europa Occidentală și alte zone ale lumii. Trupele canadiene au obținut victorii importante în Sicilia, Italia, Franța, Belgia, Olanda și în nord-vestul Germaniei și au suferit grele înfringeri la Hong-Kong și Dieppe. Pierderile totale s-au cifrat la 81 000 oameni, dintre care 23 000 morți.

În capitolul selecționat, pentru cititorii noștri, din cartea *Ordeal by Fire (Proba focului)*, scrisă de istoricul canadian Ralph Allen, nu este însă vorba nici de victorii, nici de înfringeri. Dimpotrivă, autorul, folosind o substanțială bibliografie, jurnale de război, memorii, alte documente, analizează ciudatul concurs de împrejurări care a făcut ca, timp de trei ani și jumătate, prima dintre diviziile canadiene trimisă în Anglia, sub comanda generalului-maior Andrew McNaughton, să nu participe la nici un fel de lupte.

O înfruntare a avut loc totuși „în spatele ușilor închise”: Ralph Allen surprinde factorii de decizie oscilând între impulsul de a arunca orbește toate forțele în calea nazismului amenințator și dorința de a jertfi cât mai puține vieți omenești. Impetuositatea lui Churchill, luciditatea lui Francis Alan Brooke sau diplomația prudentă dovedită de McNaughton s-au concretizat într-o serie de ordine și contraordine care l-au bulmăcit pe soldatul de rând, incapabil să înțeleagă, atunci și acolo, rațiunea ultimă a ceea ce ei luau drept „nebulna generală a conducătorilor militari”.

Textul, din lucrarea menționată, este redat într-o formă intrucitva prescurtată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

A.M.Ș.

În imagine: pe plajele Mării Nordului, triumf spectaculos dar vremelnice al naziștilor.

Divizia 1 s-a imbarcat la Halifax (port pe coasta Atlanticului și capitala Noii Scoții), la 10 decembrie 1939, cu convingerea că în primăvară va ajunge pe liniile de front din Europa de Vest. În realitate, abia la 10 iunie 1943, când a debarcat la Pachino, în Sicilia, ea a fost angajată direct în lupte, adică exact trei ani și șase luni după plecarea din Noua Scoție.

Norvegia? Dunkerque?

Divizia a fost încartiruită la Aldershot (comitatul Hampshire, Anglia) când „războiul ciudat”¹ a luat sfârșit, odată cu invadarea Norvegiei de către Germania, în aprilie 1940. Ministerul de război britanic (War Office), care tot amînase să trimită trupe în Norvegia, a decis atunci să ocupe portul Narvik și nodul de cale ferată de la Trondheim. Două batalioane canadiene, „Princess Patricia” și „Loyal Edmontons”, au fost înzestrate cu echipament de iarnă, transportate cu trenul pînă în Scoția, aliniate în fața navelor și... re-aduse la baza din Aldershot. Ce se întîmplase? Neputîndu-se hotărî nici să abandoneze complet operațiunea Norvegia și nici să riște suficiente forțe terestre și navale pentru a-i da o șansă rezonabilă de succes, War Office a trimis, în cele din urmă, numai o expediție de ostași britanici, total necorespunzătoare, care a fost curînd anihilată. Opinia publică engleză nu a putut fi potolită de faptul evident că un dezastru potențial se transformase într-o farsă umiltoare. Chamberlain a fost silit să demisioneze din postul de prim-ministru în favoarea lui Winston Churchill.

În primăvara anului 1940, care a adus cu sine căderea Belgiei și a Olandei, evacuarea miraculoasă a forțelor expediționare britanice de la Dunkerque și capitularea Franței, canadienii au fost implicați în alte două operațiuni mult mai primejdioase și utopice decît fiasco-ul din Norvegia.

În condițiile în care armata britanică zdrobită se retrăgea de pe ultimul cap de pod din Franța, iar eventualitatea distrugerii sau capturării ei, în întregime, părea să fie doar o chestiune de cîteva zile, War Office l-a chemat pe comandantul primei divizii canadiene, generalul-maior Andrew McNaughton, pentru o conferință urgentă la Londra. În Franța, englezii, despărțiți de grosul trupelor franceze și urmăriți de nemți, aveau o disperată nevoie de protecție pentru șosele și căi ferate în flancul de sud-vest, periclitat de ofensiva inamică. Lui McNaughton i s-a cerut să le vină în ajutor, alături de o brigadă britanică, aflată deja la Calais, întărită cu forțe din propria lui divizie.

Instrucțiunile au fost primite în zorii zilei de 23 mai. La prînz, prima brigadă canadiană era gata să-și părăsească tabăra pentru Dover, iar la miezul nopții, McNaughton pleca în recunoaștere la Calais și Dunkerque peste Canalul Mîneei.

Situația i s-a părut deosebit de critică și

confuză și, în timp ce primul lot al brigăzii canadiene aștepta încă pe vas, McNaughton s-a reîntors imediat în Anglia spre a se consulta din nou cu Ministerul de război. El i-a comunicat lui Sir Edmund Ironside, șeful Statului major imperial, că nu crede că puținele rezerve canadiene ar putea să amelioreze cît de cît situația. „S-ar părea — a adăugat el — după cum menționează istoria oficială a armatei canadiene — că aruncarea canadienilor în mijlocul unei mase de soldați descurajați și refugiați civili nu ar ajuta la nimic”.

Decizia a fost amînată și, reluată în discuție două zile mai tîrziu. McNaughton a cerut ca artileria brigăzii să fie imbarcată odată cu infanteria. Apoi, după ce McNaughton i-a spus ministrului de război, Anthony Eden², că obiecțiile lui „nu sînt provocate de timidi-tate ci de dorința de a obține rezultate cît mai eficiente în comparație cu efortul făcut”, subliniind însă că brigada lui „ar putea pleca, cu tunuri cu tot, chiar în noaptea aceasta, dacă primul ministru sau Cabinetul de război va decide că toți trebuie trimiși”, operațiunea a fost, a doua oară, oprită. La scurt timp, Eden a primit un apel urgent de la lordul Gort, comandantul forțelor asediate și în retragere de la Dunkerque, ca măcar una dacă nu două brigăzi canadiene să fie trimise imediat în ajutorul lui. Cererea a fost supusă Consiliului de miniștri. De data aceasta, Churchill, care fusese tot timpul pentru trimiterea canadienilor peste Canalul Mîneei, a consimțit, fără tragere de inimă, la abandonarea definitivă a proiectului.

Dinamita politică

Faptul că a fost necesară o întrunire a Consiliului de miniștri britanici, pentru a se hotărî dacă o brigadă canadiană trebuia sau nu să meargă în ajutorul forței expediționare engleze, în orele ei cele mai întunecate, apare, din perspectiva timpului, doar ca o notă de subsoal la tragediile și fanteziile mai mari din 1940. Dacă McNaughton ar fi fost un ofițer britanic și divizia lui o divizie britanică, el nu ar fi avut, cu siguranță, altă alternativă decît să accepte misiunea necondiționat și să o aducă, cu orice risc, la îndeplinire. Este aproape de neconceput că, într-o atare situație, ar fi putut discuta personal cu ministrul de război sau cu primul ministru britanic.

Și totuși, în timpul strănuului hiatus care a durat cinci zile întregi, cei implicați au avut temeuri rezonabile și legale pentru a proceda exact așa cum au procedat. Una dintre reglementările pe care mișcarea spre autonomie de după 1918 le-a introdus în relațiile dintre Anglia și dominoane a fost un act privind „Forțele armate aflate pe teritoriul altei țări, 1933”. După interpretarea canadiană a acestui acord, trupele canadiene ascultau direct de ordinele oficialităților superioare britanice numai cînd luptau „cot la cot” în afara Angliei sau cînd, aflate pe teritoriul Angliei, acest lucru era specificat în mod deosebit.

² Magazin istoric, nr. 4-8/1971.

¹ Perioadă de stagnare a operațiilor militare pe frontul terestru din vestul Europei.

La începutul celui de-al doilea război mondial, ele nu se aflau sub controlul Ministerului de război sau al unui alt for britanic. Conducerea lor superioară era răspunzătoare doar în fața guvernului Canadei. Prudenta și eficienta intervenție a lui McNaughton în strategia acțiunii de la Dunkerque și modul în care Ministerul de război s-a abținut de a-i da „ordine” directe reflectă dinamita politică ce se ascundea în spatele actului privind „Forțele aflate pe teritoriul altei țări”.

În timp ce primele nave ale bravei și pestriței flote de salvare își făceau apariția la Dunkerque pentru a salva prima forță expediționară britanică de la distrugere, Churchill, fără să-și acorde o clipă de răgaz, plănuia să trimită altă forță expediționară în Franța. De data aceasta — chiar dacă perspectivele de reușită, sau numai de supraviețuire, degenaraseră de la foarte îndoielnice la fără de speranță — nu exista nici un dubiu cu privire la voința diviziei canadiene de a se arunca în luptă.

340 000 soldați, dezorganizați și neînarmați, se retrăgeau prin Canalul Minciei lăsând în urma lor plajele Franței pîrjolite; în toată Anglia nu mai existau decât două divizii complet echipate și gata de luptă. Una dintre ele era cea canadiană, cealaltă Divizia 52 scoțiană. Churchill a propus ca amândouă să fie trimise în Franța, în speranța că apariția lor va întări armatele franceze risipite și, mai important, va preveni prăbușirea totală a guvernului francez și a moralului populației civile.

Era o încercare disperată, mult mai disperată decât operația anterioară, abandonată. Cu excepția lui McNaughton și a comandanților de brigadă din marea unitate pe care o conducea, precum și a ofițerilor superiori de la Cartierul militar canadian din Trafalgar Square, este îndoielnic ca vreunul din membrii Diviziei 1 să-și fi dat cît de cît seama că se angajau într-o misiune pe cît de curajoasă pe atît de sortită eșecului. Cele două divizii, sprijinite de rămășițele altor două ce se retrăgeau de la Dunkerque, trebuiau să se desfașoare de-a lungul a 240 km de front la baza peninsulei Bretagne. Obiectivul lor era de a întârzia aflusul spre vest a patru armate germane, un timp suficient pentru a permite francezilor, care fugeau, să se replieze, și să asigure cel puțin un loc pe unde aliații să pună piciorul în Europa Continentală.

La 2 iunie, generalul-locotenent Sir Francis Alan Brooke, de-abia reîntors de la Dunkerque împreună cu supraviețuitorii Corpului 2 armată britanică, a fost chemat la Ministerul de război, informat despre planul referitor la a doua forță expediționară britanică și numit comandantul acesteia.

Un testament inutil

Dar, deși mai tîrziu, Alan Brooke avea să devină șeful Statului major imperial și avea să poarte, aproape tot timpul conflagrației, o grea povară, întrecută doar de cea a lui Churchill, despre misiunea ce i se încredințase

el a scris: „Privind înapoi la război, acesta a fost cu siguranță unul dintre momentele mele cele mai negre. Știam poate prea bine ce urma să se petreacă în Franța. Speranțele mele în armata franceză se destrămaseră una câte una, în cursul acelor lungi luni de iarnă; rînd pe rînd, temerile mele cele mai mari privind capacitatea ei de luptă și moralul ei se îndepliniseră, iar acum nu puteam să-mi fac idei false despre inevitabilul destin care o aștepta. Să fii trimis înapoi în acest cazan de fierbere, să participi cu forțe noi la ultimele etape ale dezintegrării franceze constituia, într-adevăr, o perspectivă sumbră”.

Mai tîrziu, în cursul zilei, Anthony Eden l-a chemat pe Alan Brooke. „Era cuceritor și foarte simpatice și a terminat întrebîndu-mă dacă eram satisfăcut... Cred că l-am uimit spunîndu-i că eram departe de a fi satisfăcut. Că misiunea în care eram trimis nu avea nici o valoare din punct de vedere militar și nici o posibilitate de a realiza ceva... Am continuat afirmînd că probabil această acțiune avea o oarecare semnificație politică, dar doream ca el să știe clar că expediția pe care aveam să o întreprind nu avea nici o șansă de victorie și că era sortită, mai mult ca sigur, să se încheie cu un dezastru”.

În același timp, McNaughton, care examinase ordinele lui Alan Brooke pentru Divizia 1, nu și-a făcut, nici el, vreo iluzie. A redactat un ordin de operații care conținea aprecierea laconică: „O divizie poate să țină pînă la 80 km de front”. Apoi a dat ordin subalternilor să aducă la zi jurnalele de război și să le trimită la Londra împreună cu majoritatea celorlalte dosare din arhiva diviziei. După cum nota Charles P. Stacey¹, istoricul oficial al armatei canadiene, „Divizia 1 își făcea de fapt testamentul, deoarece avea motive serioase să-l facă”.

La 14 iunie, cea mai mare parte din Brigada 1, a lui McNaughton, sub comanda generalului de brigadă Armand Smith a început debarcarea la Brest. Mișcarea trupelor a fost dirijată de către ofițerii hărțuiți din port, printr-un labirint de șosele supraaglomerate de civilii care fugeau în sens contrar. Smith și-a încărcat cele trei batalioane de infanterie și cartierul lui general în trei trenuri și a pornit spre destinația stabilită, la vreo 320 km în interior.

Cam în același timp, Alan Brooke, comandantul șef al expediției anglo-canadiene, conferea cu generalul Maxime Weygand, în vîrstă de 73 ani, comandantul suprem al armatelor Franței, sub ordinele căruia fusese plasat. Alan Brooke petrecuse ziua precedentă parcurgînd anevoie aproape 500 km pe șosele devenite impracticabile din cauza refugiaților, a mașinilor și camioanelor abandonate, și ajunsese la concluzia că Franța nu va mai rezista decât cel mult cîteva zile. El s-a dus să-l vadă pe Weygand la 8.30 dimineața. „Mi-a părut extrem de îmbătrînit și obosit... A spus că va vorbi foarte deschis. Că armata franceză a încetat de a mai fi capabilă să ofere

¹ Magazin istoric, nr. 2/1978.

o rezistență organizată și că era fărâmițată. Că Parisul a capitulat și că el era la capătul puterilor. Mi-a comunicat apoi că la Consiliul interaliat s-a luat hotărârea de a se menține o poziție, care să străjuiască Bretagne, în fața orașului Rennes. Că, în consecință, aş putea concentra divizia canadiană în apropierea acestui loc”.

Argumentul compasului distanțier

Forțele de infanterie canadiene se îndreptau deci spre est, în direcția Rennes. Artileria fusese deja încartiruită în zona locului de întâlnire, aflat în preajma orașului.

Spre amiază, Alan Brooke și Weygand au plecat cu mașina la Cartierul general al generalului Joseph Georges, comandantul armatelor franceze de pe Frontul de nord-est. „El m-a dus la o hartă a mării de perete pe care era trasată o linie de-a curmezișul Franței, marcând ultimele rapoarte primite de pe cîmpurile de luptă”. Alan Brooke amintește că, „pe această linie, erau desenate cu cretă roșie mai multe umflături în formă de cîrnă. Am întrebat ce reprezentau acestea și mi s-a răspuns că erau penetrațiile forțelor armate germane... L-am întrebat de cîte rezerve mai dispunea; ridicîndu-și minile într-un gest de disperare mi-a răspuns: de absolut nici una, nu ne-a rămas nici un singur om sau armă”.

Alan Brooke a sugerat să se revină la problema apărării acestei pungi, atît de presată, din Bretagne, cu o divizie canadiană, încă ne-complet imbarcată din Anglia, o divizie britanică, și rămășițele celorlalte două, aflate la Dunkerque. Weygand a reafirmat planul inițial: forțele anglo-canadiene trebuiau să reziste pe o linie care trecea prin Rennes și se întindea de la capătul de vest al Canalului Minecii pînă în extremitatea nordică a golfului Biscaya. Nu exista nici un fel de apărare pe această linie. Nici șanțuri sau arme anti-tanc, nici rețele de sîrmă ghimpată, nici apărarea antiaeriană necesară pentru protejarea unor porturi destinate să funcționeze ca baze militare.

Alan Brooke a așezat un compas distanțier de buzunar pe hartă. Distanța de la o coastă la cealaltă era de 150 km. „I-am atras atenția lui Weygand asupra acestui lucru și el a spus că nu putea fi atît de mare. Am măsurat atunci din nou distanța sub ochii lui și i-am spus că pentru a apăra un front lung de 150 km am avea nevoie de cel puțin 15 divizii... Weygand a fost de acord că planul era «fantastic», iar Georges l-a calificat drept «romantic»!”.

Cu toate acestea, Weygand a insistat că planul trebuia să fie îndeplinit, iar Alan Brooke și-a dat seama că singura cale de urmat era să ia friele în propriile lui mîini. El a trimis un ofițer de legătură înapoi la Londra, pe calea aerului, și a revenit în grabă la cartierul lui general pentru a telefona la Ministere-

rul de război; în sfîrșit, după-amiază tîrziu, a obținut permisiunea de a începe retragerea.

Ordinul de întoarcere a ajuns la cele mai multe formații ale brigăzii canadiene, în timp ce se aflau pe drum în trenuri. Încă nu apăruse picior de dușman și cînd soldații Regimentului 48 scoțian, din primul tren, care ajunsesse la cca. 320 km în interiorul Franței, au primit, de la un ofițer de legătură britanic, ordinul de a face cale-ntoarsă, ei l-au luat drept un individ din coloana a cincea. După ce englezul și-a dovedit identitatea, mecanicul locomotivei, un francez, a spus că întreaga acțiune pare dubioasă și periculoasă și a refuzat să întoarcă trenul. A fost silit să o facă numai sub amenințarea armei.

Prin diferite mijloace, tot contingentul canadian s-a întors în Anglia avînd numai doi oameni lipsă. Divizia scoțiană s-a refugiat prin Cherbourg, avînd coloanele germane la numai trei mile înapoia lor. Chiar și după ce aprobarea retragerii canadienilor, Churchill se agăța cu încăpăținare de speranța că francezii vor continua să reziste atîta timp cît exista cel puțin un simbol de forță britanică luptînd alături de ei. Cînd Alan Brooke și-a exprimat opinia, în cursul unei convorbiri telefonice stabilită cu greu între Bretagne și Downing Street nr. 10, (sediu primului ministru britanic), că Divizia 52 trebuia să fie adusă și ea înapoi în Anglia, primul ministru a scos un strigăt de furie. „Mi-a spus că dorișe cu totul altceva — își amintește Alan Brooke. Am fost trimis în Franța ca să-i facem pe francezi să simtă că îi sprijinim. Am replicat că era imposibil să faci un cadavru să simtă și că armata franceză era, practic, moartă și cu siguranță incapabilă să sesizeze că se făcea ceva pentru ea.

Convorbirea noastră a durat aproximativ o jumătate de oră și, de mai multe ori, argumentele sale au fost astfel formulate încît să-mi dea de înțeles că mai considera un fricos. Aceasta m-a infuriat atît de tare încît, nu o dată, am fost cît pe-aci să-mi pierd cumpătul. Din fericire, în timp ce vorbeam cu el priveam pe fereastră la Drew și Kennedy (doi ofițeri superiori din divizia a cărei soartă era în discuție), șezînd pe o bancă în grădina sub un copac. Prezența lor acolo mi-a amintit tot timpul de elementele umane ale Diviziei 52 și de decizia nejustificată de a-i sacrifica fără rost. La sfîrșit, cînd mîi simteam epuizat, a spus: «Bine, sînt de acord cu dumneata!».

Majoritatea canadienilor s-au întors la Aldershot neavînd habar că au scăpat ca prin urechile acului și plîngîndu-se în gura mare de lipsa de hotărîre și nebunia generală a conducătorilor lor militari. Dar, în incredibilă vară a anului 1940 a apărut o amenințare tot atît de incredibilă: pentru prima oară de la Wilhelm de Normandia, Anglia ar fi putut fi invadată de o armată dușmană; și, dacă lucrul trebuia prevenit, sarcina ar fi revenit, în întregime, canadienilor, care, dintre toate forțele insulelor britanice, se apropiiau cel mai mult de modelul unei divizii de infanterie mobilă, înarmată și gata de luptă.

În românește de
Madelena BUICLIU

ARMENI ȘI ROMÂNI

DE-A LUNGUL VEACURILOR

EUGEN PANIGHIANT

Printre cei 50 argonauți care l-au însoțit pe Iason în căutarea Liniei de aur s-a aflat și Armenion. Ajuns în Colchida — miraculoasa țară de la poalele Munților Caucaz — Armenion nu s-a mai întors în patria sa, ci a rămas acolo, întemeind, pe platourile munților, statul armean.

Așa spune legenda. Tradiția istorică converge și ea spre spusele legendei. Potrivit lui Herodot și altor istorici ai antichității, armenii se înrudeau cu ramura tracă a frigienilor și înainte de a fi trecut în Asia au locuit în Europa. Folosind considerente lingvistice, savantul bulgar Vladimir Georgiev susține și el originea tracă a armenilor, arătând că frigienii și armenii ar fi locuit la răsărit de riul Axios (azi Vardar).

Mai bogate decât izvoarele scrise, dovezile arheologice arată că pe teritoriul Armeniei a înflorit din cele mai vechi timpuri o mare civilizație, ce a atins apogeul cu 12 secole înaintea erei noastre, în timpul existenței statului Urartu, când au apărut cetăți puternice: Tușpa, Arghiștinhilli, Erebuni — ultima pe locul Erevanului de azi.

După decăderea statului urartian, tribul armenilor (din cadrul acestui stat) a preluat (sec. IX î.e.n.), conducerea celorlalte triburi, asimilându-le treptat. De-a lungul existenței sale, statul armean a avut de înfruntat adversitățile unor mari puteri ale vremii, ajungând la scurtă vreme (sec. VI î.e.n.) sub dominația regatului persan. Înainte de a porni în marea sa expediție împotriva scitilor (514 î.e.n.), regele persan Darius I (521-485 î.e.n.) a reprimat, în 519 î.e.n. o revoltă armeană.

Când regatul persan a fost învins de Alexandru Macedon (336-323 î.e.n.), Armenia a trecut sub stăpânirea acestuia, cunoscând astfel momente importante ale culturii și religiei elenistice, dar suportând și o accentuată exploatare, ceea ce a făcut ca ea să fie permanent unul din punctele fierbinți ale politicii acelor vremuri. Sub regele Tigranes cel Mare (95-55 î.e.n.), Armenia a atins noi momente de înflorire. În alianță cu Mithridate VI Eupator, regele parților, Tigranes a purtat lupte împotriva unei noi primejdii pentru libertatea poporului armean — Imperiul roman. La început, aliații au obținut o seamă de succese, reușind chiar să-l doboare în luptă pe comandantul oștirii romane, Crassus, unul din triumvirii — alături de Cezar și Pompei — ai Romei. Sub noua comandă a lui Lucullus (guvernatorul Asiei și al Ciliciei) și apoi a lui Pompei însuși, Mithridate a suferit însă înfrângeri, căutând refugiu la ginerele și aliatul său, Tigranes cel Mare.

După moartea lui Tigranes, pe tronul Armeniei a urmat fiul acestuia Artavazd II, care a continuat politica predecesorului său, de opoziție față de Roma. În anul 34 î.e.n. însă, cu forțe mult superioare, Marcus Antonius a atacat Armenia. Copleșit de forța adversarului, Artavazd II s-a predat lui Antonius, obținând promisiunea că va fi cruțat, iar țara ferită de jafuri. Antonius și-a călcat însă promisiunea. Ajunsă provincie a Imperiului roman, Armenia s-a remarcat în continuare prin repetatele lupte pentru independență purtate împotriva autorităților romane, bizantine, persane, otomane, care — rind pe rind — au cotopt pământul de la poalele Munților Caucaz.

Geto-daci și armeni în antichitate

Chiar dacă între geto-daci și armeni nu vor fi existat înruderile de care pomenea Herodot, respectiv că armenii s-ar fi înrudit cu ramura tracă a frigienilor, geto-dacii fiind cum se știe ramura nordică a acestui mare neam antic, între cele două popoare au existat vechi și numeroase contacte, accentuate de faptul că într-o anumită perioadă, atât Armenia cît și o parte a Daciei, au făcut parte din aceeași alcătuire politică. Încă în sec. VI î.e.n. ambele popoare s-au aflat în dispută directă cu o mare forță politică a vremii: statul persan. La scurt timp după ce răzcoala armeană a fost înfrîntă (519 î.e.n.), Darius s-a aflat în fața geților. Două secole mai târziu, ambele popoare au avut de înfruntat ofensiva lui Alexandru cel Mare, iar peste alte două veacuri coaliția anti-romană a lui Mithridate și Tigranes coincidea cu începutul domniei lui Burebista — de asemenea campion al unei politici de opoziție față de expansiunea romanilor.

Și alte știri reflectă indirect legături între pămînturile geto-dacilor și cele ale armenilor. Așa, de pildă, inscripția de pe mormîntul guvernatorului Moesiei, Plautius Silvanus Aelianus (57-67 e.n.), descoperită în Italia la Ponto Lucano, lîngă Tibur relatea pe de o parte strămutarea forțată a unui mare număr de geți la sud de Dunăre (într-o vreme în care Imperiul roman și Dacia se pregăteau de marea înfruntare din timpul lui Decebal), menționînd, totodată, plecarea în Armenia a Legiunii a V-a Macedonica (de fapt, în Siria, la dispoziția guvernatorului roman de acolo Ummidus Quadratus, de unde a fost folosită în Armenia).

În anii — întunecați de de-sele năvăliri ale popoarelor migratoare atît Dacia cît și Armenia au gravitat în aceeași sferă de interese, așînd unele relații cu Imperiul bizantin.

A fost posibil, așadar, ca în sec. V e.n., atunci cînd Moise Chorenatsi, părintele istoriografiei armene, a dat la iveală opera sa *Geografia armeană*, aceasta să cuprindă referiri și la țara noastră, iar cîteva secole mai târziu medicul armean Vartan Vartapedul a făcut, de asemenea, referiri la valahi.

În epoca feudală

Crunta dominație străină exercitată asupra Armeniei, starea de nesiguranță în care trăia populația, a determinat un număr apreciabil de locuitori să-și caute posibilități de

Miniatură dintr-un manuscris aflat la Muzeul episcopiei armene din România

existență în alte țări, printre care și țările române. Mai cu seamă căderea orașului Ani, fosta Capitală a statului armean, sub dominația otomană — eveniment petrecut în anul 1064 — a dat un puternic impuls de emigrare. În căutarea unei noi patrii, mulți armeni s-au așezat în Cilicia, pe malul Mării Mediterane, întemeind, între 1100 și 1400, așa-numita Armenie Mică. O altă parte a armenilor s-au îndreptat spre peninsula Crimeea, așezîndu-se îndeosebi la Caffa, numită și Perla Orientului, și la Mangop.

În 1472, Caffa a fost asediată de otomani, în apărarea ei venind oastea moldoveană și munteană. Cînd Caffa a căzut sub otomani, mulți armeni au pornit spre Cetatea Albă, iar după ce și aceasta a fost cucerită de otomani (1484),

în alte orașe ale Moldovei. De fapt prezența armenilor în țările române — îndeosebi în Transilvania — era de dată mult mai veche, anterioară sec. XIII. Cum au dovedit cercetătorii Suren Kolandjian, din Erevan și orientalistul român Vlad Bănățeanu, existența în Transilvania a unor toponime — Armeni, Armeniș, Dealul Armeanului — atestă o prezență masivă a armenilor, iar faptul că în perioada 1266-1329 aceste toponime erau deja menționate în documente denotă o sedere îndelungată în acele locuri. Ea e confirmată și de alte documente, de pildă un act din 1281 care amintește de o mănăstire a armenilor (*Monasterium Armenorum*), iar la 1343 de un „Martini Episcopi Armenorum de Tolmatchy” deci (Martin, episcopul armenilor de la Tâlmăciu), (Iltgă Sibiu). O puternică colonie armeană exista în aceeași perioadă și la Brașov.

Și în Moldova prezența armenilor e de dată mai veche decît asediul Caffei. Primele dovezi documentare sînt din anul 1401, cînd Alexandru cel Bun încuviința, printr-un hrisov, instalarea episcopului Hovhanes drept păstor al armenilor din Moldova, cu reședința la Suceava. „Deci noi am dat episcopului Ohanes bisericile armenesti și pe popii lor. În întreaga noastră țară va avea putere asupra armenilor cu dreptul său episcopal”.

La 1418, tot Alexandru cel Bun — cunoscut pentru politica sa de toleranță religioasă — a îngăduit unui număr de 3000 familii de armeni să se stabilească în mai multe orașe din Moldova, printre care Suceava, Botoșani, Iași, Focșani, la Suceava luînd ființă ulterior, și două mănăstiri armenesti: Hagigadar (sec. XVI) și Zamca (sec. XVII).

Pentru ospitalitatea acordată cu atîta generozitate, armenii au căutat, la rîndul lor, să-și dovedească recunoștința în cele mai diferite chipuri. Așa, de pildă în anul 1448 armeanul Camerzan și soția lui Stana statorniceau printr-un zapis ca, după moartea lor, averea să rămînă moștenire mănăstirii Moldovița —

hotărîre sancționată atît de Bogdan II cît și de Ștefan cel Mare.

Recunoscători pentru condițiile ce li se ofereau, armenii stabiliți în țările române, au slujit în repetate rînduri țara ce îi găzduia. Relațiile ce le aveau peste hotare îi făceau deosebit de utili în activitatea diplomatică. Astfel, Mihai Viteazul a folosit abilitatea unui anume Petre Grigorovici Armeanul, originar din Liov, care a fost multă vreme omul de credință, pictorul personal și solul devotat al domnului Unirii din 1600. Trimis în diferite misiuni de către Mihai vodă (în Polonia sau în Boemia, la curtea împăratului Rudolf), el a fost cel care a anunțat împăratului habsburg răsunătoarea victorie de la Șelimbăr. După moartea lui Mihai Viteazul, Petre Grigorovici Armeanul a rămas în slujbă și pe timpul lui Radu vodă Șerban, îndeplinind misiuni asemănătoare. A murit în 1616.

Relațiile s-au intensificat și pe plan cultural, îndeosebi în cel al construcțiilor bisericești. Influențe ale arhitecturii armenii s-au manifestat încă de pe timpul lui Ștefan cel Mare. Astfel, N. Iorga sublinia că „elegantul turnuleț de pe naosul bisericii lui Ștefan cel Mare” ar avea ca sursă de inspirație construcții similare armenesti din Ani, preluate prin intermediul Căței. Armenii au fost, de asemenea, renumiți negustori și țesători de covoare, afirmîndu-se mai ales în centre transilvane precum Gherla, Dumbrăveni, Gheorghieni, Frumoasa. Un număr mare dintre ei s-au așezat și în Țara Românească, îndeosebi în orașe (București, Brăila, Pitești) sau în Dobrogea (Constanța, Tulcea). Biserica Armenească din București este o copie aproape fidelă a celebrei biserici din Ecimiazin (R.S.S. Armeană). Pe lângă ea funcționează un Muzeu al episcopiei armenii din București, ce adăpostește valoroase exponate (incunabile, cărți, documente, diferite alte obiecte) realizate de armeni de-a lungul secolelor, în diferite centre din România sau peste hotare.

MIHAIL KOGĂLNICEANU

(Urmare din p. 34)

omului”, și tot el scria, cu altă ocazie: „îmbunătățind situația materială vom îmbunătăți și morala societății noastre”. El recunoaște fără rezerve și fără șovăire importanța luptei de clasă în dezvoltarea societății omenești, în aceste concepții fiind, fără îndoială, influențat de materialismul francezi din epoca Restaurăției. Kogălniceanu formulează și anumite idei deosebit de interesante și înaintate pentru timpul său cu privire la originea societății sclavagiste: „Da, sclavia este veche, dar nu este atît de veche ca lumea. Ea a început numai atunci cînd arta producției a luat îndestulă dezvoltare spre a da omului mai mult decît îi trebuia neapărat pentru viața lui”. Se poate vedea din acest citat apropierea de o explicație materialistă a originii acestei orînduirii sociale.

Cu toate acestea, opiniile la care ne-am referit nu au schimbat orientarea general-idealistică a concepțiilor lui Kogălniceanu despre lume și nici nu au influențat în mod simțitor ideile lui privind transformarea societății. El nu a făcut nici o legătură între existența claselor și formele de proprietate și a considerat societatea ca pe o „uniune liberă și necesară a oamenilor, lucrurilor și ideilor”, uniune la baza căreia se află „morală, lege necesară a omeniilor, lege care exclude existența bunului plac”. „Legile... hotărăsc relațiile sociale și împreună cu morală ele trebuie să exprime voința societății”.

Vorbind despre națiuni, despre popoare, Kogălniceanu a inventat un cuvînt special „solia”, înțelegînd prin aceasta predestinarea, misiunea încredințată fiecăreia de providență, „solie” pe care îndeplinindu-și-o fiecare națiune contribuie la propria sa dezvoltare, la cauza progresului general uman, iar istoria, prin puțința ei de a generaliza, îi pătrunde esența.

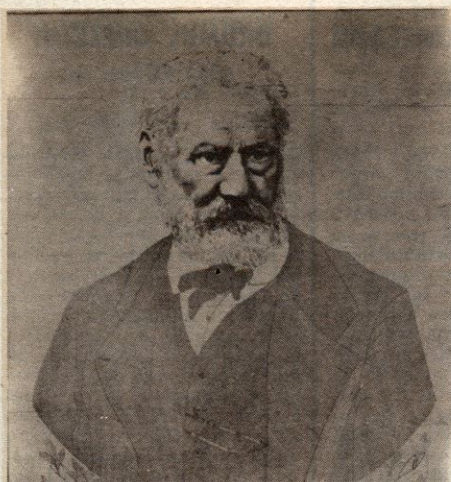
DRUMUL OREZULUI

(Urmare din p. 46)

mare merit revenea orezului, ale cărui semințe se amelioraseră și a cărui cultură benefică de pe urma a numeroase inovații. De asemenea, japonezii trecuseră de la vechile îngrășăminte — excrementele de oameni și animale — la turtele de soia sau de porumb și la sardelele uscate. Adesea îngrășămintele reprezentau 30 pînă la 50 la sută din cheltuielile de exploatare. Și, ca și cum această povară n-ar fi fost suficientă, țărani aflați în șerbie trebuiau să dea moșierului 50 pînă la 60 la sută din recolta de orez.

Tot în sec. XVII, orezul a fost responsabil pentru marile progrese demografice în India, unde se cultiva pe cursul inferior al Indusului, în valea și delta Gangelui, precum și de jur-împrejurul peninsulei. Dar același orez — mai precis lipsa lui — a purtat vina marilor foamete care au secerat în trecut zeci de milioane de vieți omenești, pe cuprinsul subcontinentului indian.

Cum arăta un an agricol al orezului în China, Indochina, Japonia și în celelalte țări, unde cultura lui atinsese un remarcabil nivel de dezvoltare? În pepiniere speciale, al căror sol era doldora de îngrășămintă, creșteau tinerele mlădițe, ieșite din semințe, în rînduri foarte strîns. În luna ianuarie, se făcea prima răsădire, mlădițele fiind așezate la 10-12 cm distanță una de cealaltă, iar în iunie se obținea prima recoltă, „cea a lunii a cincea”. Ea era transportată în mare grabă în depozite, iar terenul orezării se ara, se îngrășa și se iriga din nou, înainte de a se face cea de-a doua replantare a mlădițelor, care dădeau cea de-a doua recoltă, mai importantă, „recolta celei de-a zecea luni”, în noiembrie. Imediat după strîngerea ei, reîncepeau lucrările în vederea sădîrilor din ianuarie.

Tabloul lui Victor Hugo, folosit de N. Vlădica

Texte de pe lavaliară...

TABLOUL LUI VICTOR HUGO ȘI CEASUL LUI GH. BARIȚ

În muzeul memorial din Brașov, „Casa Mureșenilor”, se păstrează un valoros patrimoniu care cuprinde, pe lângă o colecție a *Gazetei Transilvaniei* și a *Foii pentru minte, inimă și literatură*, arhiva și biblioteca familiei, măturii ale luptelor politice ale românilor în secolul XIX și un mare număr de mobile, tablouri, sculpturi și obiecte personale. Între acestea se află și un tablou reprezentînd pe marele scriitor francez Victor Hugo (1802-1885).

La o cercetare mai atentă a tabloului se poate observa că pe haina scriitorului se află transcris foarte mărunț, aproape imperceptibil cu ochiul liber, întreg romanul *Mizerabilii*. O uimitoare concentrare de 500 000 cuvinte, în limba franceză, conținînd peste 2 500 000 litere; pe eșarfa de la baza portretului se găsește tabla de materii, ce cuprinde titlurile celor 47 capitole ale celebrei opere.

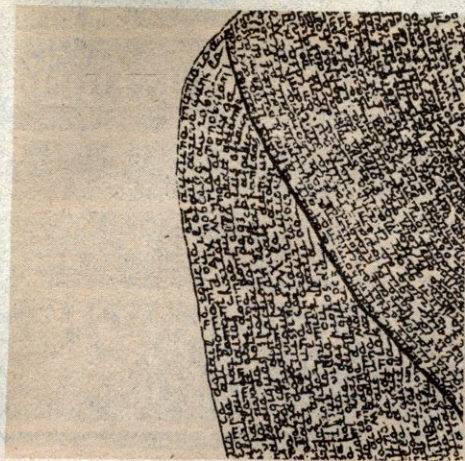
Alte mențiuni ne precizează anul în care a fost făcut tabloul, 1886, procedeul utilizat de autor în realizarea acestei scrieri miniaturale, denumit de el „psylografie”, și numele său: N. Vlădica (Macedonien). În alt loc, vedem din nou semnătura lui, manuscrisă, dar cu un amănunt semnificativ: de data aceasta, autorul n-a mai folosit ortografia franceză, ci a scris „Macedonean”, cu obiș-

nuița unui scris care trădează limba sa maternă, română.

N. Vlădica (sau mai corect Vlădica) era un român din Macedonia, originar din localitatea Crușova (Crusevo), orașel în care cei peste 7 000 români formau pe atunci marea majoritate, avînd și două școli, de băieți și fete.

Autorul acestei originale transcrieri a avut legături cu frații de pe meleagurile carpatine. Dovadă este și faptul că, în anul 1883, el a gravat pe capacul unui ceas, aparținînd lui Gheorghe Bariț, întreaga biografie a acestuia.

Gh. Barițiu, fiu al preotului Ioan și Ana mama. Născut la 12 mai 1812, în comuna Juncul-de-Jos, comitatul Cluj, în Transilvania. A studiat la gimnaziul academic din Cluj, apoi la Facultatea teologică de patru ani în Blaj. A fost profesor de fizică tot în Blaj. A întemeiat prima școală comercială, la 1836, la Brașov. La 1838 a înființat foaia politică *Gazeta Transilvaniei*. A fost membru al Comitetului național în 1848, zece luni, cît a durat războiul civil în Ungaria și Transilvania. Mai tîrziu, pe la 1863-1865, membru al Dietei la Sibiu, al Parlamentului imperial în Viena, membru al Asociațiunei literare în Transilvania, Academiei române în București. Proprietar și redactor al ziarului politic *Observatorul*, căsătorit cu Maria născută Belisariu. Are în viață cinci copii: Victoria Maria Iuga; Jero-

...și umăr

nim, secretar la banca Albina; Aurelia, văduvă
A. Vlad; Octavia, măr[itată] Stănescu; Maria
Bontescu.

Îrăiască Românismul! Omagele respectele
psilografului macedo-român-crușovean, N. Vla-
dica, București, 1883, noiembrie 17.

Capacul ceasului lui Gheorghe Bariț

Desigur, că sub semnul aceluiași
omagi, a trimis N. Vlădica și ta-
bloul lui Victor Hugo la Brașov, lui Iacob Mu-
reșianu și dr. Aurel Mureșianu care conduceau
de peste trei decenii publicațiile brașovene.
Stima și prețuirea de care se bucura marele
scriitor francez în societatea română este
atestată și de publicarea în coloanele *Gazelei
Transilvaniei* și ale *Foții pentru minte, inimă
și literatură*, ale unor fragmente din lucrările
sale. Victor Hugo era exponent al ideilor de
libertate și dreptate socială care nu puteau să
nu găsească un profund ecou în inimile unor
oameni ca Bariț și Mureșenii.

Mircea GHERMAN,
Titus N. HAȘDEU

CARTI SOSITE LA REDACTIE

Egyed Ákos · Falu, város, civilizáció

● H. Dragne, I. Iacov, N.G. Munteanu,
V. Petrișor — **MISCAREA SINDICALA DIN ROMÂNIA**. Vol. I (sub egida Institutului de studii istorice
și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; prefața
de Ion Popescu-Puțuri).

Editura politică, București, 1981, 604 pp., 20 lei;
geneza și evoluția organizațiilor sindicale până în
august 1944.

● Egyed Ákos — **FALU, VÁROS, CIVILIZÁ-
CIÓ**.

Editura Kriterion, București, 1981, 359 pp.,
25,50 lei: studii consacrate satului transilvănean
între 1848 și 1918.

● Alexandru Dala — **EROI LA 16 ANI**.
Editura Ion Creangă, București, 1981, 284 pp.,
7 lei: însemnările unui fost cercetaș, participant la
războiul din 1916-1918.

Cu prilejul celui de-al XVI-lea Congres Inter-
național de istorie a științei (București, 26 august-
3 septembrie 1981), au mai apărut:

● Mihai Florescu — **CONEXIUNILE CER-
CETĂRII ȘTIINȚIFICE**.

Editura Academiei, București, 1981, 84 pp.,
3,75 lei.

● **ISTORIA ENERGETICII ȘI ELECTRO-
TEHNICII ÎN ROMÂNIA**, Vol. I (coordonare
prof. emerit ing. Constantin Dinculescu).

Editura tehnică, București, 1981, 585 pp., 34 lei.

● I.M. Ștefan, Edmond Nicolau — **SCURTĂ
ISTORIE A CREAȚIEI ȘTIINȚIFICE ȘI TEHNICE
ROMÂNEȘTI**.

Editura Albatros, București, 1981, 288 pp.,
5,25 lei: momente semnificative și personalități
creatoare dintr-o milenară tradiție.

● Editura științifică și enciclopedică: Octav
Onicescu — **PE DRUMURILE VIETII** (536 pp.,
21,50 lei); Ilie Pirvu — **ISTORIA ȘTIINȚEI ȘI
RECONSTRUCȚIA EI CONCEPTUALĂ** (528 pp.,
28 lei); Ludwig Boltzman — **SCRIERI** (264 pp.,
12,50 lei).

● Editura medicală: Acad. Ștefan M. Milcu —
**SCURTĂ ISTORIE A ENDOCRINOLOGIEI
ROMÂNEȘTI** (52 pp., 3,25 lei); C. Arseni, A.V.
Ciurea — **ISTORICUL NEUROCHIRURGIEI RO-
MÂNEȘTI** (24 pp., 2 lei); C.I. Bercuș — **PAGINI
DIN TRECUTUL MEDICINII ROMÂNEȘTI** (340
pp., 12 lei).

● În cadrul colecției „Din istoria industriei ro-
mânești”, în Editura tehnică au apărut, în ediții
bilingve, româno-engleze: Ing. Constantin C. Gheor-
ghiu, conf. dr. ing. Florin Zăgănescu — **AVIAȚIA**
(160 pp., 7 lei); Dr. ing. Călin Mihaileanu, Ing.
Ioan V. Herescu, Ing. Paul Cartianu — **ENER-
GETICA** (176 pp., 7,50 lei); Axente Sever Banciu
— **PETROLUL** (92 pp., 4,25 lei); Ing. Anton
Constantinescu — **SAREA** (92 pp., 4,75 lei).

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Se constituie, la Barcelona, Asociația „Amicii Românelor” sub președinția ministrului României în Spania. Scopul asociației este propagarea limbii române, cunoașterea literaturii, artei, instituțiilor sociale și de binefacere și tot ce se referă la România. (1 noiembrie)

● Prefectura poliției pune în aplicare ordonanța cu privire la circulația pletonilor pe străzile mai populate ale orașului. Se experimentează „stopul” cu lămpi electrice roșii și verzi; pe lângă trotuarele Căii Victoriei, de la Bulevardul Elisabeta și Academiei până în dreptul străzilor Săcinder și Edgar Quinet, se pun lanțuri care împiedică pe pletoni să circule pe partea carosabilă a străzii. Porțiunile acestora ale străzilor sînt marcate cu plăci mici și rotunde de metal și cu ete o săgeată, tot din plăci de metal, ce indică direcția în care urmează să meargă pletonul. Treacători de felul acesta sînt în fața succursalei băncii Blank din Calea Victoriei și în fața hotelului Bulevard. (3 noiembrie)

● Librăria „Treves”, din Galleria Colonna (Roma), deschide o expoziție cu cărți românești, apărute în limba italiană. (3 noiembrie)

● Un vîntor din Mangalia a împușcat o pasăre cenușie de o răpăz frumusețe, care avea la picior un inel de aluminiu cu o inscripție care în traducere spune: Muzeul zoologic Helsingfors, Finland H. no. 102. (3 noiembrie)

Noiembrie 1931. Penultima lună dintr-un an care, pentru societatea românească de acum cinci decenii¹, ca dealtfel pentru întreaga lume capitalistă, se sfîrșea în convulsile puternice ale crizei economice.

Urmărind selectiv retrospectiva vieții bucureștene din urmă cu cincizeci de ani — așa cum apare reflectată în presa vremii —, consemnăm cîteva din principalele evenimente din capitala României din noiembrie 1931, altfel o lună destul de plătă.

Evenimentul care polarizează atenția opiniei publice, comentat cu anticipație în paginile presei, este deschiderea Parlamentului. Cabinetul Iorga-Argetoianu intră în a noua lună a unei guvernări în care căutase zadarnic soluții pentru redresarea economică și financiară a țării. Situația maselor populare, grav afectate de criză, este deosebit de grea. Zilnic au loc intruniri, manifestații, acțiuni de protest ale celor mai diverse categorii sociale, silite să suporte noi și noi sacrificii.

Pe acest fundal de încordare și nemulțumire generală, deschiderea forurilor legiuitoare (Camera și Senatul) se face într-o atmosferă lipsită de entuziasm. De la ceremonia din ziua de 15 noiembrie, după cum remarcă *Dimineața*, „au lipsit mai toți șefii partidelor de opoziție. Astfel, afară de I.G. Duca, care se afla în tren [se întorcea de la Paris], n-au luat parte nici d-nii mareșal Averescu, șeful Partidului Poporului, I. Mihalache, șeful interimar al Partidului Național-Tărănesc și dr. N. Lupu”².

Pe banca ministerială se află membrii guvernului: *Nicolae Iorga* — președintele Consiliului de Miniștri și ministru al instrucțiunii, cultelor și artelor, *C. Argetoianu* — ministru de finanțe și ad-interim la interne, dr. *I. Cantacuzino* — ministru muncii, sănătății și ocrotirilor sociale, general *C. Șt. Amza* — ministrul armatei, *C. Hamangiu* — ministrul justiției, *Gh. Ionescu-Sisești* — ministrul agriculturii și domeniilor, *V. Vălcovici* — ministrul lucrărilor publice și comunicațiilor, *D. I. Ghica* — ministrul afacerilor străine, general *I. Rădescu* — ministru de stat, *N. Vasilescu-Carpen* — ministrul industriei și comerțului, *Valeriu Pop* — ministru de stat.

Mesajul regal, citit de primul ministru (regele nu putuse participa la solemnitate, fiind reținut la pat de o răceală), nu stîrnește un interes deosebit. Dimpotrivă. După cum remarcă *Universul* din 18 noiembrie, mesajul regal „a atins recordul lungimii. De obicei, acest document este scurt, clar, sobru și cuprinzător.

¹ Magazin istoric, nr. 7-10/1981.

² Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele din zărele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Imagine din
„Valea Pflingerli”,
prima
dintr-un
amplu
reportaj
apărut
în Ilustrațiunea
română

Un „verdier” solemn
și un inspector
de poliție
saver
lângă primul
stop din
București

De astă dată mesajul regal este lung, greoi, confuz și chiar bogat în contra-sensuri și în formule și expresii nu tocmai potrivite.

Această frazeologie steapă și cu accent declamator ar fi putut să lipească. În mesajul tronului, cetățenii trebuie să găsească liniștea de care au nevoie.”

Se așteaptă de la guvern soluții pentru ieșirea din criză și redresarea situației țării, dar nu se propun decât noi legi, vizînd reduceri substanțiale din salariile maselor muncitoare. Situația guvernului, aflat la mijlocul existenței sale, este prezentată de Nicolae Iorga în fața majorității parlamentare. Dincolo de metafore și comparații, răzbate amărăciunea istoricului pus să judece acțiunea politicianului: „Nu pretind că, împreună cu tovarășii mei, conducem o formidabilă corabie care să fie în stare să fărîme în drum ghețarii, ghețarii aceștia cari rătăcesc pe mare pentru toate corăbiile, nu numai pentru corabia noastră, care nu este cea mai mare, eu pretind atît: în Țara Românească a fost un naufragiu; lumea s-a prins de o scindură care pluteste; a o smulge de sub țara aceasta, care se sprijină pe dînsa, înseamnă a îneca ultimele puteri și ultimele speranțe ale ei”.

Ziarele publică tot mai multe voci din rîndurile masei mari de cititori, care își exprimă nemulțumirea și îngrijorarea pentru noile curbe de sacrificii preconizate de guvernări. Pline de amărăciune sînt, astfel, rîndurile semnate de profesorul Sandu Naneș, în ziarul *Dimineața*, din 14 noiembrie: „Leafă de mizerie a funcționarului, a profesorului, a magistratului, a militarului, venitul aproape inexistent al comerciantului, al industrișului, al agricultorului nu ajunge azi nici pentru strictul necesar vieții, al unei vieți trudite. Un dezecilibru amar există azi între cele trebuincioase și costul lor. Sărăcia, birurile și datoriile sufocă pe cei mai mulți dintre noi. Și încă se proiectează biruri noi și curbe noi de sacrificiu. Vom fi sacrificați!”.

Nu lipsesc nici episoade caragialești de tipul celui relatat de *Dimineața*, din 22 noiembrie: „În ședința Senatului s-a produs un mic incident. Într-o ședință precedentă s-a declarat balotaj între senatorii Seltea și Frățici, pentru locul de delegat al Senatului în Consiliul de administrație al Casei de depuneri. Ieri s-a repetat votul.

La despuiere însă, d. președinte Sadoveanu a făcut o constatare interesantă: deși nu erau prezenți decât 100 senatori, s-au găsit în urnă 185 voturi. *Desigur am asistat la o mică farsă* — a spus supărat Sadoveanu, declarînd nul votul și implorînd adunarea să nu se mai repele asemenea întîmplări.

Cronică mărunță

● Profesor Adolf Heltmann, un cărturar sas cu dragoste pentru cultura românească termină un interesant studiu asupra poeziei lui Tudor Arghezi. Considerațiile profesorului vor apare în revista sașilor transilvăneni, din Brașov, Klingsor. (4 noiembrie)

● Muzeul Toma Stelian, de la șosea, organizează o expoziție de desene franceze din sec. XIX și XX, cu concursul muzeelor Louvre și Luxemburg din Paris, al citorva artiști francezi contemporani și al colecționarilor români. (4 noiembrie)

● Ziarul elvețian Schweizer Bodensee Zeitung publică un articol elogios despre Țara vinului, România, în care se afirmă că o mare parte din șampania franțuzească e făcută din vinuri românești. În pivnițele de la Reims zac recolte întregi din România. (Adevărul, 5 noiembrie)

● Ziarul Pravda, din Belgrad, publică un interviu al corespondentului său din Paris cu Elena Văcărescu. (5 noiembrie)

● Printre cei care ne-au vizitat țara în luna noiembrie, se numără și scriitorul francez Georges Duhamel, care a ținut două conferințe despre Secretele scriitorului și Certuri și confidențe literare. Referindu-se la România, G. Duhamel declară: „Socotesc

noiembrie
1931

Georges Duhamel
(stînga) împreună
cu Liviu Rebreanu

Cronică mărunță

Bucureștii drept un oraș mare. Nu prin monumentalitatea clădirilor, ci prin numărul cel mare de cititori pe care-i are. La Paris mi s-a spus, și cel în măsură mi-au confirmat, că la București se citește mult și numai ceea ce se merită să fie citit. Aceasta pune Bucureștii în rîndul orașelor cu adevărat mari". (Universul, 6 noiembrie)

● Are loc la Bruxelles primul concert al Filarmonicii române, dirijată de maestrul George Georgescu, fiind îndelung ovationat de public. (9 noiembrie)

● Deși este luna noiembrie, termometrul s-a ridicat la București, la plus 22 grade Celsius. Aceasta se datorește anticlonului stabilit pe Marea Adriatică, care a permis intervenția energică a vîntului de sud-vest. Temperatura e în creștere în Iugoslavia și România. (11 noiembrie)

● Azi, [11 noiembrie] s-au împlinit 13 ani de cînd, în vagonul din care mareșalul Joseph Joffre a condus operațiile militare ale Aliaților, s-a semnat armistițiul din 1918. Ora 11 e o oră simbolică și de mișcătoare evocare. În Capitală a fost comemorată cu mare solemnitate. Activitatea s-a întrerupt; circulația pe străzile Capitalei s-a oprit; trecătorii au salutat, decoperindu-se, clipa amintitoare a aforilor jertfice care au luat sfîrșit în ziua de 11 noiembrie 1918. (12 noiembrie)

Virgil Potîrcă, intervenind în discuție, a cerut ca pentru prestigiul Senatului acest capitol să nu figureze în *Monitorul Oficial*, ceea ce s-a admis".

Cu atît mai îndreptățită grija de-a apăra „prestigiul Senatului” cu cît, în aceeași lună, noiembrie 1931, parlamentarii sârbo-bătorești împlinirea a 100 ani de la întrunirea celei dintîi Adunări muntene. Amintind acest jubileu, Tudor Teodorescu-Braniște relevă în *Adevărul* din 29 noiembrie: „Cred că nici un parlament din nici o țară nu a izbutit să-și facă într-o singură sută de ani o istorie atît de minunată, nu a reușit să-și justifice, într-un chip atît de strălucit, existența”.

A dîncirea crizei economice, spolierea maselor largi populare, frămîntările și contrastele izbitor de mari dintre cele mai variate straturi ale societății fac pe tot mai mulți politicieni, oameni de cultură, scriitori, artiști să se gîndească la perspectiva unei schimbări radicale în înseși structurile societății.

Cum stă capitalismul? se întreabă B. Brănișteanu în *Adevărul*, din 6 noiembrie, revînd: „Criza durează de ani de zile. Ea a mers mereu crescînd și a cuprins tot mai multe țări. Ea nu mai cruță azi pe nimeni. Ordinea capitalistă nu se mai poate menține decît prin măsuri care sînt contrazicerea cea mai drastică a principiilor ei fundamentale”.

Sentimente de neîncredere în capitalism, precum și necesitatea unei profunde schimbări a ordinii sociale sînt exprimate și de marcante personalități ale vieții artistice în paginile ziarului *Lupta*.

George Enescu: „Trăim vremuri extraordinare, de prefacere. Fără a ne gîndi la finalități extremiste, trebuie să ne așteptăm la o nouă bază a organizației sociale. Se prăbușesc treptat instituții, se distrug credințe, se înlătură edificii. Poate că omenirea se îndreaptă spre o colectivitate economică, poate că va realiza comunitatea socială”.

Sculptorul Fr. Storch: „Credința mea este că sîntem în preajma unor mari schimbări în viața socială a popoarelor civilizate. Sîntem în fața unui comunism care va porni încet, dar fără zăgazuri”.

Sculptorul Oscar Han: „Criza economică zburcînd deopotrivă toate popoarele în alcătuirea lor burgheză și cred că tot ea va forma o nouă dogmă de viață, va corecta burghezismul ajuns, se pare, la o finalitate și poate va arăta omenirii puterea de penetrație a comunismului”.

Liviu Rebreanu: „Socot că stările trecute, pornite în ultima decadă într-un iureș general, nu vor mai putea fi aduse la forma lor de altădată. Ne îndreptăm, poate, spre o nouă formă a lumii”.

Aflat în adîncă ilegalitate, Partidul Comunist Român își face simțită prezența și cu prilejul aniversării celor 14 ani ai statului sovietic. În pofida severelor măsuri luate de autorități pentru preîntîmpinarea manifestărilor cu prilejul „zilei roșii” (7 noiembrie), cum scrie *Universul*, din 9 noiembrie, în Capitală și în țară sînt arborate drapele roșii, sînt răspîndite manifeste și afișe prin care comuniștii români, masele muncitoare salută revoluția socialistă, își exprimă solidaritatea cu oamenii sovietici, angajați în procesul de edificare a noii societăți.

Alte mărturii privind lupta dirză, eroică, desfășurată cu consecvență de militanții comuniști pentru drepturi și libertăți sociale, împotriva exploatații, sînt inserate în presa lunii noiembrie de acum cinci decenii. Sînt relatări care evidențiază prezența vie, revoluționară a Partidului Comunist Român în rîndurile celor mai largi categorii și straturi sociale: muncitori, ostași, tineri, intelectuali etc.

În șirul măsurilor respresive luate de autorități împotriva militanților comuniști, se află și suprimarea publicațiilor legale editate de P.C.R. Astfel, *Universul*, din 12 noiembrie informează despre confiscarea revistei *Spre stînga*, care apărea la Brașov, sub direcția publicistului antifascist Ilie Cristea. În paginile publicației apăreau articole de teorie economică, studii sociologice și politice. În articolul-program, *Rostul nostru*, se sublinia că „falimentul societății burgheze nu se mai poate ascunde. În curînd, coaja slăbită de numeroase crăpături va îngădui revărsarea lavei cotorpitore”. Revista publică, de asemenea, articole de popularizare a cunoștințelor despre U.R.S.S., printre care *Un document despre Uniunea Sovietică, Planul de cinci ani sovietic*.

O altă publicație militantă, confiscată de autorități, este *Dolgozók Naplója* (Calendarul muncitorilor), tipărită la Timișoara. Calendarul, scrie *Universul*, din 27 noiembrie, „conține peste 140 pagini cu articole, nuvele, poezii, statistici, maxime, caricaturi etc., prin care se preamărește comunismul”. Dintre articolele din paginile calendarului menționăm: *P.C.R. a împlinit zece ani*, *Blocul Muncitoresc-Tărănesc*, *Marx, Engels și Lenin despre Comuna din Paris*, *Despre problema națională*, *Urmările crizei capitaliste în România*.

Noiembrie 1931 înregistrează noi manifestări ale interesului și prețuirii de care se bucură România în arena internațională.

Un eveniment ilustrînd deosebitul prestigiu al culturii și civilizației românești în lumea științifică europeană îl constituie vizita efectuată în Franța, între 2 și 10 noiembrie, de Nicolae

Cronică mărunță

● Revista umoristică *Veselia*, înființată de Luig! Cazzavillan, împlinește 40 ani de la apariție. Cu această ocazie, va apare un număr festiv de 32 pagini, cuprinzînd o mică antologie cu pagini din înaltașii umorului românesc: I.L. Caragiale, Marlon, dr. Urechilă, Anton Pan, B.P. Hasdeu, Ion Creangă, V. Alecsandri, George Ranetti, A. Mirea, Anton Bacalbașa etc. (14 noiembrie)

● Pictorul [Dimitrie] Belisarie donează sindicatului artelor frumose, proprietatea sa din comuna Domnești, județul Muscel, casa părintească cu grădina și curte mare cu pomi fructiferi, spre a servi de cămin pentru odihna artiștilor pictori și sculptori, cît și a familiilor lor. (15 noiembrie)

● Ministerul Instrucțiunii, în urma apelului făcut de Asociația română pentru propaganda aviației, în scopul de a se strînge fonduri pentru întreținerea flotei noastre aeriene, aprobă ca direcțiile de școli primare să apeleze la contribuția benevolă a copiilor de a cumpăra timbre în valoare de cîte 1 leu, emise de asociație. Din fondul ce se va strînge, pe această cale, asociația va cumpăra un aeroplan care va purta numele de Aeroplanul copiilor. (16 noiembrie)

noiembrie
1931

Curcani
pentru cel
ce profită
de pe urma
crizei
economice...

Cronică mărunță

● Din Berlin ni se comunică știrea că dl. profesor D. Gusti, decanul Facultății de filozofie și litere din București, este invitat să țină în cursul iernii acestela o serie de conferințe la universitățile din Berlin, Leipzig, Hamburg, Heidelberg. (20 noiembrie)

● În paginile ziarului *Adevărul* găsim următoarea definiție a Constituției: carte pe care oamenii politici o citesc numai cînd sînt în opoziție... (22 noiembrie)

● În holul Academiei de muzică și artă dramatică din Iași se ridică un bust maestrului George Enescu. Mircea Bîrsan, rectorul Academiei, propune ca instituția să poarte, în viitor, numele lui Enescu. Propunerea este aprobată. (22 noiembrie)

● Ieri [23 noiembrie] la ora 11 dimineața a avut loc solemnitatea inaugurării muzeului municipalului București, din Calea Victoriei. (24 noiembrie)

● S. Rivaisi continuă seria traducerilor în franceză din literatura română. După *Năpasta* lui Caragiale, publicată nu de mult de revista franceză *Nouvel Age*, se anunță acum apropiata apariție — în aceeași revistă — a unui fragment din *Amintirile* lui Ion Creangă, precum și a

Iorga. Cu acest prilej, ilustrul istoric român ține un ciclu de conferințe la Sorbona, referitoare la trecutul istoric al Veneției. Iată cum își începe o relatare corespondentul *Adevărului* la Paris: „D. Iorga a avut totdeauna public la prelegerile sale. Niciodată însă ca acum. Cu mult înainte de deschiderea sălii se formase o coadă care se întindea departe în hall-ul Sorbonei. O masă compactă se înghesuia să intre.

De ce au venit așa de mulți? Ca să se instruiască asupra Veneției antice? Sau ca să vadă un prim-ministru profesind?”

Cu prilejul acestei vizite, N. Iorga are întâlniri cu președintele Republicii, Paul Doumer, cu primul ministru, Pierre Laval, cu alte personalități politice, precum și cu reprezentanți de seamă ai vieții intelectuale: Ch. Diehl, J. Carcopino, St. Aulnaire și alții.

La 7 noiembrie, la Sorbona, în prezența președintelui Republicii franceze, lui Nicolae Iorga i se înmînează diploma de „Doctor honoris causa” al Universității din Paris. În discursul rostit cu acest prilej, decanul Facultății de litere, Delacroix, elogiază personalitatea marelui istoric român: „Universitatea din Paris este mîndră să numere de azi înainte printre membrii săi pe acest eminent istoric, acest mare suflet sincer și generos, acest amic al nostru de totdeauna.

În mod incontestabil, trăsăturile caracteristice ale d. profesor Iorga sînt amplexarea spiritului său și universalitatea cunoștințelor sale.”

La 15 noiembrie, ilustrului savant i se acordă și titlul de „Doctor honoris causa” al Universității din Roma.

În aceeași lună, noiembrie 1931, consemnăm și un moment important în istoria relațiilor româno-americane: inaugurarea legăturii telefonice între București și Statele Unite ale Americii. Ceremonia are loc la 10 noiembrie, în prezența ministrului român de externe, D. Ghica, și a ministrului S.U.A. la București, Charles Wilson. În mesajul său, D. Ghica subliniază importanța și semnificația evenimentului: „Această linie telefonică constituie o legătură nouă între țările noastre, o legătură materială adăugată tuturor legăturilor care existau înainte. Sînt conștienți că relațiunile între țările noastre vor fi întotdeauna astfel încît această nouă linie va purta întotdeauna numai cuvinte de prietenie și pace.”

De la Washington, răspunde Henry L. Stimson, secretarul Departamentului de stat al S.U.A.: „Mi-a făcut o mare plăcere să ascult amabilele dv. cuvinte de salut, venite din atît de îndepărtatul București, apropiat pentru prima dată de Statele Unite prin strălucitele progrese în domeniul radio-telegrafiei. Sper în mod sincer că această conversațiune a noastră de azi va însemna o nouă eră de colaborare rodnică și mereu cres-

... și jandarmi
pentru
țomerii
care îndrăznesc
să demonstreze

cîndă între cele două popoare și că contactul strîns pe care acest nou mijloc de comunicație este pe cale a-l stabili între oamenii de stat ai lumii va promova ideea păcii și va contribui la bunăstarea tuturor națiunilor".

Tot în noiembrie 1931, este dată circuitului public și legătura telefonică cu Italia. „Prin această nouă extindere, scrie *Dimineața* din 27 noiembrie, România se află în relațiuni telefonice cu întreaga Europă”.

Din cronica lunii noiembrie 1931 mai consemnăm și omagiul adus memoriei marelui luptător patriot de la 1848, Avram Iancu, prin punerea unei plăci funerare pe mormîntul său de la Țebea, cu următoarea inscripție: „Craiului Munților, națiunea română, întregită între hotarele ei firești și unită în spiritul libertății. 1848-1918”.

Despre înaintașii românilor, despre cei care la cumpăna veacurilor XIII-XIV puneau temelile statelor feudale românești de sine stătătoare, vorbește și o importantă descoperire arheologică din vechea capitală a Basarabilor, Curtea de Argeș: mormîntul unuia din primii voievozi ai Țării Românești, probabil Vladislav-Vlaicu pe care tradiția istorică îl asociază cu legenda-rul Negru Vodă¹. Deosebita frumusețe și bogăție a tezaurului aflat în mormîntul princiar constituie o strălucită mărturie a gradului înalt de civilizație și cultură de la curțile celor dintîi voievozi români. Iată cum descrie *Universul*, din 28 noiembrie, mormîntul: „După ce lespezea grea, care acoperă locul de odihnă al domnitorului, este împinsă printr-un sistem special și pătura neagră, care ascunde încă sicriul, este dată la o parte, într-un sicriu de piatră, acoperit cu sticlă pentru a permite libera vedere, apare un schelet complet, căruia nu-i lipsește nici o falangă, nici cel puțin un dinte din cele două șiraguri albe ca niște mărgăritare. Fruntea îi este împodobită cu o coroană de aur masiv și înfrumusețată cu boabe de mărgăritar și, probabil, prin faptul că sicriul a fost din piatră și închis tot în piatră, se mai observă și azi tunica de mătase, închisă în butoni de aur, cu stema Basarabilor. De-a lungul părților interioare ale mîncilor sînt alți butoni de aur, în număr de 40. Podoabele le completează o cruce mare din boabe de mărgăritar, așezată pe mîini, și un cordon de mătase, cu ciucuri roșii, care îi încinge mijlocul, închizîndu-se cu o paftă de aur în greutate de 300 grame, reprezentînd un castel medieval”.

Menționăm că astăzi, aceste minunate podoabe, descoperite în urmă cu jumătate de veac, sînt expuse în Tezaurul Muzeului de istorie națională.

¹ *Magazin istoric*, nr. 1/1978.

Cronică mărunță

unul număr de poezii populare românești. (25 noiembrie)

● În cercurile guvernamentale, relatează *ziarul Universul*, se afirmă că săptămîna aceasta se va face o remaniere prin intrarea în minister a d-lor dr. Lupu și Octavian Goga. Fruntașul ardelean, întrebat despre perspectiva de a intra în guvernul Iorga-Argetoianu, răspunde: „Dacă e vorba de inec, mă inec în Ocean, nu în lîghean”. La aceeași întrebare, d.dr. Lupu, parafrazănd cuvintele d-lui Goga, răspunde: „Dacă e vorba de inec, fie că te ineci în lîghean ori în Ocean, tot inecat ești”. (25 noiembrie)

● Se împlinesc 40 ani de cînd sportul ciclist s-a manifestat pentru prima oară, la noi în țară. În 1891, clubul velocipedistilor a disputat prima probă ciclistă pe distanță de 5 km. Alergarea s-a ținut pe Șoseaua Mogoșoaia și învingătorul primei curse cicliste de la noi a fost Dumitru Dumitrescu. Timp de cinci ani, el a cîștigat toate disputele, pînă la cînd a cîștigat titlul de campion. Jubileul de 40 ani al sportului ciclist din România corespunde cu o aniversare: Dumitru Dumitrescu împlinește 70 ani. (26 noiembrie)

● Cercul cultural muncitoresc „Gh. Coșbuc” ține a 14-a sesiune în localul cantinei muncitorești din Spitalul Independenței, 5. (27 noiembrie)

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioan LĂCUSTĂ, Ioana URSU
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

—Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 1-702, București.
—Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mîna, adesea cu creionul și foarte necitet, că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

—Unii cititori ne pun—in aceeași scrisoare—zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare an încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

MONUMENT PENTRU CEI ȘAPTE

Prof. THOMAS BREIER, din Timișoara: În memoria celor șapte luptători antifasciști, asasinați în septembrie 1944 la Jimbolia de naziști (nr. 11/1975). În această localitate a fost ridicat un monument comemorativ, a cărui fotografie v-o trimitem spre publicare (Imaginea de mai sus).

Numele celor șapte luptători antifasciști sînt înscrise de următoarea inscripție, în limbile română și germană: Slavă eroilor clasei muncitoare, asasinați mîșeleste de naziști în ziua de 15 septembrie 1944, care prin lupta lor neînfrîcată împotriva fascismului au contribuit la deschiderea drumului spre libertate și socialism.

RESTAURARE

Tot despre un monument comemorativ ne scrie frazerul VASILE NEAGU, din satul Rîul Alb, jud. Dimbovița, respectiv despre cel din această așezare dimbovițeană, ridicat în memoria celor care au luptat,

pe fronturile primului război mondial, pentru libertatea și neamul țării.

Monumentul a fost restaurat prin grija și cu contribuția localnicilor.

EROU VETERAN

Prof. VASILE ANDRITOIU, din Tirgu Jiu, ne trimite o evocare a unui erou veteran, Gheorghe Lărgău-Braia (1856-1916), din satul Larga, jud. Gorj. În Războiul de Independență, acesta a participat la bătăliile de la Plevna, ca ostaș în Regimentul 2 dorobanți. În octombrie 1916, în timpul luptelor de pe deffleul Bumbești, veteranul s-a alăturat voluntar ostașilor din Batalionul 3 din Regimentul 58 infanterie. A căzut în luptă, la 25 octombrie 1916.

ANUL LUMII, INDICION, CRUGUL SOARELUI, CRUGUL LUNII

GABRIEL VASILESCU, din Birlad, ne sollicită explicații despre indiction, termen întâlnit în articolul Creatorul erei moderne — Dionisie cel Mic (nr. 2/1980).

Din cele mai vechi timpuri, omenirea a folosit—in afară de periodizarea generalizată pe glob: zi, săptămînă, lună, an—diferite perioade cronologice, după împlinirea cărora șirul anilor se repeta. Cele mai des întâlnite perioade cronologice sînt anul lumii, indictionul, crugul soarelui, crugul lunii.

Anul lumii, conceput de babilonienți, amintit și anul cel mare cuprinde o perioadă de 17 000 000 ani, după a căror împlinire (socoteau vechii locuitorii ai Mesopotamiei) planetele ar ajunge în linie dreaptă.

Indictionul, a fost întrebuitat în Egipt și marcează o perioadă de 15 ani. Introdus în Roma pe timpul împăratului Hadrian (117-138), a fost admis ca element de datare pe vremea lui Diocetian (284-305). Împăratul Justinian (527-547) a impus prin lege (Novela 47) indicarea indictionului, care-și avea începutul, ca și anul bisericesc, la 1 septembrie.

Crugul soarelui (Cyclos solaris) este o perioadă de 28 ani după a cărei împlinire zilele săptămînii cad iarăși pe aceleași date ale lunii.

Crugul lunii (Cyclos lunaris) este o perioadă de 19 ani solari, după a cărei împlinire fazele lunare (lună nouă, lună plină ș.a.m.d.) revin la aceleași date ale lunilor.

DONAȚIE

IOAN BANCUI, din Simeria, pensionar C.F.R., ne mărturisește: Sînt un foarte vechi abonat și cititor al revistei, a cărei colecție am donat-o Bibliotecii sindicatului C.F.R. Simeria, pentru ca să poată s-o citească și personalul iubitor de istorie.

Un gest pentru care vă transmitem felicitările noastre.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

1878-1928

ION ENE, din București, ne trimite fotografia de mai sus, reprezentând medalia bătută în 1928 de Societatea numismatică română, cu prilejul semicentenarului reînălțării Dobrogei — străvechi pământ românesc — la patria mamă. În centru sînt reprezentați Traian și Mircea cel Bătrîn, iar în fundal se disting cîteva monumente dobrogenice reprezentative: trofeul de la Adamclisi, podul de la Cernavodă, grupul statuar închinat Independenței de la Tulcea.

TATĂ SAU FIU?

În articolul **Giurgiu** — cea mai puternică cetate de pe Dunăre (nr. 7/1981) am întîlnit o contradicție — ne scrie **CONSTANTIN SILISTRĂREANU**, din București. La p. 33, se menționează că Mircea cel Bătrîn a fost fiul lui Vlad Dracul, iar la p. 34 se arată că același voievod a fost tatăl lui Vlad. Rog să se facă cuvenitele rectificări.

Nu putem face nici o rectificare, pentru că nu este nici o contradicție. Vlad Dracul, domn al Țării Românești între 1430-1442 și 1443-1447 a fost fiul lui Mircea cel Bătrîn (cum se afirmă la p. 34) și a avut un fiu, tot Mircea — dar nu cel Bătrîn cum crede corespondentul nostru — care a participat la luptele pentru eliberarea țărilor Giurgiu. Era, dealtfel, un fapt obișnuit în evul mediu (obiicei se mai păstrează și azi în unele familii) ca primii născuți să poarte numele bunicului lor, sugerînd, și în acest fel, respectarea tradițiilor strămoșești.

PE SCURT

I.M. BARBU, din com. Vernestii, sat Nișcov, jud. Buzău ne semnaleză descoperirea a cîtorva piese arheologice, pe firul văii Nișcovei, la 2 km distanță de dăva de la Chirliomănești și la 5 km de Pietroasele.

TĂNASE BUJDUVEANU, din Constanța: Mulțumim pentru ilustrate, precum și pentru frumoasele urări transmise.

R. GIVULESCU, din Cluj-Napoca: În nr. 1/1979 am publicat cîteva completări și precizări referitoare la biografia dr. C. Davilla.

GH. FODOREANU, din Cluj-Napoca, veteran din primul război mondial, fost voluntar în Legiunea română din Italia: Mulțumim pentru frumoasele gânduri exprimate.

ION V. BOROANĂ din com. Drăgănești, jud. Teleorman, ne trimite o evocare a unui invățător teleormănean, Anion R. Popescu (1898-1935), autor de manuale preocupat de schimbarea înspre bine a vieții consătenilor săi.

GHEORGHE ARGYDAN, din Anina: Mulțumim pentru hărțile din primul război mondial.

Prof. NICOLAE BULGĂRESCU, Școala generală din com. Făget, jud. Timiș: Mulțumim pentru fotografiile trimise.

PATRU ELEVİ

ANGELA CIUC, VALERICA TELEA, MARIAN LUCA și CONSTANTIN BRELUCĂ, toți elevi din Cluj-Napoca: Vă mulțumim pentru cuvintele de apreciere adresate concursului Magazin istoric, ediția 1981, și vă felicităm pentru pastunele voastre pentru istorie. Dar în scrisorile voastre ați uitat un „amănunt” esențial: să ne indicați adresele la care vreți să primiți răspunsurile la întrebările pe care ni le-ați pus și care sînt interesante, cel puțin unele dintre ele.

DOCUMENTARE

Din corespondența sosită la redacție în ultimul timp am reținut — pentru o eventuală folosire ulterioară — documentele (fotografii, facsimile, diverse acte) trimise de următorii cititori:

DUMITRU IENCHI, din Lugoj: trei fotografii din perioada interbelică.

GHEORGHE TUTUIANU, din Moinești, jud. Bacău: însemnări din primul război mondial ale bunicului său, Iosub Iosifescu (1889-1936).

ȘERBAN RADU PAULESCU, din București: cîteva numere din revista *Timea*/1931.

GRATIAN C. MĂRCUȘ, din Zalău: o hartă turistică-istorică a jud. Sălaj.

Reamintim, totodată, că nu restituim manuscrisele și documentele trimise, corespondenții noștri urmind să ne trimită fie copii, fie originale care nu le mai sînt necesare.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

MIRCEA BILT, str. G. Coșbuc, nr. 3/6, Baia Mare, solicită: nr. 9/1980.

JÓSEF PILNER, Alcea Trandafirilor, nr. 4, bl. A4, sc. A, ap. 7, Tirgoviște, solicită: nr. 1-5, 8/1967; 1, 3, 5-8, 11/1968; 1/1981; oferă: nr. 7/1975; 1, 3, 4, 6, 8/1976; 6/1977; 7, 9, 10, 12/1980.

M. ANGELESCU, B-dul Brîncoveanu, nr. 130, bl. 34, sc. II, ap. 50, București, solicită: nr. 9/1980; 2/1981.

GHEORGHE CĂLIN, str. Logofătul Luca Stroeil, nr. 21, București, solicită: nr. 9/1972; 2/1976; 2/1979; 6/1980; oferă: nr. 3/1967; 5, 7, 10/1974; 1/1975; colecția 1971-1980.

DUMITRU C. ALMĂJAN, com. Peretu, jud. Teleorman, solicită: nr. 1-6/1967; oferă: nr. 7/1976; 1/1977; 11/1978.

GHEORGHE DOROS, Sptaiul Independenței, nr. 56, București, solicită: nr. 1, 7, 8, 11/1979; oferă: nr. 3, 6/1980; 1/1981.

ALEX. UNTARU, com. Brătești, jud. Prahova, oferă: colecția 1979-1981.

IONEL PANAIT, B-dul 23 August, nr. 56, Buzău, oferă: colecția 1967-1979.

SIEGRIED HAUSER, str. Sergent Nițu Vasile, nr. 28, bl. 36, sc. I, ap. 10, București, oferă: nr. 1-9/1967; 1-4, 6-11/1968; colecția 1969-1974.

CONSTANTIN DEMETRIADE, str. 1 Decembrie 1918, bl. B4, sc. C, ap. 7, Pitești, oferă colecția completă.

ION HINDOREAN, intr. Iuliu Valaori, nr. 8, București, solicită: nr. 4-6/1980; oferă: nr. 2, 4/1975; 7, 10, 12/1976; 8/1977; 2, 4, 5/1978; 7/1979; 7 1980

TAION de participare la concursul magazin istoric edita al-a 2

CONTENTS (Romanian History) I. CEAUȘESCU Thousand-year Permanences of the Romanian People (II) ● M. ANINEANU Alecsandri's Diplomatic Correspondence (1859-1862) ● T. NÄGLER Saxon Chroniclers and Illuminists on Michael the Brave ● 1895. The III-rd Congress of the RWSDP ● S. CUTIȘTEANU 1941. Sacrifice of Five Communists ● N. MINEI, C. POPIȘTEANU Guests of the Mexican and Swedish Historians ● L. EȘANU August 1940. A Cancelled Commemoration ● V.N. VINOGRADOV M. Kogălniceanu as a Historian ● Gr. GAFENCU Political Diary (1929) ● M.D. VLAD Constantin Mavrocordat ● E. PANIGHIANT Romanians and Armenians in the Middle Ages ● In Bucharest, 50 Years Ago (V)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. CEAUȘESCU Permanences millénaires du peuple roumain (II) ● M. ANINEANU Correspondance diplomatique: Alecsandri (1859-1862) ● T. NÄGLER Chroniqueurs et illuministes saxons sur Michel le Brave ● 1895. Le III-e Congrès du PSDR ● S. CUTIȘTEANU 1941. Le Sacrifice des cinq communistes ● N. MINEI, C. POPIȘTEANU Hôtes des historiens mexicains et suédois ● L. EȘANU Août 1940. Commémoration annulée ● V.N. VINOGRADOV M. Kogălniceanu — historien ● Gr. GAFENCU Journal politique (1929) ● M.D. VLAD Constantin Mavrocordat ● E. PANIGHIANT Roumains et Arméniens au Moyen Âge ● À Bucarest, il y a 50 ans (V)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) I. ЧАУШЕСКУ Тысячелетнее постоянство румынского народа: (II) ● M. АНИНЯНУ 1859-1862. Дипломатическая переписка Александри ● T. НЕГЛЕР Сакские летописца и просветители про Михая Храброго ● 1895. III-ий съезд СДПР ● С. КУТИШТЯНУ 1941. Жертва пяти коммунистов ● N. МИНЕЙ, К. ПОПИШТЯНУ В гостях у мексиканских и шведских историков ● L. ЕШАНУ Август 1940. Аннулированное чествование ● V.N. ВИНОГРАДОВ М. Когăлницăну — историк ● Gr. ГАФЕНКУ Политические записки (1929) ● M.D. ВЛАД Константин Маврокордат ● E. ПАНИГИАНЦ Румыны и армяне в средневековьи ● В Бухаресте, 50 лет тому назад (V)

INHALT (Rumänische Geschichte) I. CEAUȘESCU Tausendjährige Permanenzen des rumänischen Volkes (II) ● M. ANINEANU 1859-1862. Diplomatische Korrespondenz Alecsandri's ● T. NÄGLER Sächsishe Chronisten und Illuministen über Mihai der Tapfere ● 1895. Der III. Kongress der SDP der RA ● S. CUTIȘTEANU 1941. Das Opfer der fünf Kommunisten ● N. MINEI, C. POPIȘTEANU Gäste mexikanischer und schwedischer Historiker ● L. EȘANU August 1940. Annullierte Gedächtnisfeier ● V.N. VINOGRADOV M. Kogălniceanu — Historiker ● Gr. GAFENCU Politische Aufzeichnungen (1929) ● M.D. VLAD Constantin Mavrocordat ● E. PANIGHIANT Rumänen und Armenier im Mittelalter ● In Bukarest, vor 50 Jahren (V)

SUMARIO (Historia romana) I. CEAUȘESCU Permanencias milenarias del pueblo rumano (II) ● M. ANINEANU 1859-1862. Correspondencia diplomática Alecsandri ● T. NÄGLER Cronistas e iluministas sajones sobre Miguel el Valiente ● 1895. El III Congreso del PSDMR ● S. CUTIȘTEANU 1941. El sacrificio de cinco comunistas ● N. MINEI, C. POPIȘTEANU Huespedes de los historiadores mejicanos e suecos ● L. EȘANU Agosto de 1940. Commemoración anulada ● V.N. VINOGRADOV M. Kogălniceanu — historador ● Gr. GAFENCU Apuntes politicos (1929) ● M.D. VLAD Constantin Mavrocordat ● E. PANIGHIANT Rumanos y armenios en el Medio Evo ● En Bucarest, hace 50 años (V)

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

CORECTURA: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Științei” — București

